زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی 51

محمد قطب

ئا ئەمەیە ئیسلام

وەرگێڕانی
مزەفەر عەبدوللا قەسری

ناوی کتێب بەکوردی: ئائەمەیە ئیسلام
نوسینـــــــــــی: موحەممەد قوتب
وەرگێڕانـــــــــی: مزەفەر عەولا قەسرێی
بلاوکردنـــــــەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بلاوکردنەوەو ڕاگەیاندن/ هەولێر
نەخشەسازی نـاوەوە: جمعە صدیق کاکە
خـــــــــــەت: نەوزاد کۆیی
بـــــــــەرگ : أمین مخلص
نـۆرە و سـالی چـاپ: یەکەم ١٤٣٢ك – ٢٠١١ز
تـــــــــیراژ: ١٥٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپیاردنی (٢٦٣٢) سالی ٢٠١٠ پێدراوە

تفسیر
بۆ بلاوکردنەوە و راگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس
ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٣٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨
مۆبایل: ٢٢ ٥١ ٤٦٠ ٠٧٥٠ - ١٣٨٧٢٩١ ٠٧٧٠
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

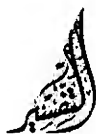
ئائەمەیە ئیسلام

نوسینی

موحەممەد قوتب

وەرگێڕانی

مزەفەر عەولاقەسرێی

مەبەست لە زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی

* دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردییە بە گرنگترین و کاریگەرترین دەقی نەوکتیبانەی کە مەشغوڵی سەرپێی هزری هاوچەرخی ئیسلامین .

* ئاشناکردنی خوێنەرو لاوی موسڵمانی کوردە بە دەقی ئەوکتێبانەی کە سەرچاوەن بۆ ڕۆشنبیری ئیسلامی و سازێنەری ڕابوونی ئیسلامین .

* شارەزاکردنی ڕاستەوخۆی لاوی کوردە بەم سەرچاوانە ، ئازادکردنیان لە گشت کۆت و بەندو بۆچوونی تەسکی حزبایەتی و تاکڕەوی و ڕەوتگەرایی .

* بناغەیەک بێ بۆ بنیادنانی کەسایەتیەکی ئیسلامی بەهێزتر بۆ هەرتاکێکی موسڵمانی کورد ، ئاتواناى ئەنجامدانى ئەوگۆڕانکاریانە هەبێ ، کە خوای پەروەردگار پێی سپاردوە .

دەگەڵ ڕێزو تەقدیرمان بۆ بیروڕای نوسەرانی ئەم زنجیرەیە ، مەرجیش نیە ئێمەپابەندی هەموبیروبۆچونەکانیان بین .

بادەستورێشمان لە وەرگرتن فەرمایشتەکەی خوای پەروەردگار بێت :

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ سورة الزمر

التفسير

پێشکەشە:

بەهەموو ئەو کەسانەی، کە دەیانەوێ ئیسلام وەکو خۆی بناسن و، وەکو خۆی جێبەجێی دەکەن و، دەیانەوێ ئیسلام بەرنامەی مرۆڤایەتی بێت و، حوکمی خوا لەسەر زەویدا پەیڕەو بکرێت.

وەرگێڕ

به ناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

پێشەکی

کاتێـک بـانگخوازە ئیسـلامیەکان بانگـەوازی ئـەوە دەکـەن، کـە تـەنها ئیسـلام چارەســەرە، زۆر کــەس گومانیــان لا دروســت دەبێــت!هەرچــی عەلمانیـەکان و هاوشـێوەکانیانن، مەبەسـتیان ڕوون و ئاشـکرایە، چـونکە ئـەوان ڕقیـان لـە ئیسـلامەو نایانـەوێت هـەرگیز ئیسـلام ببێتـە ڕێگـای چاکسـازی، حـەز ناکـەن هـیچ کـەس بانگـەوازی بـۆ بکـات!چـونکە ئـایین لەڕوانگـەی تێڕوانینـی ئەوانـەوە، نـاکرێ لەگـەڵ هـیچ کاروبـارێکی ژیانـدا تێکەڵ بێت و، تەنها-بۆ ئەو کەسەی کە ئایینی دەوێت-پەیوەندییەك بێت، لەنێوان بەندەوپـەروەردگاردا و، ئـەم پەیوەندییـەش تـەنها لەدڵدا بێت و هیچ پەیوەندی بە واقیعی ژیانەوە نەبێت، هەروەها لایان وایـە، کـە ئـایین لـەکاروباری ژیانـدا، گەنـدەڵی هـەرە گەورەیـە، کـە خراپەکارییـەکانی تـر لەمەوە سەرچاوە دەگرن!ئەو جۆرە کەسانە هەڵوێستیان دیارو ئاشکرایەو، هۆکارەکەشـی ڕوونـە، چـونکە ئـەوان هـەر لـە زووەوە بڕیاریـان داوە، کـە لەهەموو کردارو گوفتارێکدا دوای ڕۆژئاوا بکەون، لەسـەر بنـەمای ئـەوەی، کە ڕۆژئـاوا شارسـتانیەت و پێشـکەوتنەو هـەر ئـەو شایەنی شـوێنکەوتنە. ڕۆژئـاوا گوتویـەتی کـە ئـایین-لەمێـژووی ئـەودا-سەرچـاوەی دواکـەوتن و، تاریکی بوو . هەروەها پێشکەوتنی بەخۆیـەوە نـەدی، تـا ئـەو کاتـەی وازی لە ئایین هێنا، یاخوود بەلایەنی کەمەوە، تا ئەوکاتەی سنوورێکی بۆ دانـاو گۆشەگیری کرد بەجۆرێك، کە نابێت لێی بێتە دەرەوە، ئیتر ئایین-بـۆ ئـەو

کەسەی کەدەیویست بووە پەیوەندیەك لەنێوان بەندەوپەروەردگاردا و، تەنها لەناو دڵداو پەیوەندی بە واقیعی ژیانەوە نەما.

ئێمە لەم کتێبەدا مشت و مڕو دەمە تەقێ لەگەڵ ئەو جۆرە کەسانەدا ناکەین، چونکە مشت و مڕ لەگەڵ ئەماندا سوودێك ناگەیەنێت، سەرەڕای ئەوەی، کە لەخوای پەروەردگار داواکارین، بەرەو حەق هیدایەتیان بدات و، بەو چاوانەی، کە پەروەردگار بۆ بینین پێی بەخشیون، بڕوانن، نەك بەچاوی کەسانی ترەوە بڕوانن، ئیتر کوێر و سەر لێ شێواو بن و، ڕێگایان لێ وون بێت.

ئێمە لەم کتێبەدا لەگەڵ کەسانی تردا دەدوێین، ئەوانەی کە لەوانەیە لەدوژمنانی ئیسلامیش نەبن، لەوانەیە پێشیان ناخۆش نەبێت، کە ئیسلام لەسەر زەویدا فەرمانڕەوا بێت، بەڵام لەناو دڵیاندا گومانی ئەوەیان هەیە، کە ئیسلام بە کردار بتوانێت کێشە نوێیەکانی ژیان چارەسەر بکات، ئەو گرفتانەی، کە زۆر ئاڵۆزن و بەردەوام ئاڵۆزتر دەبن و، لەنێوان ژیانی ئەمڕۆ و، ژیانی سەرەتای هاتنی ئیسلام، کە هەموو گرفتەکانی چارەسەر کردن و، بەرەو بەرزترین ئاستی نموونەیی برد، جیاوازییەکی گەورە هەیە، بەجۆرێك کە لەتێڕوانینی ئەواندا کارێکی قورسە وا بیر بکرێتەوە، کە هەمان ئەو چارەسەرانەی، کە ئەو کاتە توانییان سەرکەوتنێکی گەورە بەدەست بێنن و، کێشەکان چارەسەر بکەن، شیاو بن بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم واقیعە ئاڵۆز و تێکەڵو پێکەڵەی ئەمڕۆ تیایدا دەژین.

ئەم جۆرە کەسانە —سەرەڕای ئەوەی مەبەستیان باشەو، دوژمنایەتی ئیسلام ناکەن و، ڕقیان لێی نیە-هۆکاری گومانەکەیان-چ دەری خەن، یان بیشارنەوە-دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی، کە ئەوان تەنها سەیری ئەو وێنەیەی

ئیسلام دەکەن، کە لەلایەن نەوەکانی موسوڵمانانی سەردەمە کۆتاییەکان درووست بووە، ئیتر وادەزانن، کە بێ توانایە لە چارەسەرکردنی تەنها کێشەیەکیش لە کێشەکانی ئەمڕۆمان و، وابیر دەکەنەوە، کە بارودۆخی ئەمڕۆمان –بە هەموو ئاڵۆزییەکانیەوە-زۆر فراوانترە لەوەی، کە ئیسلام بتوانێت کێشەکانی چارەسەر بکات، لایان وایە بۆئەوەی پارێزگاری لێبکەین، پێویستە لێرەو لەوێ بۆی زیاد بکەین، تا بتوانێت ئەم بارووودۆخە وەکو خۆی وەربگرێت، پاشان هەوڵی چارەسەرکردنی کێشەکانی بدات!

لەشوێنی تریش ئەمەمان باس کردووەو، لێرەشدا دووبارەی دەکەینەوە، کە ئەو ئیسلامەی ئێمە بانگەوازی بۆ دەکەین و، دەڵێین چارەسەرە، ئەو ئیسلامەیە کە پەروەردگار لە کتێبەکەی(قورئان)و، فەرموودەکانی پێغەمبەر(ﷺ)دا هاتووە، نەوەك بەو جۆرەی، کە نەوەکان پەیڕەویان کردووەو، لێیان لاداوە، چونکە ئیسلام بەوجۆرەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، بەڵگەو بیانووە بەسەر ئوممەتدا و، ئوممەت-لە هیچ کاتێکدا بەڵگە نیە بەسەر ئیسلامدا، بەتایبەتی ئەو نەوانەی سەردەمەکانی کۆتایی، کە وردە وردە لە ڕاستی ئیسلام دووردەکەونەوە، تا ئاستێك، کە خەریکە لێی دەردەچن، هێشتاش هەر وادەزانن، کە لەسەر ڕێگای ڕاست ماون!هەروەها ئەو وێنە جێبەجێکاریەی، کە ئیسلامی وەکو خۆی تێدا جێبەجێ دەکرا، کە بە پێوەرێکی واقیعی دادەنێین، بریتیە لە سەردەمی سەرەتای سەرهەڵدانی ئیسلام، کە سەردەمی پێغەمبەر(ﷺ)و، سەردەمی (خەلیفەکانی ڕاشیدین)ە، کە ئیسلامیان بە هەموو بنەما و بنچینەکانی و ڕەووشت و پێوانەکانی تێدا جێبەجێدەکرد.

ئێمە باسی ئیسلامێك دەكەین، بەو شێوەیەی، كە خوا ناردوویەتیە خوارێ، باسی بەرنامەیەك ناكەین، كە نەتوانرێ لە واقیعدا جێبەجێ بكرێ، چونكە هەر مرۆڤ بوو، كە لەسەردەمێكدا جێبەجێی دەكرد، خۆ ئەوان فریشتە نەبوون و، بوونەوەرێكی جیاوازیش نەبوون، بەڵكو بە مرۆڤایەتی خۆیان وەكو خۆی جێبەجێیان كردووە، سەرەڕای بوونی خاڵی بەهێز و بێهێز و، توانای بەرز و نزم لە سرووشتی مرۆڤدا.

ئێمە تەنها ناگەڕێینەوە سەر سەردەمی پێغەمبەر(ﷺ)و، سەردەمی خەلیفەكانی ڕاشیدین-ڕەزای خوایان لەسەربێت-بەڵكو باسی هەموو سەردەمەكانی تریش دەكەین، كە پێغەمبەر(ﷺ)بە ڕیزبەند باسی كردوون، فەرموویەتی: خیر القرون، قرني، ثم الذي يليه، ثم الذي يليه)رواه الشيخان. واتە:باشترین سەردەم، سەردەمی منە، پاشان ئەوەی لەدوای دێت، پاشان ئەوەی لە دوای دێت.

لەڕاستیدا شتی زۆر لە ڕووكاری ژیانی جۆراوجۆردا گۆڕاون، بەشێوەیەك كە ژیانی سەردەمی ئەمڕۆمان زۆر جیاوازە لەو ژیانەی كە نەوەی سەرەتای لەدایك بوونی ئیسلام تێیدا دەژیا، بەڵام كێشەیەكی بنەڕەتی هەیە (كە لە بەشی داهاتوودا بەدرێژی دەربارەی دەدوێین)، ئەویش ئەوەیە:ئایا كامیان حوكمی كامیان دەكات؟ئایا نەگۆڕ حوكمی گۆڕاو دەكات، یان گۆڕاو حوكمی نەگۆڕ دەكات؟ئایا لەڕاستیدا كامیان جێگیر نیەو بەردەوام دەگۆڕێت؟ناوەڕۆك(الجوهر)یاخود ڕووكەش(المظهر)؟

بەڕاستی جێی سەرسوڕمانە، كە دەڵێن ئیسلام بۆ چارەسەركردنی كێشەكانی ژیان ناشێ، چونكە بە تەنها بەڕووكەش ناوەستێ و

لەناوەڕۆکیشدا گرنگی بە پاکی مرۆڤ دەدات!کە ئەمەش داوایەکی زەحمەتە، بەلام دیموکراسی ئەمە بە مەرج ناگرێ و، چاك و خراپ دەتوانن جێبەجێی بکەن و، وەدەستخستن و جێبەجێکردنی ئاسانترە و، زیاتر دەتوانێ چارەسەری کێشەکانی خەڵك بکات!

بەڕاستی جێگای سەرسوڕمانە، کە دەڵێن ئیسلام بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان ناشێ، چونکە پشت بە ناخی تاکەکەس دەبەستێ، کە کۆت و مەرجی نین، بەلام هەرچی دیموکراسییە، پشت بە کاری ڕێکخراوەیی دەبەستێ، کە کارا ترە لە تاکەکەس!هەروەکو بڵێی ژیانی موسوڵمانان لە بوونی ڕێکخراو و دامەزراوەکان خاڵی بووبێ!هەروەکو کاری گرێبەست سازکردن و چارەسەری کێشەکان کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو کاری چارەسەرکردنی کێشە بازرگانییەکان کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو کاری ئەمر کردن بە چاکە و نەهی کردن لە خراپە و ڕێگرتن لە گێرە شێوێنی کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو خانەی سامان(بیت المال)ڕێکخراو نەبووبێ!هەروەکو ئەمانە تەنها خەون و خەیاڵ بووبن و بەهەواداچوون!

****

ئێمە لەم کتێبەدا مەبەستمان دانانی چارەسەری دوور و درێژ نیە بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی، کە خەڵك لەسەردەمی ئێستادا تێیدا دەژین، چونکە ئەمە کارێکە بەتەنها بە تاکە کەسێك ناکرێ، بەڵکو ئەمە بەچەند شەرعزان و لێکۆڵەرەوەیەکی شارەزا لە هەموو بوارەکانی ژیاندا ئەنجام دەدرێت، کە کۆشش بکەن بۆ هەڵێنجانی حوکمی گونجاو لە قورئان و سوننەتداو، بۆ ژیانی ئێستامان و، بۆ جێبەجێکردن ئامادەیان بکەن،

بەڵکو لێرەدا چەند ئاماژەیەك بە چەمکە سەرەکییەکانی ئیسلام دەکەین و، بە کورتی باسی دادگەری سیاسی لە ئیسلامداو، دادگەری ئابووری و، دادگەری کۆمەڵایەتی و، دادگەری لە نێوان پیاو و ئافرەت لە ئیسلامداو، تێڕوانینی ئیسلام بۆ تاوان و سزا دەخەینەڕوو، سەرەڕای ئاماژەکردن بەچەند باسێکی تر، کە پێویست بێت ئاماژەیان پێبکەین.

ئێمە لێرەدا بانگەواز بۆ دوو شت دەکەین.

بانگەوازی ئوممەت دەکەین، کە لەخەوەکەی وەخەبەر بێ و، ویست و ورەی گەڕانەوەی هەبێت بۆ خوای پەروەردگار، چونکە جگە لە گەڕانەوەی ڕاستەقینە بۆلای خوا، هیچ ڕێگای ڕزگاربوونی دی لەبەردەمدا نین.

هەروەها بانگەوازی ئوممەت دەکەین، کە دووبارە-سەرلەنوێ-ئایینەکەی خۆی بناسێت و پێیدابچێتەوە، تا بتوانێت ئەوەی دادگەری ژیانی خەڵکیە لەهەموو بوارەکاندا، کە پێی وەدی دێ، تێیدا بدۆزێتەوە، هەروەکو خوای پەروەردگار لە کتێبەکەیدا باسی کردووە، لەگەڵ دڵنیاییەکی تەواو، کە فەرموودەی خوا حەقەو، ئەوەی خوا بڕیاری لەسەرداوە حەقەو، تاکە ڕێگای ڕزگاربوون لە دونیاو دواڕۆژدا هەر ئەوەیە، کە خوا بڕیاری لەسەر داوە.

بەڵام هۆشیاریی پێویست و دەست پێشخەرییەکانی بە یارمەتی خوا دەستی پێکردووە، تەنها ئاماژەیێکی خێرای بۆ دەکەین. خوای پەروەردگار ناهێڵێ ئەم ئوممەتە گومڕابێ و، لە ڕەحمەتی بچێتە دەرەوە، بەڵکو هەرکاتێ لە دینەکەی بێ ئاگابوون، بەردەوام کەسێك دەنێرێت، تا دینەکەی نوێ بکاتەوە. ئەوەی بۆمان ڕوونەو لامان دیارە، کە ئەم کارەی

لەسەردەمی ئێستاماندا بە دوژمنەکانی ئوممەت سپاردووە، چونکە بەو گەوجێتیانەی ئەنجامی دەدەن کار بۆ وەخەبەرهاتنی ئوممەت و زیندووکردنەوەی دەکەن، تا سەرلەنوێ دینەکەی بناسێتەوە. ئیتر بە پشتیوانی خوا سەرلەنوێ لەدایك دەبێتەوە و دونیا پڕ دەکات لە دادگەریی، هەروەك چۆن پڕ بووە لە زوڵم و ستەم، هەروەکو پێغەمبەر(ﷺ) لەسەردەمی خۆی باسی کردووە.

﴿ وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ ﴾ هود: ٨٨

محمد قطب

نەگۆڕ و گۆڕاو(الثابت والمتغير)

هەندێك كەس ئەو گومانەیان لا درووست دەبێت، كەچۆن شەریعەتێك پێش چوارده سەدەو، لەبارودۆخێكی تەواو جیاواز لەم رۆژگارەی تیایدا دەژین هاتۆتە خوارێ، دەتوانێت حوكمی ئەو واقیعەی ئەمڕۆ بكات، لەكاتێكدا، كەبارودۆخەكە تەواو گۆڕاوە، بەڕادەیەك، كەهیچ وێكچوونێك نابینین لەنێوان واقیعی ئەمڕۆ و دوێنێدا، كە ئەم شەریعەتەی تێدا دابەزیوە!

ئەگەر دان بەوەدا بنێین، كە ئەم شەریعەتە لەكاتی خۆیدا گۆڕانێكی گەورەی ئەنجام داوە بەگواستنەوەی مرۆڤ لەو نەفامییەی، كەتیایدا دەژی بۆ ئاداب و ئاكارێك، كەبەبیری هیچ كەسدا نەدەهات لەو سەردەمەداو، مرۆڤی لەو چاڵەی، كە تێی كەوتبوو ڕزگار كردو، بەرزی كردەوە، بەرزتر لەوەی، كە شارستانیەتی و زانیاری ئەو سەردەمە پێی گەیشتبوو... ئەگەر دان بە هەموو ئەوانە دابنێین، ئایا ئەم شەریعەتە هەمان بەرزی و پێشكەوتنی ماوە لەم ڕۆژگارەماندا، كە چەند هەنگاوێكی گەورەی ناوە لەپێناو پێشكەوتن و شارستانیەتدا، یاخود كۆنە پەرست و بێتوانایە بەرانبەر ئەم گۆڕانە؟ئایا بۆ مرۆڤی ڕۆژگاری ئەمڕۆمان دەشێ، وەك چۆن شیاو بوو بۆ مرۆڤی دوورگەی عەرەبی پێش چوارده سەدە؟.

لەبەر گرنگی ئەم گومانە لەبیری هەندێ خەڵکدا —یان زۆربەیان-ئەم بەشەی کتێبەکەی بۆ تەرخان دەکەین، بۆ ئەوەی، کە ڕاستی ئەم کێشەیە لەدوو ڕووەوە دەربخەین:لەڕوی ئەو وەحیەی، کەلەلای خواوە نێردراوەتە خوارێ و، لەڕێگای مرۆڤ و گۆڕانەکانی بەدرێژایی مێژوو، لەڕوی وەحیەوە:ئەوانەی ئەم گومانەیان لا دروست دەبێت بێ ئاگان لەوەی، کە خوای پەروەردگار ئەم ئایینەی تەنیا بۆ دانیشتوانی دورگەی عەرەبی نەناردووە، هەرچەندە کە دورگەی(عەرەب)یشی وەکو شوێنی دەستپێکردنی بانگەوازەکە دیاری کردووە، چونکە خودا زاناترە، کە پەیامەکەی لەکوێ دادەبەزێنێت. بەڵکو بۆ تەواوی مرۆڤایەتی ناردووە، بۆیە هەر لە ڕۆژانی یەکەمی پەیامەکەیەوە، کاتێك، کەموسوڵمانانان کەمینەیەکی چەوساوە بوون و، لەچەند کەسێك تێپەڕیان نەدەکردو، بانگەوازەکە هێشتا سەرەتابو، بە سەختترین جۆری بەرەنگاری ڕێگریان لێدەکرد، بۆیە وەحی لەلایەن خواوە بۆ پێغەمبەرەکەی(ﷺ)جیهانییەتی بانگەوازەکەی دەردەخست و ئەوەی پیشان دەدا، کەموحەممەد(ﷺ)بۆ هەموو مرۆڤایەتی نێردراوە﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴾ التكوير: ٢٧. واتە:ئەم قورئانە تەنها یادخەرەوەیە بۆ سەرجەم دانیشتوانی زەوی(بۆ پەری و ئادەمیزاد لە هەموو سەردەمەکاندا). ﴿ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴾ القلم: ٥٢. واتە:لەکاتێکدا قورئان بریتیە لە یادخستنەوەو بێدارکەرەوەی هەموو خەڵکی ئەم جیهانە(ئەگەر تێفکرن). ﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا ﴾ سبأ: ٢٨ واتە:ئێمە تۆمان بۆ سەرجەم خەڵکان ڕەوانەکردووە.

﴿ قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا ﴾الأعـــــراف: ١٥٨
واته: ئەی موحەممەد(صلى الله عليه وسلم)بلێ ئەی خەڵكینە بەڕاستی من پێغەمبەر و فروستادەی خوام بۆ ئێوە بەگشتی.

هەموو ئەو ئایەتانەش لە مەككەدا و پێش بڵاوبوونەوەی ئەم دینـە بـە زەویدا و، دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە مەدینەدا هاتوونەتەخوارێ.

لەلایەكی ترەوە ئەم كەسانە بێئاگان لـەوەی، كـە خـوا ئـەم دینـەی بـۆ ئــەوە نــاردووە، كــە ژیــانی خــەڵك بــەڕێوە ببــات، تــاوەكو خــوا زەوی و دانیشـتوانەكەی بـۆ خـۆی دەباتــەوە، چـونكە خـوای پـەروەردگار كـاتێكی دیاریكراوی دانەناوە كە، لەدوایدا مرۆڤ بەم دینەوە پابەند نـەبێت، بـەڵكو خوای پەروەردگار دوو ڕاستی وەدیار خستوون، كە هەر یـەكێكیان بەڵگـەی خۆی هەیە:یەكەمیان تەواوی و تۆكمـەیی دینەكەیـە:﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ﴾ المائــــدة: ٣. واتـــە: ئەمرۆ ئایین و بەرنامەكەتانم بە كۆتایی گەیانـدو نـاز و نیعمـەتی خـۆمم بۆ تەواو كردن، ڕازیم بەوەی، كەئیسلام ببێتە بەرنامەو ئایینتان.

دووهەمیش بریتیە لە كۆتاهێنان بە پێغەمبەرایـەتی ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٖ مِّن رِّجَالِكُمۡ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٗا ﴾ الأحــزاب: ٤٠. واتــە:موحەممــەد(ﷺ) بــاوكی هــیچ كــەس لــە پیاوانتــان نــەبوو، بــەڵكو پێغەمبــەری خــواو، دواهــەمینی پێغەمبەرانــە، هەمیشـەو بـەردەوامیش خـوا بـە هـەموو شـتێك زانایـە. كەواتـە دینەكـە تــەواو تۆكمەیــەو، نــەلێی كــەم دەكرێــت، نــەبۆی زیــاد دەكرێــت،

پێغەمبەرایــەتیش کۆتــایی پێهــات، ئــیتر هــیچ پەیامبــەرێك دوای موحەممەد(ﷺ)نیە، واتە لەلای خودای پەروەردگار کارەکە جێگیر بووە، بەو وێنەیەی، کە ناردوویەتیە خوارێ و، تا کۆتایی ژیان لە سەر زەویدا دەمێنێتەوە.

هــەروەها ئــەم کۆمەڵــەی خــەڵك دوو ســیفەتی خــوای بــەرز و توانــا نەرێ(نفی) دەکەن-ئەگەر مەبەستیشیان ئەوەنەبێت، ئەگەر هەستیشی پێ نەکەن-کە سیفەتی زانست(العلم)و دانایی(الحکمة)ن، بەجۆرێك کە لایان وایــە ئەوکاتــەی خــوای پــەروەردگار ئــەم دینــەی ناردووەتــە خــوارێ، نەیزانیوە، کەگۆڕانکاری گەورە لەجیهانی مرۆڤدا روو دەدەن!.

وەك بڵێـی دانـایی (الحکمـة)ی نـەبووە، کاتێـك خـەڵکی ناچارکردووە، بەشـتێك کـەدوای ماوەیـەك حیکمەتەکـەی نـەمێنێت!لەکاتێکدا، کـە خـوا هەرخۆی زانا(العلیم) و دانا(الحکیم)ە، وەك چۆن لەکتێبەکەی(قورئان)دا وەسفی خۆی کردووە و بـەم شێوەیەی، کـە ئیمانـداران ئیمانیـان پێیـەتی، ئەمە لەڕووی وەحیەوە، کە مەبەستەکەی ڕوون و ئاشکرایە. بەڵام لەڕووی (مـرۆڤ)ەوە، کارەکـە پێویسـتی بەڕوونکردنـەوەی زیاترهەیـە. لـە ڕاسـتیدا گـۆڕانی مـەزن لـەژیانی مرۆڤـدا ڕویـداون، هەرلەسـەرەتای دەسـتپێکردنی ژیانی، تا ئەم رۆژگـارەی تیایـداین، بـەجۆرێك کەئەگـەر بـەخێرایی چاوی پێدا بخشێنین، دەبینین هەمووشـتێك تیایـدا گۆڕاوە، بەوپێیـەی کـە هـیچ پەیوەندیەك لە نێوان مرۆڤی دوێنێ و ئەمڕۆدا بەدی ناکەیت!

بەڵام ئەگـەر بـەوردی سـەرنج بـدەین بۆمـان دەردەکـەوێت، کـە گۆڕانـە مەزنـەکان هـەموویان لـەڕووکار(مظهـر)ی ژیانـدا ڕوویانـداوە، نـەوەکو

لەناوەرۆك(جوهر)ی ئەو خواستانەی، کە مـرۆڤ لەناخـەوە دەجولێنێـت و ڕێگای ژیانی پێ نیشاندەدات.

هەر لە سەدە سـەرەتاییەکانەوە، دووجـۆر لـە دەروون(نفس)ی ئـادەمی هـەبوون، کـە هەریـەکێکیان چـەند هەسـتێکی جیـاواز لـە وی دیکـەی لـە خۆگرتبـوو، ڕەفتاریشـیان تـەواو لەیـەکتر جیـاوازن﴿ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱبۡنَيۡ ءَادَمَ بِٱلۡحَقِّ إِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانٗا فَتُقُبِّلَ مِنۡ أَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ مِنَ ٱلۡأٓخَرِ قَالَ لَأَقۡتُلَنَّكَۖ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثۡمِي وَإِثۡمِكَ فَتَكُونَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾ المائـدة: ٢٧ - ٢٩ واتـە: بەسـەرهات و هـەواڵی دوو کوڕەکـەی ئـادەم(علیـه السلام)بـۆ ئەوخەڵکە بخوێنـەوە، کـە بەڕاسـتی ڕوویـداوە، ئـەوەبوو کاتێـك هەردووکیان قوربانیـان کـرد، لەیـەکێکیان وەرگـیرا(کـە لەسـەر حـەق بـوو، لەخوا ترس بوو)لەوی تریان وەرنەگیرا(چونکە ڕق ئەستوور و حەسوود و خوانەناســبوو)بەبراکــەی ووت:هــەر دەتکــوژم، ئــەویش لــەوەڵامی هەڕەشەکەیدا گوتی:خوای گەورە تـەنها لـە پـارێز کاران قوربـانی و چاکە وەردەگرێت، سوێند بـەخوا ئەگـەر تـۆ دەسـت درێـژیی بکـەیت بـۆ مـن بـۆ ئەوەی بمکوژیت، من دەسـت درێـژیی ناکـەم بـۆ تـۆ، بـۆ ئـەوەی بـت کـوژم، چـونکە بەڕاسـتی مــن لەســزاو تۆڵـەی خـوا، پـەروەردگاری جیهانــەکان دەترسم، (من بەو دەسـت درێـژ نـەکردنـەم)بەڕاسـتی دەمـەوێت بـەگوناهی

من و گوناهی خۆشتەوە بگەڕێیتەوە، ئەوجا دەبیتە نیشتە جێ ی ناو ئاگر، هەرئەوەشە پاداشتی ستەم کاران.

کەواتە چی گۆڕاوە لەم جیهانەی ئێستامان، بەبەراوورد لەگەڵ جیهانی پێشوو، یاخود لەگەڵ سەرەتاکانی ژیانی ئادەمیزاد لەسەر زەوی؟

ئایا ئێستاش هەمان خواست و ئارەزوی بەدکاری وخراپی مرۆڤ نیە، وای لێدەکات دەست درێژی بکاتە سەرماڤی کەسانی دی؟ئەمە هەموو تاك و کۆمەڵان و ئەو وولاتانەش دەگرێتەخۆ، کە پەیرەوی ستەم و زۆرداری دەکەن بەسەر هی دیکەدا، جا مەبەستیان تەماعکاری و حەسوودی بێت، یان خواستی دەست گرتن و فەرمانرەوایی و زۆرداری بێت بەسەر ماڤی کەسانی دی دا.

ئیتر چی گۆڕاوە؟!

مرۆڤە سەرەتاییەکان پارچە پێستێکی ئاژەڵ، یان پارچە قوماشێکیان بەسەر خۆیاندادەدا، پاشان شەیتان دەهات و لەخشتەی دەبردن، تا لەش و عەورەتیان وەدیارکەوێ، ئیتر لەوکاتەوە مرۆڤ شێوازی هونەری لە درووست کردنی جل و بەرگدا بەکار دێنێ ودەیرازێنێتەوە و، نەخش و نیگاری تێدا درووست دەکات و، جۆرەها هونەری تێدا بەکاردێنێ، پاشان شەیگانیش ئەم هەلە دەقۆزێتەوە و لەخشتەی دەبات بەداکەندنی جلەکانی لە شوێن و کاتی دیاری کراودا، کە هەمان تاوان کەپێشتر روویداوە دووبارە دەبێتەوە﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ كَمَآ أَخۡرَجَ أَبَوَيۡكُم مِّنَ ٱلۡجَنَّةِ يَنزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوۡءَٰتِهِمَآۚ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ

مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَـٰطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾الأعراف: ٢٧.
واته:ئەی نەوەی ئادەم:شەیگان، ئێوەش لە خشتە نەبات، هەروەك باوك و دایكتانی لەخشتە بردو لە بەهەشتدا بەدەرکردنی دان، لەکاتێکدا دەستی کرد بەداماڵینی پۆشاکەکانیان، تا عەورەتیان پیشانی یەکتر بدەن، بێگومان شەیتان و دارودەستەکەی ئێوە دەبینن لە شوێنێکدا کە(دنیایە)ئێوە ئەوان نابینن، جا دڵنیابن ئێمە شەیتانەکانمان کردووە بە یارو یاوەری ئەوانەی باوەڕناهێنن.

ئیتر چی گۆڕاوە؟!

با لە شەیتان و گومڕاییەکانی گەڕێین و بێینە سەر مرۆڤ!
مرۆڤ لە ئەشکەوتەکاندا نیشتەجێ بوو، نەخش و نیگارەکانی لەسەر دیواری هەندێ لە ئەشکەوتەکاندا ماون، کە شایەتی ئەو سەردەمە مێژووییەن، پاشان ژیانی شارستانیەتی بەخۆیەوە دی و خانووی لە گەڵاو پوش و قامیش درووست دەکرد، یاخود لە خشت و بەرد، یاخود خیوەتی هەڵدەدا، کە لە گەرما و سەرما دەیپاراست، پاشان ژیانی زیاتر شارستانیەتی بەخۆیەوە دی و خانوی زل و قەسر و قسوری بەرزی هەوربڕی درووست کردن و، ئاوو کارەباو ئامرازو ئامێرو... هتدی بۆ زیادکرد.
ئیتر چی گۆڕاوە؟خواستی نیشتەجێ بوون-ناوەڕۆکی-یاخود ئەو شکڵ و ڕووکارەی، کە خواستی نیشتەجێ بوونی پێ وەدی دێنێ؟!

هەروەها مرۆڤ بۆ خۆراکی پشتی بە ڕاوو ڕاووشکارو بەرهەمی درەخت دەبەست و، خۆراکەکەی هەر بە کاڵی دەخواردو پێش ئەوەی، کە ئاگر بدۆزێتەوە، پاشان کشتوکاڵی دۆزییەوەو، چەندەها ڕووەکی جۆراو جۆری ڕواندن و بۆ درووست کردنی خۆراکەکەی بەکاری دەهێنان، پاشان پێشکەوت و درووست کردنی خۆراکیشی کردە جۆرێك لە هونەرو، چەندەها ئامرازی جۆراوجۆری بۆ ئەم هونەرە درووست کردن، وەکو کەوچك و چەنگاڵ و چەقۆ و، چەند ئاداب و ڕێسایەکی دانان، کە لەکاتی خواردندا پەیڕەویان بکات، ئیتر چی گۆڕاوە؟ویستی خواردن-ناوەڕۆکی- یاخود ئەو شکڵ و شێوازەی، کە خواستی خواردنی پێ وەدی دێ؟!

هەروەها مرۆڤ لەململانێی لەگەڵ دوژمنەکانی-ئاژەڵ و مرۆڤ-چەند ئامرازێکی سادەی بەکار دەهێنان، کەکوشندە، یاخود بریندارکەر بوون، تەنها دوژمنیان وە دوور دەخستەوە، پاشان لەمەشیان پێشکەوتنی بەخۆیەوە دی، ئامرازی کوشندەتری وەکو ڕم و شمشێر و تیری بەکار هێنا، پاشان زیاترو زیاتر پێشکەوت و چەکی قڕکەر و فەوتێنەری وەکو بۆمبی گەردیلەیی و ئەتۆمی و هایدرۆجینی و گازی ژەهراوی و کوشتنی بەکۆمەڵ لەدوورەوە لەڕێگەی تۆپ و موشەك، کە لەڕێگای وشکانی، یان دەریایی، یان ئاسمانی ڕەوانە دەکرێن، داهێنان.. ئیتر چی گۆڕاوە؟ویستی شەڕ-ناوەڕۆکی-یاخود ئەو ئامرازانەی، کە مرۆڤ خواستی شەڕی پێ وەدی دێنێ؟!

خواستی شەڕ چ بەرگری کردن بێت لە خۆ، یان وەکو دەست درێژی کردن بێت بۆ سەر خەڵکانی تر، ئایا هیچ لە ناوەڕۆکی گۆڕاوە؟یاخود ناوەڕۆك(الجوهر)ەکە، هەر هەمان شتە بە درێژایی مێژوو و، ئامرازەکانی

گۆڕاون، لەم ئامڕازانەش شێوەی نوێی تێکەوتوون، وەکو تەماعکاری سیاسی و ئابوری و زانستی و .. هتد. سەرەڕای ئەوەی، کە پاڵنەرەکەن نەگۆڕاون، هەر لە سەرەتای مێژووەوە، تا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان.

هەروەها مرۆڤبە پێیەکانی لە شوێنێکەوە دەچووە شوێنێکی تر و، هەندێ ئاژەڵی دەستەمۆ کردن و بەکاری هێنان بۆ سواری و بارگواستنەوە، لەمەشدا پێشکەوتنی بەخۆیەوە دی و ئۆتۆمبیل و فرۆکەو موشەکی داهێنا، سەرەڕای ئەو ئامڕازانەی، کە چاوەڕوان دەکرێت لە داهاتودا بدۆزرێنەوە، ئیتر چی گۆڕاوە؟خواستی گواستنەوە-ناوەڕۆکی-یاخود هۆکار و ئامڕازی گواستنەوە؟الەلایەکی ترەوە، ئایا ئەو ئامرازانەی لەئاسمانەوە بۆ هاتونەتەخوارێ، یاخود هەمووئەمانە ویستی مرۆڤ و بیرۆکەو خەیاڵی بوون و دواتر لە ڕاستیدا وەدی هێناون؟

ئا بەم جۆرە،ئەگەر سەیری هەموو ئەو گۆڕانانە بکەین، کە لەژیانی مرۆڤدا ڕویانداون، ئەوادەبینین، کە ئەم ڕاستییە لەهەموولایەکدا بەرەو ڕوومان دەبێتەوە:ناوەڕۆك(جوهر)ی نەگۆڕ و، وێنەی بەردەوام گۆڕاو.

ڕاستە شكڵ و شێواز بەردەوام لە گۆڕاندان و شێوازی ڕەفتاری جۆراوجۆر و گۆڕاو درووست دەکەن، بەڵام لێرەدا ئەو پرسیارە درووست دەبێت، کە پێویستە بەشێوازێکی بابەتیانە ڕووبەڕووی ببینەوە:کاتێك شێواز دەگۆڕێت و ڕەفتاریش دەگۆڕیت، ئایا ئەو ڕەفتارە گۆڕاوە، جگە لە ئەرکی ڕەفتاری پێشوو دەتوانێت فەرمانێکی دی وەدی بێنێ؟یاخود هەمان کاری پێشووە و شێوازەکەی گۆڕاوە؟

ئا لێرەدایە گرێ ی بابەتەکە، کە تێڕوانینی بابەتەکەی لەسەر بنیات بنرێت.

کاتێك، کە سیستەمێك بۆڕێکخستنی مرۆڤ دادەنرێت، ئایا ڕەفتار لەگەڵ پێکهاتــە جێگیرەکانــدا دەکــەی، یــان لەگــەڵ ئەوانــەی، کــە بــەردەوام لەنوێبونــەوە و گۆڕانــدان، یاخودلەگــەڵ هەردووکیان؟پاشــان ئەگــەر هەردووکیان بخەیتە ناو هاوکێشەکەت، چەند نمرە بەنەگۆڕەکان (الثوابت) دەدەی و چـەندی بـە گۆڕاوەکان(المتغیرات)دەدەی، کـە نـاوەڕۆك (الجوهر) ناگۆڕن؟

بەدیوێکی دی: لەژیانی مرۆڤدا چۆن ڕەفتـار لەگـەڵ نـەگۆڕ و گۆڕاودا دەکەی ؟

ئیسلام دینی خوا، ئایینی فیترەت و سرووشت بۆ ئەم کارە مەنهەجێکی تەواو و تۆکمەی داناوە.

ئـەو شـتانەی کـە لـە ئیسـلامدا نـاگۆڕێن، ئیسـلام زۆر گرنگـی پێـداون، چـونکە کۆڵەگـەی ژیـانن و، چـەندەها یاسـاو ڕێسـای نـەگۆڕو ڕوونیـان لـە بارەوە هاتوونەتـە خـوارێ و، فـەرمانی بـە پـەیڕەوکردنیان کـردووە بـەبێ گۆڕانکـاری. بـەڵام لەشـتە گۆڕاوەکانـدا بـواری بـۆ عـەقڵ جێهێشـتووە، کـە کۆشـش(اجتهـاد)یـان تێـدا بکـات، لەهـەڵێنجانی ئـەو حوکمانـەی، کـە بـۆی گونجاون، بەڵام چەنـد مەرجێکی بۆ داناون، کە بەنـەگۆڕەکان(الثوابـت)ەوە گرێیـان دەداتـەوە:بـەجۆرێك، کـە هـیچ حـەرامێك حـەڵاڵ نـەکات و هـیچ حەڵاڵێك حەرام نەکات و، لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا تێك ناگیرێت. بۆیە عەقڵی کەسی موسوڵمان هـیچ کێشـەیەکی بەرانبـەر نـەگۆڕ و گـۆڕاو لەکاروباری ژیاندا نەبووە، ڕۆژێـك لـە ڕۆژان هەسـتی بـەوە نـەکردووە، کـە پێویستی بەگۆڕینی نەگۆڕەکان هەیە، یان پەیوەندی نێوانیان بپچڕێنێت.

هەرچەندە لێرەدا بواری درێژە پێدانمان نیە، بەڵام بۆ زیاتر بەرچاو ڕوونی هەندێك نموونە دێنینەوە.

لە دیارترین ئەو شتانەی، کە ئیسلام جێگیر(ثابت)ی کردوون، ئایین(الدین)ە، بەواتای پەرستنی خوای پەروەردگار بەتەنهاو بەبێ هاوبەشی بۆ بڕیاردان. ئیسلام ئەمەی جێگیر کردووە و زۆر جەختی لەسەر کردووەتەوە و کردوویەتیە تەوەری هەموو کارەکان.

ئەم کارەش بەبێ حیکمەت نیە-حاش للە-بەڵکو مەبەستێکی گەورە و کاربەجێیی پەروەردگاری لەپشتە، چونکە هەرتەنها خودا زانا(العليم)و کاربە جێ(الحكيم)ە و، تەنها کاری بەحیکمەت و زانستی لێدە وەشێتەوە و، دەربارەی ئەو شەوەی، کە قورئانی پیروزی تێدا ناردووەتە خواری بۆ ئاسمانی زەوی، فەرموویەتی:﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴾ الدخان: ٣ - ٤ . واتە:بەڕاستی ئێمە لە شەوێکی بەفەڕ و پیرۆز(کە شەوی قەدرە)دامانبەزاندووەتە خوارەوە، بێگومان ئێمە هەمیشە بێدارکەرەوەی بەندەکانمانین. لەو شەوەدا هەموو کار و کردەوە و بەرنامەیەکی پڕ لە حیکمەت و دانایی لەیەك جیادەکرێتەوە.

(نەگۆڕ)یی ئایین لە قورئاندا، دەگەڕێتەوە بۆ ڕاستیەکی ئەزەلی(هەمیشەیی)ئەویش پەرستراوێتی خوا و، تاك و تەنهاییەتی، هەروەك چۆن، کەئەسڵی مرۆڤایەتی خواستی خواپەرستی لەناخیدا ڕوواوە، کە پەروەردگار بەبەریا کردووە، بۆ ئەوەی مرۆڤ خوای پەروەردگاری بناسێت و بیپەرستێت﴿ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن

﴿ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا۟ بَلَىٰ شَهِدْنَآ﴾
الأعراف: ١٧٢

واتە:یادی ئەوەش بکەوە کەپەروەردگارت پشتاو پشتی نەوەی ئادەمی کۆ کردەوە(لەجیهانی پەنهان و شاراوەدا پەیمانی لێ وەرگرتن)و کردنی بەشایەت بەسەر خۆیانەوە و(پێی فەرموون):ئایا من پەروەردگاری ئێوەنیم؟!ووتیان:بەڵێ شایەتیمان داوە(کە تۆ پەروەردگارمانیت).

داخوازی و پێویستی هەردوو ڕاستیەکە ئەوەیە، کە مرۆڤ خوای پەروەردگاری بپەرستێت، بەبێ هاوبەشی بۆ بڕیاردان، چونکە بەتەنها ئەو شایەنی پەرستنە و، بەتاك زانینی لە پەرستراوێتی و پەروەردگاریەتی و ناو و سیفاتەکانیدا پێویستە.

بەلأم خوای کاربەجێ نەیویست مرۆڤ لەعیبادەت و پەرستن دا بەزۆر ملکەچ بکات، هەروەکوچۆن ئاسمان و زەوی ملکەچ کردوون، بەڵکو بیر و هۆش و سەربەستی و ویستی داوەتێ، داوای پەرستنێکی بەهۆشداری لێکردووە، کە لەسەر بیرکردنەوە و تێفکرین و قەناعەتەوە بنیات نرابێ، لێرەوە ئادەمیزاد بوون بەدوو کۆمەڵەوە:یەکێکیان لەسەر بنچینەی فیترەت و پاکی ماوەتەوەو، بیری کردۆتەوەو تێفکریوە و، بەو ئەندامانەی، کە پەروەردگار بۆی مەیسەر کردوون، کە بیریان پێ بکاتەوەو پێیان تێفکرێت:بیستن و بینین و دڵ و دەروون-ئیتر دڵنیا بووە، کە هیچ خودایەك جگە لە(الله)نیەو، هەر ئەو تاك و تەنهایەو هیچ هاوبەشی نیەو، بەدەنگ فەرمانی خوداوە هاتوون﴿وَٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا۟ بِهِۦ شَيْـًٔا﴾

النساء: ٣٦. واتە:(ئەی خەڵکینە)تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریك و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن.

هەروەها دڵی ئارام گرتوو بووە بەیادی خوا﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطۡمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكۡرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ﴾ الرعد: ٢٨. واتە: ئەوانەی باوەڕیان هێناوە و دڵ و دەروونیان ئارام دەبێت بە قورئان و پەیامەکەی خوای پەروەردگار، ئاگاداربن دڵەکان هەر بە قورئان و یادی خواو(پابەندبوون بە ئایینەکەیەوە)خۆشنوود دەبن و دەحەوێنەوە.

کۆمەڵێکیشیان لە فیترەت و ئەسڵی خۆیان لایانداوەو، باوەڕیان بە غەیری خوا هێناوە، چ لەگەڵ خوا هاوبەشێکیان بڕیار دابێت، یاخود بەبێ ئەو پەرستراوێکی دیکەیان بۆ خۆیان بڕیار دابێت، ئیتر خەڵك بەو شێوەیەیان لێهاتووە، کە پەروەردگار باسی کردوون﴿ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ فَمِنكُمۡ كَافِرٞ وَمِنكُم مُّؤۡمِنٞ ﴾ التغابن: ٢. واتە:ئەو زاتە ئەوەیە، کە ئێوەی درووست کردووە، جا هەتانە بێ باوەڕەو هەتانە باوەڕدار. پەرستنیش بووەتە دوو جۆر:یان پەرستنی خوا، یان پەرستنی شەیتان﴿ أَلَمۡ أَعۡهَدۡ إِلَيۡكُمۡ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعۡبُدُواْ ٱلشَّيۡطَٰنَۖ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ ٱعۡبُدُونِيۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٦١﴾ ﴾ يس: ٦٠ - ٦١. واتە:ئەی نەوەی ئادەم، مەگەر من پێم ڕانەگەیاندن، کە شەیتان نەپەرستن، چونکە ئەو بەڕاستی دوژمنی ئاشکراتانە، بەڵکو تەنها من بپەرستن، کە هەر ئەمەیە ڕێگەو ڕێبازی ڕاست و درووست. پەرستنی غەیری خوا پاڵدراوەتە پاڵ شەیتان، چونکە ئەو(شەیتان)بانگەواز بۆ ئەو جۆرە پەرستنە دەکات و لەدڵی

بێباوەڕان شیرینی دەكات و بۆیانی دەڕازێنێتەوە. ئەوەی پێویستە لێرەدا تیشكی بخەینەسەر ئەوەیە، كە ئەو دەستەیەی لە فیترەتی خۆیان لایانداوە، لادان نەبووە لە خودی پەرستن، چونكە مرۆڤ سرووشتی وایە، كە ناتوانێت بەبێ پەرستراو هەڵ بكا، بەڵكو ئەو لادانە تەنها لە ئاراستەكردندا بووە، كە لەجیاتی ئەوەی بەرەو خوای ڕاست و حەق بچێت، كە ئاسمانەكان و زەوی شایەتی خوایەتی دەدەن و تاكێتی دەسەلمێنن، بەرەو ئاراستەی پەرستراوی دی چوون، بە هاوبەشی پەرستنی بێت لەگەڵ خوا، یاخود بەتەنها پەرستنی بێت.

هیچ مرۆڤێك نیە پەرستش(عبادة) نەكات! چونكە پەرستش لە فیترەت و ئەسڵی مرۆڤدا هەیە! بەڵام لە مرۆڤێك بۆ مرۆڤێكی ترەوە جیاوازە، بەومنا، كە یەكێكیان پەرستش دەكات، ئەوی دی نا، بەڵكو بەوەی، كە یەكێكیان خوای حەق دەپەرستێت، ئەوی دی غەیری خوا دەپەرستێت.

ئەم خاڵە خاڵێكی گرنگە، كە پێویستە ڕوونی بكەینەوەو، جەختی لەسەر بكەینەوە، چونكە نەفامیەتی ئێستا(الجاهلیه المعاصره)هەستی پەرستن لەناخی مرۆڤدا نەفی دەكات(دوای كەمێك دەگەڕێینەوە سەر ئەم خاڵە) و، پشت بە واقعی ئێستا دەبەستێت و، ئیددیعای ئەوە دەكات، كە مرۆڤی وا هەیە هیچ شتێك ناپەرستێت و، ئەو بیرۆكەیەی لەسەر بنیات دەنێت، كە پەرستن لە ئەسڵی مرۆڤدا نیە، بەڵكو بەهۆی چەند بارودۆخێكی مێژوویی دیاریكراو گەشەی سەندووە، كە لەم ڕۆژگارەدا بوونی نەماوە!

ئـەم وەهـم و خەیاڵـە یـاخود ئـەو خـۆ هەڵەوەرییـەی ئـەو جـۆرە کەسانە، لە قورئانی پیرۆزدا باسی لێوە کراوە، بەو پێیەی، کە ئەو کەسەی کـە ئیـددیعای ئـەوە دەکـات، کـە هـیچ شـتێك ناپەرسـتێت، ئـەوا هـەواو ئـارەزووی خـۆی دەپەرستێت، هەروەکو پـەروەردگار لـە قورئـانی پـیرۆزدا فەرموویـــەتی﴿ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ ﴾ الجاثيــة: ٢٣. واتـــە:هـــەواڵم بـدەرێ ئایـا ئەوکەسـەی، کـە ویسـت و ئـارەزووی خـۆی کردۆتـە خـوای خۆی؟ابەڵێ ئەویش پەرستن دەکات، بەڵام لەنەفسی خۆی خوایەکی بۆ خۆی بڕیارداوە و، لەجیاتی خوای حەق دەیپەرستێت.

کەواتە ئایین بەواتای پەرستنی خـوای حـەق کـە لـە شـتە جێگیرەکانـە- گۆڕانکـاری بەسـەردا نایـەت، چـونکە بەچـەند ڕاسـتییەك گرێـدراوە، کـە بواری گۆڕانکارییان تێدانیـە، چ پەرسـتراوێتی خـوای پـەروەردگار و تـاك و تـەنیایی بێـت، یـاخود ئاڕاسـتە کردنـی فیترەتـی سـاغ و سـەلیم بـەرەو پەرستنی خوای حەق.

قورئانی پیرۆز هەمووی بانگەوازە بۆ ئەم دینـە. کـە لەسـەرەتادا خـوای پەروەردگار بەبەندەکانی دەناسێنێت، پاشان بانگەواز بۆ پەرستنی دەکات، دواتر ئەو ڕێگایانـە نیشـانی بەنـدەکانی دەدات، کـە بەشـێوەیەکی ڕاسـت و درووست خوا بپەرستن.

سەرەتا ناساندنی خـوای پـەروەردگار﴿ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ

﴿سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلۡخَٰلِقُ ٱلۡبَارِئُ ٱلۡمُصَوِّرُۖ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٢٤﴾﴾

الحشر: ٢٢ - ٢٤. واته:خوا ئەو زاتەیە، کە جگە لەو خوایەکی تر نیە، زانایە بە هەموو نهێنی و ئاشکراکان، ئەو خوایە بەخشندەو میهرەبان و دلۆڤانە، کانگای ڕەحم و بەزەییە، خوا ئەو زاتەیە، کە جگە لەو خوایەکی تر نیە، پاشای هەموو بونەوەرە، پاك و بێگەرد و پوختە، ئاشتیخواز و ئاشتی پەروەرە، ئاسایش بەخش و پەناگەی ئیماندارانە، دەسەڵات دارەو، چاودێری دروستکراوەکانیەتی، باڵادەستە، خاوەنی خێری بێ سنوورە، گەورەیە و خۆی بە گەورە دەزانێت، پاکی و بێگەردی بۆ ئەو خوایەیە لەوەی، کە تێنەگەیشتوان شەریك و هاوەڵی بۆ بڕیار دەدەن. هەر ئەو خوایە بەدیهێنەر و درووستکارە، (لەنەبوون هەرچی بوێت بەدی دەهێنێت)، نەخشەو وێنە کێشەرە، ناوە پیرۆزو جوانەکان، هەموو شایستەی ئەون، هەرچی لەئاسمانەکان و زەویدان ستایشی ئەو دەکەن، بەڕاستی ئەو زاتە خوایەکی باڵادەست و دانایە.

هەروەها بانگەواز کردن بۆ پەرستنی خوایپەروەردگار بەتەنها و بێ هاوبەش بۆ بڕیاردان﴿وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ﴾ النساء: ٣٦ واتە: ئەی خەڵکینە تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریك و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ فَٱعۡبُدِ ٱللَّهَ مُخۡلِصٗا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلَّهِ ٱلدِّينُ ٱلۡخَالِصُۚ﴾ الزمر: ٢ - ٣

واتە: بێگومان ئێمە ئەم قورئانەمان ڕەوانە کردووە بۆ تۆ ئەی پێغەمبەر(ﷺ) تا حەق و ڕاستی ڕوون بکاتەوە، کەواتە هەر خوا بپەرستە و دڵسۆز و ملکەچ بە بۆ ئایین و بەرنامەکەی. ئاگاداربن:دینی پاك و خاوێن تەنها بۆ خوایە...

هەروەها ڕوونکردنەوەی ئەو ڕێگایانەی، کە پەرستنی پەروەردگاری بەشێوەیەکی ڕاست و درووستی پێ وەدی دێ:

١-ئیمانێکی پتەو بەتاك و تەنیایی خوای پەروەردگار-جل جلالە- لەپەرستراوێتی و ناو و سیفەتەکانیدا.

٢- ئیمانێکی چەسپاو بە زیندوو بونەوەو، حەشر و حیساب و بەهەشت و دۆزەخ، کە خوای پەروەردگار باسی لێوە کردوون.

٣-هەموو درووشمەکانی پەرستن لە نوێژ و ڕۆژوو و زەکات و حەج و ترس و تکاو پاڕانەوەو ملکەچی و پشت پێ بەستن بە تەنها بۆ خودا بێتبەبێ هاوبەش بۆ بڕیاردان.

٤-چەسپاندن و کارپێکردنی شەریعەتی خوا بەتەنهاو بەبێ ڕێباز و ڕێچکە لاوەکیەکانی تر.

٥-ئاوەدان کردنەوەی زەوی بەپێی ڕێبازی خوایی، واتە لکاتی ئاوەدانکردنەوەیدادەستگرتن بەو حەڵاڵانەی، کە خوا حەڵاڵی کردوون و، خۆ دوور گرتن لەو حەرامانەی، کە خوا حەرامی کردوون.

ئیسلام(دین)ی بەو مانایە جێگیر(ثابت)کردووە و، کردوویەتی بە چەق و تەوەر، کە هەموو شتەکانی تر لەدەوری دەسوڕێنەوە، ئەمەش لەیەك کاتدا دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکار:

هۆکـاری یەکـەم ئەوەیـە، کـە ئەمـە مـافی خوایـە لەسـەر بەنـدەکانی، هـەروەکو پێغەمبـەر-صلی الله علیـه وسلم-ڕوونـی کردۆتـەوە، کاتێـك بـە موعـازی کوڕی جەبـەل-ڕەزای خـوای لەسـەر بێـت- فـەرمووی:(یـا معـاذ هـل تـدري مـا حـق الله علـى العبـاد؟... ان یعبـدوه ولا یشـرکوا بـه شـیئا)رواه البخاري. واتـە:ئـەی موعـاز دەزانـی مـافی خـوا لەسـەر بەنـدەکانی چیە؟... ئەوەیە، کە بیپەرستن و هاوبەشی بۆ بڕیار نەدەن.

هۆکاری دووەم:ئەوەیە کە بە تەنها بـەو دینـە ژیـانی مـرۆڤ لـە دونیـا و قیامەتـدا چـاك و خـۆش دەبێـت. ئەگـەر لـە دونیـادا خـوای حـەق نەپەرستێت، ئەوا جگە لەو پەرستراوی تر دەپەرستێ، کە لە ڕاستیدا مـافی خوایەتیان نیەو، کت و مت بـەم جۆرەی، کـە پـەروەردگار باسـی کـردووە، وای بەسـەر دێـت﴿ يَدْعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُۥ وَمَا لَا يَنفَعُهُۥ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُواْ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقْرَبُ مِن نَّفْعِهِۦ لَبِئْسَ ٱلْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ ٱلْعَشِيرُ ﴾ الحج: ١٢ - ١٣. واتە: هاناو هاوار لەکەسێك دەکەن لەجیاتی خوا، یاخود پەنا بۆ کەسێك دەبـەن، کـە نـەزەرەر، نـەقازانجی پـێ دەگەیـەنێت، ئەو حاڵەتە گومڕایی و سەرلێشێوایەکی زۆر نابـەجێ و دوورە. (نـەفامان هاناو هاوار لەکەسێك دەکەن)کە زەرەری زیاترو نزیکترە لە قـازانجی، ئـەی کە چەنـدە یارو یاوەرو هاودەمێکی ناڕەسەن و خراپیان هەیە.

ئەگەر دوای ڕێبازی خـوایی نەکـەوێت، کـە خـوای میهرەبـان و شـارەزاو دانـا و زانـا داینـاوە، ئـەوا دوای ئـەو ڕێچکەو ڕێبازانـە دەکـەوێت، کـە لـە دەسکردی ئادەمیزادن، کە زانستەکەیان لەسنورێکی دیاریکراودا دەوەستێت و، پەی بەهەندێ شت دەبەن و هەندێکیشیان لـێ ون دەبـن، هەنـدێ جار

بەلای ڕاستیدا دەڕۆن، هەندێ جاریش هەواو ئارەزووییان بەسەریاندا زاڵ دەبێت، ئیتر لەڕێبازەکەیاندا چاکەو خراپە تێکەڵ دەبن و بە فەوتان و لەناوچوونیان کۆتایی دێت، هەرچەندە، کە ماوەیەکیش لەژێر سایەیدا خۆشی ببینن، بەڵام بەپێی ویستی خوا کورتی و کەمی و زۆری و بۆی هەر دەبێت!

بەڵام لەژیانی ئەو دونیادا(ئاخیرەت)، کارەکە زۆر مەترسیدارترە.. یان بەهەشت یان دۆزەخ. (بەهەشت)ێك، کە ئەوەی تیایدایە نەهیچ چاوێك بینیویەتی، نەهیچ گوێیەك بیستوویەتی، نەبەدڵی هیچ کەسێکدا هاتووە، ئاگرێکیش﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَـٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَـٰهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾ النساء: ٥٦.
واتە: بەڕاستی ئەوانەی باوەڕیان نەهێناوە بە ئایەت و فەرمانەکانی ئێمە، لەئایندەدا بە ئاگری دۆزەخ دەیان سوتێنین، هەموو جارێك پێستیان داوەشاو سووتاو هەڵقرچا، پێستی تر دەکەین بەبەریاندا، بۆ ئەوەی بەچاکی سزاو ئازار بچێژن﴿ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُواْ يُمَتَّعُونَ ﴾ الشعراء: ٢٠٦ - ٢٠٧

واتە: باشە ئەگەر ساڵەها مۆڵەتیان بدەین و ژیانی دونیا بەخۆشی ببەنە سەر، باوەڕ دەهێنن؟!پاشان ئەگەر ئەو هەڕەشەو سزایەی کەلەوان کراوە هاتەدی و پێش هات دەتوانن چی بکەن؟!ئەوسا ئیتر ئەوڕابواردنەی دونیایان هیچ فریایان ناکەوێت و بێ سوود دەبێت﴿ أَفَمَن وَعَدْنَـٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَـٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَـٰهُ مَتَـٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ مِنَ

ﭐلۡمُحۡضَرِينَ ﴾ القصص: ٦١ واتە: ئایا ئەو کەسەی بەڵێنێکی چاکمان داوەتێ و پێی دەگات، وەکو ئەو کەسە وایەهەر لەژیانی دونیادا کەمێك ڕابواردنی پێ ببەخشین؟پاشان لەدەرئەنجامی کارو کردەوەی ناپوختیدا لە ئامادە کراوان بێت بۆ لێپرسینەوەو ئاگری دۆزەخ؟

****

یەکێکی تر لەو شتانەی، کە ئیسلام جێگیر(ثابت)ی کردوون، پەیوەندی نێوان دوو ڕەگەزەکەیە، کە بەخێرایی ئاماژەیەکی بۆ دەکەین. ئیسلام ئەم پەیوەندییەی جێگیر کردووە، لە هەموو لایەکەوە بەجێگیرەکانی تریەوە بەستۆتەوەو کردوویەتی بەیەکێك لە کۆڵەگەکانی کۆمەڵگەی ئیسلامی.

هەروەکو چۆن بینیمان لە باسی ئایین(الدین)دا، بەمانای پەرستنی خوا بەبێ هاوبەشی بۆ بڕیاردان، کە ئیسلام لەجێگیرەکان دایناببوو، بەهۆی ئەوەی کەلەسەر چەند بنچینەیەك دامەزراوە کە گۆڕانکاری بەسەردا نایەت. لەم بابەتەشدا هەمان شێوە تێبینی دەکرێت، هەروەکو کە لەهەموو جێگیرەکانی تریشدا، کە ئیسلام جێگیری کردوون، ڕەنگ دەداتەوە.

پەیوەندی دوو ڕەگەزەکە جەخت لەسەر دوو لایەن دەکاتەوە، پیاوو ئافرەت لەلایەك و پەیوەندی سەرنج ڕاکێشی هەر یەکێکیان بۆ ئەوی دی لەلایەکی دی﴿ وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنۡ خَلَقَ لَكُم مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ أَزۡوَٰجٗا لِّتَسۡكُنُوٓاْ إِلَيۡهَا وَجَعَلَ بَيۡنَكُم مَّوَدَّةٗ وَرَحۡمَةًۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴾الروم: ٢١ واتە: یەکێك لەبەڵگەو نیشانەکانی تری ئەوەیە، کە هەر لە خۆتان هاوسەری بۆ دروست کردوون بۆ ئەوەی ئارام بگرن لەلایداو لەنێوانتاندا

خۆشەویستی و سۆزو میهرەبانی فەراهەم هێناوە، بەڕاستی ئا لەو دیاردانەدا نیشانەو بەلگە هەیە بۆ کەسانێك، کە بیردەکەنەوە و تێدەفکرن.

ئەم پەیوەندییە، بریتییە لە ئالّ و گۆڕکردنی سۆز خۆشەویستی لە نێوان هەردوو ڕەگەزەکەداو، ئارامی و ئۆخژنێکە، کە هەر کام لە دوو ڕەگەزەکە بە نزیك بوونیان لەلای ئەوی دی هەستی پێدەکەن.

بۆتێرکردنی ئەو پێویستییەی مرۆڤ و وەلامدانەوەی ئەو هێزە فیترِی و خوارسکەو، وەدیهێنانی لە واقیعدا، لەدوو ڕێیان زیاترمان لەبەردەمدا نین، ڕێگایەك کە پەروەردگار داینــاوە و، حەلالّی کردووە و، هەموو کاروبارێکی ڕێکخستووە و بۆ هەر ئەندامێکی، فرمان و ماف و ئەرکەکانی دیاریکردوون و، ڕێگاکەی تریش ئەوەیە، کە پەروەردگار حەڕامی کردووە، بەهۆی ئەو فەسادی و خراپەکارییەی، کە لەسەر زەویدا دروستی دەکات.

مرۆڤـبەو شێوەیەی کە پەروەردگار درووستی کردووە-تەواو وتۆکمەیە. جەستەو عەقلّ و گیان، هەموویان پەیوەستن بە یەکەوە و، هیچ ئەندامێك لەوی دی جیا نابێتەوە. هەرچەندە کە ئەمە لە ژیانی ڕۆژانەیدا هەندێ جار پێچەوانە خۆی دەنوێنێ، بەوەی کە لایەنی جەستەی لە ساتێکدا و، لایەنی عەقلّی لە ساتێك و، لایەنی گیان(روح)ی لەساتێکی تردا خۆی دەردەخات، بەلام دەرکەوتنی لایەنێك لەلایەنەکان لە ساتێکی دیاریکراودا، ئەو پەیوەندییە بەردەوامەی نێوانیان هەلّناوەشێنێتەوەو، تۆکمەییان ڕەت ناکاتەوە.

ئەو ڕێگایەی کە خودا وێنەی کێشاوەو، حەلالّی کردووە و هەموو کاروبارێکی ڕێکخستووە، ئەو ڕێگایەی کە هەموو لایەنەکانی مرۆڤ

دەگرێتەخۆ-تەواو و تۆكمە هەروەكو چۆن پەروەردگار درووستی كـردووە-
ئەگـەر یـەكێك لەلایەنـەكان لەساتێكدا بـەدیار كـەوت ولایـەنێكی تـریش
دەركەوت، پەیوەندیە بەردەوامەكەی و تۆكمەییەكەی هەڵناوەشێنێتەوە.

هـەموو ڕەگـەزەكانی كیـانی مرۆڤایـەتی لەسـەر ئـەو ڕێیـە هـەن، كـە
پەروەردگار وێنەی كێشاوە و حـەلاڵی كـردووە:لایـەنی جەسـتە و عـەقڵ و
گیــان، كاتێـك كــە ســەیری هاوســەرگیری(الــزواج)دەكــەین لەهــەموو
ڕووەكانــەوە، ئـەو ئەنجامـە باشـانەی، كـە لێـی پەیـدا دەبـن و، هەوڵـدان
بۆوەدەســـتهێنانی ڕزق و ڕۆزی و، ڕێكخســـتنی مــــاڵ و پەیوەندییـــە
كۆمەڵایەتیـەكان و هــەوڵی پــەروەردەكردن و هــەرەوەزی و، ڕووكردنــە
پەروەردگار.

بەڵام ڕێگاكەی تر كە لـە كتێبی خـوا(قورئـان) دراوەتـە پـاڵ شـەیتان و
شـوێنكەوتوانی لەئەنـدازەی چـەند دەنكۆڵـە مرواریيـەكی پـەرش و بڵاو
زیــاتر هــیچ لەمرۆڤــدا ناهێنێتــەدی، ســەرەڕای ئــەو فەســادی و
خراپەكارییەی، كە لە زەویدا بڵاوی دەكاتەوە.

****

ئــەم دوو مەســەلەیەمان لــەنێو زۆرمەســەلەی تــر هەڵبــژاردن،
كەپــەروەردگار لەكتێبەكــەی(قورئــان)دا ڕوونیكردوونەتــەوە، چــونكە
نەفامیـەتی نـوێ زۆر زیـادەڕۆیی و، فێـڵ و تەڵەكـەو ساختەبازی گـەورەی
تیایاندا كردووە!

هەروەها پێویستە، كە سـەرنجێك بدەینـە مێـژووی ئـەورووپا لەهـەردوو
نەفامیەتــە یــەك لــەدوا یەكــەكانی:نەفامیــەتی ســەردەمی كڵێســا

لەسـەردەمەکانی ناوەڕاسـتدا-سـەدە تاریکـەکان لـەلای ئـەوان-و نەفامیـەتی بوژانەوەو، لەو کاتەوە هەتا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان.

من باش دەزانم، کە هەندێ خەڵك زۆر سەغڵەت و ناڕەحەت دەبن، کە ئەو پێشکەوتنە زانستی و ئابوری و سەربازی و سیاسییەی ئەوروپا تیایدا دەژی بە نەفامیەت(الجاهلیە)نـاو دەبـەم، بۆیـە پێیـان دەڵێم، کـە ووشـەی نەفامیـەت(الجاهلیـە)بـە دەسـتەواژەی قورئـانیی، هـیچ پەیوەنـدی بـەو لایەنانــەوە نیـەو، پەیوەسـت نیـە بـە پێشـکەوتنی زانسـتی و ئـابوری و سـەربازی و سیاسـی، بـەڵکو پەیوەسـتە بـە مەسـەلەیەکی بنـەڕەتی، کـە پەیوەستە بە پەیوەنـدی مـرۆڤ بـە خـوای پـەروەردگاری-سـبحانە و تعـالی-وەشەرع و ڕێبازەکەیەوە، لەدەستەواژەی قورئـانی پیرۆزدا-واتـە نـەزانی و نـەفامی حەقیقـەتی خوایـەتی و شـوێن نەکـەوتن و نەگرتنەبـەری ئـەو ڕێبازەی، کە پەروەردگار ناردوویەتیە خـوارێ، ئەمـە هـەرگیز ئـەو مانایـە ناگەیـــەنێت، کـــە نەفامـــەکان(الجـــاهلیین) زانســـت و شارســـتانیەت و پێشکەوتنیان نەبێت لە هـەر بوارێکـدا، بـەڵکو لێیـان دەپرسـێ:ئایا ئـەوان وەکو پێویست خودا دەپەرستن؟ ئایا ئەوان شوین ئەو ڕێبازە کەوتوون، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ؟ئەگـەر وەڵامەکـە بـە نـەرێ(نـا)بـوو ئـەوا ئـەوان نـەفامن و لەسـەردەمی نەفامییەتیـدا دەژیـن، هەرچـەندە گەیشـتبێتنە ئەوپەڕی زانستە زەمینییەکان و شارستانیەتی ماددیشەوە.

خـوای پـەروەردگار-سـبحانە وتعـالی-لـەم بارەیـەوە دەفـەرموێت﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ

فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَٰقِبَةَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ ٱلسُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

الروم: ٩ - ١٠. واتە: ئایا بەسەر زەویدا نەگەڕاون، تا تەماشای بکەن و سەرنج بدەن چیمان بەسەر ئەو نەتەوانەی پێش ئەواندا هێناوە؟لەمان زۆر بەهێزترو دەسەلاتدارتربوون، زەویان ژێرەو ژوور دەکرد(واتە دەیانکێلا بۆ کشتوکاڵ و کانزایان لێ دەردەهێنا)و، ئاوەدانیان کردبۆوە زیاتر لەمان، پێغەمبەرانیشیان کاتی خۆی بەلگەی زۆر و ئاشکرایان بۆ هێنا ؟(بەلام بێ سوود بوو زۆربەیان بڕوایان نەکرد)جا وەنەبێت خوا ستەمی لێکردبن، بەڵکو هەر خۆیان ستەمیان لەخۆیان دەکرد. پاشان ئەو تیاچوونە سەرئەنجامی ئەوانە بوو، کە تاوان و گوناهیان کرد، چونکە ئەوانە بڕوایان بە ئایەت و فەرمانەکانی خوا نەهێنا و گاڵتەیان پێدەکرد

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓا۟ أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَءَاثَارًا فِى ٱلْأَرْضِ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَرِحُوا۟ بِمَا عِندَهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾ **غافر: ٨٢ - ٨٣. واتە:ئایا ئەوە بە زەویدا نەگەڕاون، تا تەماشا بکەن چیمان بەسەر هەوم و خەڵکانی پێش ئەماندا هێناوە و سەرئەنجامیان چۆن بووە؟ئەوان زۆر لەمان زیاتر بوون و هێزیان لەمان زۆرتر بوو، شوێنەواریان لە زەویدا ئاشکراتر بوو، بێگومان ئەو کار و کردەوەی، کە دەیانکرد هیچ فریایان نەکەوت و ڕزگاری نەکردن. جا کاتێك پێغەمبەرەکانیان بە بەلگەو نیشانەی تەواوەوە بۆیان**

ڕەوانە کران، لەجیاتی ئەوەی باوەڕیان پێبهێنن خۆیان دڵخۆشکرد بەو ڕادە کەمەی کە لە زانست وزانیاری هەیانبوو، سەرەنجام هەڕەشەی خوا لەسەر زاری پێغەمبەراندا یەخەی پێگرتن و ئەوەی، کە ئەوان گاڵتەیان پێدەکرد دەستەویەخەیان بوو، فەوتاندنی.

جا کە مەسەلەکە ڕوون بووەوە و، دەرکەوت کە، ناونانی نەفامییەتی نوێ هیچ وەدرۆخستنەوە و، بەهەند هەڵنەگرتنی ئەو پێشکەوتنە زانستی و سەربازی و ئابووری و سیاسی ناگرێتەوە، با بگەڕێینەوە بۆ هەندێ ڕاستی مێژوویی.

ئەو ماوەیەی، کە کڵێسای ئەوروپی دەستی بەسەر هەموو کارەکاندا گرتبوو، لەسەردەمێکی پڕ لە ستەم و تاریکیدا، کە لێرەدا بواری خستنەڕوویمان نیە، تەنها ئەوە بەسە، کە لە سەرچاوەکانی خۆیاندا لەم بارەیەوە باسکراوە، کە دە سەدەی تەواوی داگیر کردووە لە مێژووی ئەوروپادا، بەتایبەتی ئەوەی سەرچاوەکان دەربارەی دادگاکانی پشکنین(محاکم التفتیش)دا باسیان کردووە، کە لە خراپترین ئەو کارانەیە، کە لەو ماوەیەدا ڕوویداوە. بەڵام ئەوەندە بەسە کە ناوی بنێین نەفامییەت(الجاهلیە) بەهۆی هۆکارێکی بنەڕەتی، کە ئەویش ئەم ستەم و تاریکیەیە، پێویستە ئەوەش بزانین، کە ئەو یاسایانەی پەیڕەو دەکران ئەوانە نەبوون، کە لە ئایینی خوایی نێردراو بۆ عیسا-علیە السلام-دا هاتبوون، بەڵکو حوکمی پیاوانی ئایین(رجال الدین) بوون، کە لەسەر دینە خواییەکەو ڕێگا ڕاستەکە لایاندابوو، هەر ئەوانیش بوون، کە (ئایین)یان کردبووە دێو(خێو)ێکی مەترسیدار، کە بەدوای خەڵکەوەیە و، لە خەو و بێداریدا دەیانترسێنێت و، ماڵ و سامانیان بەتاڵان دەبات و

خۆشگوزەرانییان لێدەرفێنێت و، دەرگای زانست و زانیارییان بەڕوودا دادەخات و ملکەچی چەندین جۆری زوڵم و ستەمی ڕۆحی و عەقڵی و سیاسییان دەکات، هەروەها هەر بەزیندوویی دەیانخاتە ئاگرەوە، تەنها بەهۆی گومان هەبوون لە دۆستایەتییان بۆ کڵێسا!

ئەم بارودۆخە بووە هۆی ڕوودانی ئەو ڕاپەڕینە گەورەیەی، کە لە ئەورووپادا ڕوویدا، ئەو ڕاپەڕینەی، کە بارووددۆخەکەی لە (دژ)ەوە گۆڕی بۆ(دژ). پیاوانی ئایین(رجال الدین)، ئایینیان گۆڕی بۆ ئایینێك، کە تەنها گرنگی بەدواڕۆژ بدات و، پەیوەندی بە ژیانی دونیاوە نەمێنێت و، مرۆڤ بچووك بکاتەوە کە خوا بە گەورە بزانێ، جەستە بچووك بکاتەوەو، ڕۆح گەورە بکات، ڕاپەڕینەکەش مانای ئایینی گۆڕی بۆ-ڕێبازی ژیان-کە تەنها گرنگی بەژیانی دونیا بدات و دواڕۆژ پشت گوێ بخات و، مرۆڤ بەسەرخوادا گەورە بکات و، جەستە گەورە بکات بەسەر ڕۆحدا.

ئیتر جولەکەکان ئەمەیان بەهەل زانی بۆ تۆڵەسەندنەوە لە ئایینی کڵێسا، کە ئەمانی دەچەوساندەوە، بۆیە پلانیان دانا بۆ لەناوبردنی ئەو دینە لەڕوی بیروباوەڕو ڕەفتارەوە، ئەویش بە وورووژاندنی ئارزووەکانی مرۆڤ بۆ بەدیهێنان و جێبەجێکردنی پلانەکەیان، کە کتێبی (تلمود)ەکەیانشیکردنەوەی بۆ کردووە و، گرنگترین بەندەکانی بریتین لە فەسادی بیروباوەڕو تێکدانی ڕەووشت، پێشڕەوانی جولەکەش، مارکس و فرۆید و دورکایم، کە هەموو توانایەکییان خستەکار و، بە هەموو بیرۆکەیەکی شەیتانی کاریان بۆ ڕوخاندنی ئەم دوو کۆڵەگەیە:

ئايين(الدين) و، ڕەووشت(الاخلاق)[1] دەكرد.

سەبارەت بە ئايين ماركس گوتوويەتی:ئايين تلياكی گەلانە (الدين افيون الشعوب)، فرۆيد-يش گوتوويەتی:خواپەرستی و ئايين لەئەنجامی غەريزەی جينسييەوە پەيدادەبێت! (دۆركايم)يش، لە كتێبی-سەرەتايەك لە زانستی كۆمەڵناسيدا- لەنيوە دێرێكدا هەموو كلتووری مرۆڤايەتی ڕەت كردووەتەوە و، گوتوويەتی:هەندێ كەس گوتوويانە، كە گەشەسەندنی ئايين و هاوسەرگيری و خێزان بەشێكن لە فيترەت، بەڵام مێژوو پێمان دەڵێت، كە ئەم بيروباوەڕ و خواستانە بەشێك نين لە فيترەت و ئەسڵی مرۆڤ!!

سەبارەت بە ئەخلاقيش ماركس پێيوابووە، كە هەردەم ڕەنگدانەوەی باروودۆخی ئابووريە لە

كات و ساتێكی دياريكراو دا، بۆيە هەميشە لەگەڵ بارودۆخە جياوازەكاندا دەگۆڕێت، لەبيريشی نەچووە بڵێت، كە پاراستنی داوێن لە خراپە و، پاك ڕاگرتنی لە ڕەووشتی كۆمەڵگە كشتووكاڵييە دواكەوتووەكانە و، ئازادی جينسی(الحرية الجنسية)ش لە ڕەووشتی كۆمەڵگا پيشەسازييە پێشكەوتووەكانە!

فرۆيد-يش ڕەووشتی بە هەندێ هەستی دامركێنەرەوە وەسف كردووە، كە مرۆڤ تووشی گرێی دەروونی و هەڵكشان و داكشان و دەمارگيری دەكەن و، هيچ چارەسەرێكيشی نيە جگە لە لابردنی ئەو دامركاندنەوەو كپ

---

[1])ئەگەر بتەوێ بەدرێژی ئەم بابەتە بخوێنيتەوە، ئەوا سەرنجی كتێبی(مذاهب فكرية معاصرة)لە ژێر ناونيشانی (دور اليهود في افساد اوروبا)بدە.

کردنــەوە لەســەر پاڵنــەری جینســی و، ڕەخســاندنی ئــازادی تــەواو بــۆی. (دۆرکایم)یش هەروەکو پێشتر باسمان کرد، کە گوتوویەتی:هاوسەرگیری (الزواج) لە فیترەت و پاکی نیە!کەواتە ڕێگاکەی تر لای ئەو پاکییە!کە پەیوەندییە ئازادییە جینسییەکانن بەبێ هیچ بەندوبارێك!!

ئابەم جۆرە ڕۆڵی نەفامی نوێ(الجاهلیة المعاصرة)لە دوو مەسەلەدا خۆی دەنوێنێت:ئایین و پەیوەندی نێوان دوو ڕەگەزەکە، لە کاتێکدا، کە ڕێبازی خوایی لە نەگۆڕەکان(ثوابت)دا داینـاون، کەچی نەفامی نوێ لە گۆڕاوەکان(المتغیرات)دا دایانـدەنێت، بەم شێوەیە جوولەکەکان ئەوەی ویستیان لە فەسادی و خراپەکاری وەدەستیان هێنا!!

****

مرۆڤی موسوڵمان کاتێك، کە پەیڕەوی لە ڕێبازی خوایی دەکات، هیچ کێشەیەکی بەرانبەر بە نەگۆڕ و گۆڕاو(الثابت والمتغیر)نیە، چونکە ئەوەی کە پەروەردگار ئەمری بە نەگۆڕکردنی کردووە، ئەو جێگیری دەکات و دەیچەسپێنێ و نایگۆڕێ، کۆشش(اجتهاد)ێکی فراوانیش لە گۆڕاوەکانـدا دەکات، بەجۆرێك کە هیچ حەرامێك حەڵاڵ ناکات و هیچ حەڵاڵێکیش حەرام ناکات، لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا تێك ناگیرێت.

کێشە لە عەقڵی ئەوروپییەکان، لە کات و ساتێکی دیاریکراودا درووست بوو. چونکە لەسەردەمی کڵێسادا ڕێبازی جێگیری و نەگۆڕی بڵاو بوو.. نەگۆڕی لە هەموو شتێکدا، چ ئەوشتەی خوا ئەمری بە جێگیر کردنی کردبێت، یان کڵێسا لەلای خۆی جێگیری کردبێت. هەتا ڕژێمی دەرەبەگایەتی بە هەموو ئابڕۆچونەکانیەوە و، ڕەتکردنەوەی گەورەیی و کەرامەتی مرۆڤ و، هەروەها تیۆرە زانستییە هەڵەکان وەکو ڕەتکردنەوەی

خڕیی زەوی و، چەقی گەردوون. دوای ئەوەی ڕاپەڕین ڕوویدا، کە وەکو ڕەتدانەوەیەك بوو بۆ ستەم و زۆردارییەکانی کڵێسا و پیاوانی ڕژێمی دەرەبەگایەتی، بیرۆکەی جێگیری ڕەتکرایەوەو، بیرۆکەی گۆڕانی بەردەوام(التغير الدائم) جێگای گرتەوە، کە ڕێ بە نەگۆڕی هیچ شتێك نادات، بیردۆزی داروین پاڵنەرێکی گەورە بوو بۆ ئەم ئاراستەیەو، پێشڕەوانی جوولەکەش هەوڵی خۆیاندا لە بەکارهێنانی بیردۆزی (گەشەسەندن)ی داروین، بۆ ڕەتکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی، کە پێشتر خەڵك بە نەگۆڕیان دەزانین، بەتایبەتی ئایین(الدین)و، ڕەووشت(الاخلاق).

لە هەردوو باریشدا ئەوروپا لەسەر ڕێی ڕاست نەبوو!

چونکە ئەو کاتەی، کە هەموو شتێکی جێگیر کرد-هەتا ئەو شتانەش، کە پێویست نەبوو بگۆڕدرێن-ژیانی ووشك و ڕەق و ناخۆش کرد، بەتایبەتی کاتێك، کە هەندێك شتی جێگیر کرد کە تێکدەرو خراپەکاربوون و، هەر نەدەبوو، کە دروست ببن، وەکو سیستەمی دەرەبەگایەتی، ئیتر ئەمە بووە هۆی ئەوەی، کە سەرچاوەکانی خۆیان بە —سەدە تاریکەکانی ناوەڕاست —ناوی ببەن.

هەروەها کاتێك، کە نەگۆڕەکانیان ڕەتکردەوە -تا کار گەیشت ڕەتکردنەوەی ئایین و ڕەووشت، کە خوا ئەمری بە جێگیر کردنیان کردبوو- بووە هۆی ئەوەی، کە نەفامی نوێ (الجاهلية المعاصرة)، پەیڕەوی هەموو جۆرەکانی فەسادی و خراپەکاری بکات و، وای لە ئەوروپا کرد، کە هەست بە هەڵەکانی بارودۆخی ئەمڕۆ نەکات.

لە سەدە سەرەتاییەکاندا-سەدە تاریکەکانی ناوەڕاستی لای ئەوان-جۆرە دواکەوتووییەك لە هەموو لایەنەکاندا هەبوو. جا کاتێ ئەوروپا پەیوەندی بـە جیهـانی ئیسـلامییەوە کـرد لـە هەرسـێ دەلاقـە ناسـراوەکانی مێژوو:جەنگەکانی خاچپەرستان و، پەیوەندییە بازرگانییـەکان و، تێکەڵ بوون لەگەڵ شارستانییەتی ئیسلامی لە (ئەندەلوس)و وەرگێڕانـی زانسـتە ئیسلامییەکان بۆلاتینی و ئیغریقی، ئیتر دوای ئەمە خەڵك هەستیان بـەو تاریکیەکرد، کە تیایدا بوون و، بڕیاری ئەوەیانـدا، کـە لێـی بێنـە دەرەوەو خۆیـانی لـێ ڕزگـار بکـەن و بـەرەو ڕوونـاکی هـەنگاو بنـێن. ئـەم جارەیـان پێشـکەوتنێکی زانسـتی گـەورە درووسـت بـوو، دەوڵەمەندییـەکی گـەورەی ئـابووری دەبینـراو، هێزێکـی سـەربازی و دەسـەڵاتێکی سیاسی بەرچـاوی خەڵکی گرت، ئیتر پەڵە ڕەشەکانی شارستانییەتەکەیان نەدەدیت . لـەوەش خـراپتر ئـەوەبوو، کـە جێگـرەوە(بـدیل)ە ئیسـلامییەکە، کـە نـەگۆڕەکان جێگیر دەکات و لە گۆڕاوەکانیشدا کۆشش(اجتهاد)دەکات و، بە جێگیرەکانی دەبەستێتەوە، ئامادە نەبوو لە گۆڕەپاندا، بەهۆی ئەو دواکەوتووییەی، کـە ئوممـەت لـەو کاتـەدا تێـی کـەوتبوو، بـەهۆی لادان و پـەیڕەوی نـەکردنی ڕێبازی خوایی، ئـیتر ئـەوروپا لایـەنێکی بەپشـتەوە نـەما تـا هەڵەکـەی بـۆ ڕاسـت بکاتـەوە، هـەروەکو چـۆن لـە سـەدەکانی ناوەڕاسـتدا ڕوویـدا-بـەڵکو ئەوروپا توانی بەهۆی دەسـەڵاتی بەسـەر موسـوڵمانانـدا و، گۆڕانێکی بـەدو پیس دەست بەسەر نەگۆڕ(الثبات)دا بگرێت ائیتر وای لێهات ئەوانـەی، کـە خۆیـان بـە ڕۆشـنبیر(مثقـف) دادەنـا، بانگـەوازی پـەیڕەو کردنـی گۆڕانیـان دەکرد، ئەو گۆڕانەی، کە گۆڕانکاری لە هەموو ئەو شتانەدا دەکات، کە خوا ئەمری بە دەست لێنەدان و نەگۆڕانیان کردووە، ئەوان ئیددیعای ئـەوەیان

دەكرد، كە جگە لەم ڕێگایە، ڕێگای تر نییە بۆ ڕزگاركردنی ئوممەت لەو بێ هێزییەی كە تێی كەوتووە.

****

خراپی و بەدی لە نەفامی نوێ، ئەوەیە كە لە جیاتی خوا خودی مرۆڤ دەكرێتە خوا و دەپەرسترێ، تێی كەوتبوو، بەجۆرێك، كە هەر مرۆڤە پێوانەكان دادەنێت و، هەر مرۆڤە یاساو ڕێساكان و شەریعەت دادەنێت، هەر مرۆڤە كە بڕیاری ڕەوابوون و ڕەوانەبوونی شتێك دەدات.

سەرنجی قسەكانی جولیان هیكسلی-بێ باوەڕێكی ئەو سەردەمە-بدە كە لە كتێبەكەیدا(مرۆڤ لە جیهانی نوێدا) دەڵێت:مرۆڤ لە ڕابردوودا، كە ملكەچی خوا بوو، بەهۆی بێ توانایی و نەزانی بوو، بەلام ئێستا كە فێر بووەو، دەستی بەسەر ژینگەدا گرتووە، كاتی ئەوە هاتووە، كە ئەوەی بۆلای خوای دەگێڕایەوە لە سەردەمی بێ توانایی و نەزانیدا بیخاتە كۆڵی خۆی و، خۆی ببێتە خوا!!).

ئاشكرایە كە هەموو مرۆڤێكی ڕۆژئاوایی وەكو جولیان هیكسلی نین، بەڵكو زۆر كەسی دینداری تێدا هەن، بەڵكو هۆشیارییەكی گەورە هەیە لە ڕۆژئاوادا، بەهۆی ئەو هەواڵەی، كە پێیان دەڵێت مەسیح لە هەزارەی سێیەمدا دێتە خوارەوە . بەلام ئایین لە دیدی ئەم دیندارانەوە چییە؟ پەیوەندی نێوان بەندەو خوا لای ئەوان لە نێو دڵدایەو، هیچ پەیوەندییەكی بە واقیعی ژیانەوە نییە!.

ئایائەو دینەیە، كە خوا ناردوویەتیە خوارێ بۆ ئەوەی حوكمی واقیعی ژیانی پێبكات، كە دەربارەی فەرموویەتی﴿ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ

ٱللَّهُ فِيهِۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَـٰسِقُونَ ﴾ المائـدة: ٤٧. واتـه:دەبـا شـوێنكەوتوانی ئینجیـل بـەو ڕێنمـوویی و ئامۆژگاریانـە هەڵسوكەوت بكەن، كـە خـوا لـە ئینجیلدا دایبەزانـدوون، ئـەوەی حـوكم و داوەری نـەكات بەو بەرنامەیەی، كە خوا دایبەزاندووە، ئا ئەوانـە ناپـاك و تاوانبار و لە سنوور دەرچوون. هەروەها دەربارەیـەوە فەرموویـەتی:﴿ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَۖ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَـٰسِقُونَ ﴾ المائدة: ٤٩. واتە: حوكم بكە بـەو بەرنامەیـە(قورئانـە)ی كە لەلایـەن خـواوە بـۆت دابـەزیوە، شـوێنی ئارەزووەكـانی ئـەوان مەكـەوە، وریابـە نـەوەكو ئـەوان ڕێـت لـێ هەڵـە بكـەن، لـە هەنـدێك لـەو ڕێنموویيانەی، كە خوا بـۆی ناردوویـت. هـەروەها فەرموویـەتی:﴿ أَفَحُكْمَ ٱلْجَـٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾ المائـدة: ٥٠. واتـە: ئایـا ئەوانە حوكم و فەرمانڕەوایی جاهیلییـەت و نـەفامییان دەوێـت و ئـەویان لاپەسەندە؟!(ئاخر بۆ بیر ناكەنـەوە)كـەس هەیـە بەقـەدەر خـوا حـوكمی جوان و چاك و بەجێ بێت، بە تایبەت لای ئەوكەسانەی، كە بـە وورديـی سەرنـج دەدەن و ویژدان و هەستی زیندوویان هەیە؟

نەخێر .. بە دڵنیاییەوە!

دادگەری سیاسیی لە ئیسلامدا

دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا لەسەر چەند کۆڵەگەیەك وەستاوە، کە گەورەترین و بەهێزترین کۆڵەگە، ڕێگری کردنە لە مرۆڤ کە شەریعەت بۆ ژیان دابرێژێت و، یاسادانان تەنها مافی خوایە.

ئاشکرایە ئەم چەمکە و تێگەیشتنە، ڕاستەوخۆ لەگەڵ دیموکراسی تێکدەگیرێت، ئەو دیموکراسییەی، کە زۆر خەڵك-لە ڕۆژهەلات و ڕۆژئاوا — وا تێدەگەن، کە دادگەرترین سیستەمە، کە مرۆڤایەتی بە درێژایی مێژوو ناسیویەتی. یەکێك لەو دروشمانەی دیموکراسی جارێ بۆ دەدات-دواتر ئەوە ڕوون دەکەینەوە کە تا چەند لە جێبەجێکردنی دروشمەکانی لە واقیعدا ڕاستگۆیە-ئەوەیە، کە میللەت سەرچاوەی دەسەلاتە.

دیموکراسی، ئوممەت-واتە مرۆڤ لە دوولاوە دەکاتە سەرچاوەی دەسەلات: لە هەڵبژاردنی فەرمانڕەواو، دانانی ئەو یاسا و ڕێسایانەی، کە فەرمانڕەواو ژێر فەرمانەکان پێیەوە پەیوەست دەبن، لە کاتێکدا کە ئیسلام هەڵبژاردنی فەرمانڕەوا دەخاتە دەستی ئوممەت، بەلام یاسادانان بە مافی خوای پەروەردگار دەزانێت، کە وەدیهێنەری مرۆڤ و ئاسمانەکان و زەوییەو، لەسەر فەرمانڕەواو ژێر فەرمانەکانی پێویست دەکات، دوای ئە یاسایانە بکەون، کە خوای پەروەردگار ناردوونیەتە خوارێ و بەڕاشکاوی دەری خستووە، کە هەرکەسێك حوکم بەو یاسایانە نەکات، کە پەروەردگار

داینـاون، ئـەوا ئـەو کەسـانە لـە کۆمـەڵی کـافران و ستەمکاران و لەسـنوور دەرچووانن، خوای پەروەردگار ئەم سێ سیفاتەی بـۆ ئـەو کەسـانە دانـاون، کە حوکم بەوە ناکەن، کە پەروەردگار ناردوویەتیە خوارێ و، هەرکام لەم سێ سیفاتانە کۆمەڵێك بەبێ کۆمەڵێکی تر ناگرێتەوە.

﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَـٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا۟ ٱلنَّاسَ وَٱخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ وَٱلْعَيْنَ بِٱلْعَيْنِ وَٱلْأَنفَ بِٱلْأَنفِ وَٱلْأُذُنَ بِٱلْأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُۥ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾ وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَـٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ ۖ وَءَاتَيْنَـٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَـٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَـٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَـٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ۖ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَـٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ إِلَى ٱللَّهِ

مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْا فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾المائدة:٤٤-٥٠

واتە: بەڕاستی کاتێك ئێمە تەوڕاتمان ناردە خوارەوە ڕێنموویی تیادابوو (بۆ هەموو خێر و چاکەیەك)، نوور و ڕووناکیش بوو(لەناو تاریکیەکاندا)، ئەو پێغەمبەرانەی، کە هەمیشە ملکەچ و فەرمانبەردار بوون حوکمی ئەوەیان پێدەکرد کە ببونە جوولەکە، هەروەها زانا خوا ناسەکانیان و زانا شەرع ناسەکانیشیان، حوکمیان دەکرد بەوەی داوایان لێکرابوو بیپارێزن، کە ئەویش کتێبی خوا تەوڕاتە، هەروەها شایەتیش بوون لەسەری(کەواتە ئەی زانایانی جوولەکە، ئەی ئیمانداران)، لەخەڵکی مەترسن، بەڵکو تەنها لەمن بترسن، ئایەت و فەرمانەکانی من بە نرخێکی کەم مەفرۆشن (ئەگەر نرخەکە هەموو دونیاش بێت هەرکەمە) جا ئەوەی حوکم و داوەری بەو بەرنامەیە نەکات، کە خوا دایبەزاندووە، ئائەوانە بێ باوەڕن. لە تەوڕاتدا پێویستمان کردووە لەسەریان کە بەڕاستی هەرکەسێك کەسێك بکوژێت، دەبێ بکوژرێتەوە و چاوی یەکێك کوێر بکات، دەبێت چاوی کوێر بکرێتەوە و، لووتی یەکێك عەیبدار بکات، دەبێت لووتی عەیبدار بکرێتەوەو، گوێی یەکێك ببڕێت، دەبێت گوێی ببڕدرێتەوەو، ددانی یەکێك بشکێنێت، دەبێت ددانی بشکێنرێتەوەو، برین و زامەکانیش هەروەها تۆڵەیان بەگوێرەی خۆی بۆ دەسەنرێتەوە، جا ئەوەی لە تاوانبار خۆش بێت، ئەو چاوپۆشین و لێخۆشبوونە، دەبێتە

کـەفارەتی گوناهـانی، بێگومـان ئـەوەی حـوکم و داوەری نـەکات، بـەو بەرنامەیەی، کە خوا دایبەزانـدووە، ئائەوانـە ستەمکارن. ئینجا بەشوێن ئاسەواری نەوەکانی ئیسرائیلدا عیسای کوڕی مەریەممان هێنـا، کە ڕاستی تـەوراتی دەردەخسـت و پشـتیوانی لێـدەکرد و ئینجیلیشـمان پێـدا، کـە هیدایەت و نـوور و ڕوونـاکی تێدایـەو پشتگیری تـەوراتی پـێش خۆیـەتی، هیدایەت و ڕێنموویی و ئامۆژگارییە بۆ ئەو کەسانەی، کە لەخوا دەترسن و پارێزکـارن. دەبـا شـوێنکەوتوانی ئینجیـل هەڵسـوکەوت بکـەن بـەو ڕێنمـوویی و ئامۆژگاریانـە، کـە لـە ئینجیلـدا دایبەزانـدووە، جـا ئەوانـەی ناپاك و لە سنوور دەرچون، قورئانمان هاوڕێ لەگەڵ هـەموو حەقیقـەت و ڕاسـتییەکدا بۆتـۆ دابەزانـدووە، ڕاسـتی و درووسـتی کتێبـەکانی پـێش خۆیشی دیاری دەکات و چاودێرە بەسەرهەموویاندا (کاتێك کە خاوەنـانی کتێب لە گاور و، جوو گیرو گرفتیان دێنن بۆلای تۆ)بەو بەرنامەیـەی خـوا ناردوویـەتی داوەریـی بکـە لـە نێوانیانـدا و شـوێن ئارەزووەکـانی ئـەوان مەکـەوە و لـەو حەقـە لامـەدە، کـە بـۆت ڕەوانـە کـراوە، بـۆ هـەر لایەکتان(موسوڵمانان و خاوەنـانی کتێب)بەرنامـەو پرۆگرامـی تایبـەتمان بڕیـار داوە، خـۆ ئەگـەر خـوا بیویسـتایە هـەر هـەمووتانی دەکـردە یـەك ئوممەت و گەلێکی یەك پارچە، بەڵام ویستی وایە بەو جیاوازییە تاقیتـان بکاتـەوە لـەوەی پێـی بەخشیون(تـا بـەهۆی عـەقڵ و ژیریتانـەوە شوێنی پێغەمبەری ئیسلام بکەون)، دەی کەواتە زۆر بەپەلەبن و پێشبڕکێ بکـەن بۆ هەموو خێروچاکەیەك، دڵنیاش بن، کە هەمووتان دەگەڕێنـەوە بۆلای خوا، ئەوکاتە هەواڵی تەواوتان دەداتێ، دەربارەی ئەوشتانەی، کە کێشـەتان لەسـەری هـەبوو. کاتێـك هەنـدێك لـە زاناکـانی جووهـاتن بـۆ لات تـا

دادوەریی بکەی لە نێوانیاندا، داوەریی بکە بەو بەرنامەیە(قورئانە)ی، کە لەلایەن خواوە بۆت دابەزیوە، شوێنی ئارەزووەکانی ئەوان مەکەوە، ووریابە نەوەکو ئەوان ڕێت لێ هەڵە بکەن، لە هەندێك لەو ڕێنموییانەی، کە خوا بۆی ناردوویت (جا ئەگەر ئەو جوولەکانە ڕازیی نەبوون)و پشتیان هەڵکرد، ئەوە بزانە بەڕاستی خوا دەیەوێت گیرۆدەی سەرئەنجامی هەندێك لە گوناهەکانی خۆیانیان بکات، بێگومان زۆربەی خەڵکی یاخی و سەرکەش و تاوانبارن. ئایا ئەوانە حوکمی جاهیلیەت و نەفامیان دەوێت و ئەویان لاپەسەندە؟!(ئاخر بۆ بیر ناکەنەوە)، کێ هەیە بەقەدەر خوا حوکمی جوان و چاك و بەجێ بێت؟بەتایبەت لای ئەو کەسانەی کە بە وردیی سەرنج دەدەن و ویژدان و هەستی زیندوویان هەیە.

لەم ئایەتە موحکەمانەی سەرەوەدا، بەڕاشکاوی دیارە، کە ئەو سێ وەسفانەی تێیاندا هاتوون (الکافرون، الظالمون، الفاسقون)، بەپلەی یەکەم و بەبێ جیاوازی، بۆ ئەو کەسانەن، کە حوکم بەو بەرنامەیە ناکەن، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ. چونکە (مَن) لە زمانی عارەبیدا واتای گشتی(العموم)دەگەیەنێ، واتا هەرکەسێك کە کارێکی دیاریکراوی کردبێت، یان سیفەتێکی دیاریکراوی تێدا هەبێت. هەروەها هەرکام لە سێ وەسفەکان دەربارەی یەك کۆمەڵە هاتوون، کە بەهەمان کار هەڵدەستن، کە ئەویش حوکم نەکردنە بەو بەرنامەیەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، ئەوانیش جوولەکەکانن. ڕەوا نییە بڵێین، کە کۆمەڵێکی دیاریکراو بە هەمان کار هەڵبستن، کەچی هەندێ جار لە کافران بن و، هەندێ جار لە ستەمکاران و، هەندێ جاریش لە سنوور دەرچووان!هەروەك چۆن هەندێ کەس، کە مانای ئەم ئایەتانەیان لێکداونەتەوە و، پشتیان بە گوتەی ئیبن

و عەبباس(ڕەزای خوايان لەسەربێت)بەستووە، کە گوتوويەتی (کفر دون کفر). واتە:کارەکە کوفرە بەلاّم بکەرەکەی کافر نابێت!

ئەوەی ئەم ئايەتانە ئاماژەی پێدەکەن بريتييە لە ڕوو وەرگێڕان و لادان لە شەريعەتی خواو، پەيڕەو کردنی بەرنامەکانی مرۆڤ لە جێگايدا، کە ئەمەش لەهەموو باراندا کوفرە، ستەمە، لە سنوور دەرچوونە . بەلاّم ئەوەی، کە ئيبن و عەبباس(ڕەزای خوايان لەسەربێت) ئاماژەی بۆ کردووە (کفر دون کفر)، شتێکی جيايە، بە واتای چەسپاندنی شەريعەتی خوا لەگەڵ هەندێ خوارکردنەوە لە جيێبەجێکردنيدا، لەبەر هەر هۆکارێك لە هۆکارەکان. کاتێك تەتارەکان حوکميان بە (ياسق) کرد، لەجياتی شەريعەتی خوا، زانايان کۆڕا بوون لەسەر ئەوەی، کە ئەم کارەيان کوفرەو دەرچوونە لە چوارچێوەی ميللەتی ئيسلام، بۆيە ئەمە ناچێتە ژێر سايەی گوتەکەی ئيبنوعەبباس(ڕەزای خوايان لەسەربێت).

لەم ئايەتانەدا بەڕوونی ديارە، کە پەروەردگار دوو حوکمی داناون، کە سێيەميان نييە:يان حوکمی خوا، يان حوکمی نەفاميەت، پاشان پەيڕەوی کردنی حوکمی نەفاميەتی لەجياتی حوکمی خوا قەدەغە کردووە.

جا بۆيە دەڵێين ديموکڕاسی-کە حوکمی نەفامييەتە بەدەستەواژەی قورئانی پيرۆز، چونکە حوکم بە غەيری حوکمی خوا دەکات و حوکمی خوا ڕەتدەکاتەوە-کۆمەڵێك شتی باشی تێدا هەن بۆ ئەو گەلانەی لەلايەن هەندێ پاشاو فەرمانڕەوای ئەوروپا لە سەدە تاريکەکانی ناوەڕاستدا، حوکمی خوايەتی پيرۆزيان تێدا پەيڕەو دەکرا، کە هەموو ئەو فەرمانانەی لەسەری پێويست دەکران جێبەجێياندەکردن و لە هەموو مافێك بێبەش دەکران، ديموکراسی بۆ ئەو گەلە ژێر دەستانە زۆر لە مافەکانيانی

گێڕایەوەو، لە ماددیەت دەری هێنان بۆ ئادەمییەت.

هەروەها دەڵێین کە دیموکراسی بۆ موسوڵمانانیش باشتر و دادگەرترە، لەو حوکمە ستەم و زوڵمەی، کە ئوممەتی ئیسلام لەچەند ماوەیەکی مێژوو و لەرۆژگاری ئەمڕۆماندا لەسایەی ئەو حکومەتە سەربازییە ستەمکارانەدا تووشی بووە.

ئەوەی سەرنجی بۆ ڕادەکێشین و لە بارەی دەدوێین و دەڵێین، ئیسلام دادگەرترین سیستەمە-وەك کە خوا ناردوویەتی-کە مرۆڤ پیادەی کردووە، بەو جۆرەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، نەك بەو جۆرەی، کە هەندێ لەوەی ئوممەتی ئیسلام پەیڕەویان کردووە، بەڵکو بەو شێوە ڕاست و درووستەی، کە لە سەرەتای هاتنی ئیسلامدا پەیڕەو کرا، ئیسلام بەو جۆرە ڕاست و درووستەی، کە خوا ناردوویەتییە خوارێ بەڵگەیە بەسەر ئوممەت و، ئوممەت لە هیچ کات و ساتێکدا بیانوو بەڵگە نیە بەسەر ئیسلامدا، ئەگەر ئوممەت بەڕاست و درووستی پەیڕەوی کرد ئەوا لەسەر ئەمری خوا پەیڕەو کراوە، بەڵام ئەگەر ئوممەت لێی لادا، ئەوا لە ئەمری خوا لایداوە و، ئایین هەروەکو خۆی، کە خوا ناردوویەتی دەمێنێتەوە و، هیچ گۆڕانکاری و کەمکردن و زیادکردنی بەسەردا نایەت و، هەربەو نیعمەتە دەناسرێت، کە خوا بەسەر خەڵکدا باراندوویەتی﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا ﴾ المائدة: ٣. واتە: ئەمڕۆ ئایین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاند و، نازو نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو کردن و، ڕازیم بەوەی، کە ئیسلام ببێتە بەرنامەو ئایینتان.

****

هەروەکو پێشتر باسمان کرد، دیموکراسی هەندێ لایەنی باش و بەجێی هەن، کە لێرەدا پێویست بە خستنەڕوویان ناکات، ئەوەی پێویستە بیانخەینە بەرچاو لایەنە خراپەکانیەتی، کە ئەوانەی بانگەوازی بۆ دەکەن بێ ئاگان، چ لەلای یارانی بن یان ئەو موسوڵمانانەی، کە بە گوتە بریقەدارەکانی خەڵەتاون.

دیموکراسی شانۆگەرییەکی جوانە، کە دەبینی پیاوی سەرشەقام (رجل الشارع) حوکم دەکات، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوەی حوکم دەکات سەرمایەیە، کە هەموو بوارەکانی ژیانی بۆ وەگەڕخراون.

دەنگدەر لەو وولاّتانەی، کە دیموکراسییان بە تەواوی تێدا پەیڕەو دەکرێت، سەربەخۆیی تەواوی هەیە لە هەڵبژاردنی نوێنەرەکەی. هیچ کەس زۆری لێناکات، تا دەنگ بە کەسێکی دیاریکراو بدات، ڕێگای ئەوەشی لێناگرن کە دەنگ بەو کەسە بدات کە پێی چاکە.. هەروەها هیچ کەس بەهیچ جۆرێك هەوڵ نادات کە ویست و ئیرادەی تەزویر بکات، یاخود چالاکیەکانی دەنگدان بۆ لایەنێك لە لایەنەکان تەزویر بکرێن. ئیتر بەسەربەخۆییەکی تەواو دەنگی خۆی دەدات، لەکاتی دەنگدانیشدا هەست بە ئارامییەکی تەواو دەکات، نە پیاوانی پۆلیس لێی دەدەن، نە بۆسەی بۆ دەنێنەوە تا نەگاتە شوێنی دەنگدان و دەنگ بدات، یاخود کاغەزی دەنگدانەکەی تەزویر بکەن، دوای ئەوەی شوێنی دەنگدان جێدێڵێت، یاخود سندووقە ڕاستەقینەکان بخەنە ناو دەریا و سندووقی پڕ لە کارتی پڕ کراوە بە ئارەزووی فەرمانڕەوا لە جێگایدا دابنێن.

بەڵێ. بەڵام..

ئایا ئـەو پالێوراوانـە کـێن کـە –بـە ئازادییـەکی تـەواو-یـەکێکیان هەڵدەبژێرێ ؟ائایا لە ڕاستیدا خزمەتی کێ دەکەن؟!.

ڕاستی لـەم دیوی ئـەو شانۆگەرییە جوانـە ئەوەیـە، کـە ئـەوان-تـەنها کـەمێکیان نـەبن –خزمـەتی سـەرمایەداری دەکـەن و نوێنەرایـەتی ئـەوان دەکەن!

کاتێك کە دەنگدەر-بە ئازادی تەواو-پالێوراوی - أ - یـان - ب - یـان - جـ - یان - د - هەڵدەبژێرێ، بەڵام پالێوراوی - أ - یان - ب - یـان - جـ - یـان - د - زۆربەیان نوێنەرایەتی دەسەڵاتداری ڕاستەقینە دەکەن، کە سەرمایەدارەو، خزمەتی بەرژەوەندییەکانی ئەو دەکەن!

بـەڵام ئـەو کەمینـە چاکەی، کـە تێیانـدا هـەن، لەوانەیـە کەسـی وایـان تێدابن، کە بەڕاستی خـاوەن ویـژدانن و، بـۆ چاکەو خێـر هـەوڵ دەدەن و، ستەم و زۆرداری ڕەتدەکەنەوە. لـە لایەنـە چاکەکانی دیموکڕاسـی ئەوەیـە کـە خـەڵکی بـەئازادی، ئـەوەی باوەڕیـان پێـی هەیـە دەری دەبـڕن، بـەبێ ئـــەوەی دەرگـــای ڕاگەیانـــدنیان بـــەڕوودا دابخـــرێ و، هـــەرگیز فەرمانڕەوا(الحاکم)هەوڵی دەستگیر کردن و ڕاپێچ کردنی زیندانیان نادات، کاتێـك ڕەخنـەی لێـدەگرن و، تاوانیـان بـۆ هەڵنابەسـتێ، تـا بەهۆیانـەوە بیانخەنە کۆت و ئەشکەنجەو زیندانەوە..

بەڵێ.. بەڵام..

کێش وسەنگی ئەوانە چەندە، کاتێك لە دانیشتنەکاندا بەپێی زۆرینەی دەنـگ بڕیارەکـان دەربکـرێن، بـەبێ ڕەچـاو کردنـی جـۆری دەنگەکـە، کـە دەنگی کەسی تێگەیشـتوو و بیرمەنـد و دووربـین، لەگـەڵ دەنگـی ئەوانـەی بـەڵێ بـەڵێ دەکـەن یەکسـان بێـت، کـە حیزبەکـەی چـی ئـەمری پێکـرد

جێبەجێی دەکات و بۆ کام ئاراستە بیەوێ ئاراستەی دەکات. بەم جۆرە دەبنە دوو کۆمەڵە، کۆمەڵێکی لایەنگری پیشە ئاساو، کۆمەڵێکی ناڕازی و موعاریزی پیشە ئاسا، یەکەمیان لە ئەندامانی فەرمانڕەوان و هەرچی حکومەت بڕیاری لەسەربدات پەسەندی دەکەن، ئەوانی دیش-ئەندامی حیزبەکانی ترن، کە لە هەڵبژاردندا سەرکەوتوو نەبوون-ئیتر هەرچی حکومەت بڕیاری لەسەربدات ئەوان ناڕازین، مەگەر لەبەرژەوەندی سەرمایە بێت، ئەوا کۆڕا(اجماع)ی لەسەر دەکەن!! تەنها کەمینەیەك دەمێنێتەوە، کە ئازادی تەواوی هەیە لەوەی، کە دەیەوێت بیڵێت، بەلام بێ ئەوەی، کە قسەکانیان هیچ سەنگێکیان هەبێت لەکاتی دەرکردنی بڕیار دا!!

هەروەها لەکاتی بڕیار دەرکردندا، حیساب بۆ ئەو دەنگانە دەکرێت، کە لەگەڵ بڕیارەکەدان و، بێ ئەوەی سەیری ناوەڕۆکی بڕیارەکە بکرێت، ئاخۆ چاکە یان خراپ و بێ کەڵکە. وەکو بڕیاری جەنگی ئێراق، کە خراپترین و پڕ زیانترین بڕیار بوو، تەنانەت بۆ خودی ئەمریکا خۆیشی، سەرەڕای ئەو تاوانە مرۆڤایەتیە خراپانەی، کە بەهۆیەوە کەوتنەوە و، خوێنی بێ تاوانان ڕژاو خانوو بەسەر خاوەنەکانیاندا ڕووخێنران و، ئێراق بەتەواوی کاولکرا، کە بڕیارەکەش بەزۆرینەی دەنگەکان پەسەند کرابوو، کە ڕێکخراوە سەرمایەداریە گەورەکان لەپشت ئەم شەڕەبوون، چ ئەوانەی، کە لەسەر پیشەسازی چەك دەژین، یان ئەوانەی، کە هەوڵی وەدەست خستنی نەوت دەدەن.

ئەمە لەلایەك..

لەلایەکی ترەوە با سەیری پیاوی سەرشەقام (رجل الشارع) بکەین، کە پرۆسەی هەڵبژاردن لە رۆژئاوادا پشتی پێ دەبەستێت و شادەماری دیموکراسییەلە رۆژئاوادا.

دیموکراسی سەرمایەداری چۆن ئەم کەسایەتیەی درووست کردووە، تا خزمەتی سەرمایەداری پێبکات؟

ئێمە باسی هەموو خەڵك ناکەین. چونکە لە کۆمەڵگای رۆژئاوادا بیرمەندان(مفکرون) و، چاکسازان (مصلحون)و، خاوەنی لێکۆڵینەوەی قووڵ لە بوارەکانی سیاسی و، کۆمەڵایەتی و، ئابووری و، پەروەردەیی و، فێرکاری.. هەن. بەڵکو باسی پیاوی سەر شەقام دەکەین، واتە تاکێکی ئاسایی خەڵك. ئایا خواستەکانی چین؟یان ئەو ئاسۆیانەی بۆیان دەڕوانێ چین؟ئایا خاوەنی عەقیدەیەکە، کە وای لێبکات هەڵوێستێکی دیار و ئاشکرای لە ژیاندا هەبێت؟یاخود ئایا خاوەنی مەبدەئێکە، کە هەوڵ بۆ بڵاو کردنەوەو، چەسپاندنیان دەدات؟یاخود دیموکراسی سەرمایەداری لە قالبێکدا دایڕشتووە، کە خزمەتی مەرامەکانی بکات؟ یان مرۆڤێکە کە بەخۆشی دونیا سەرقاڵە و، هیچ بیر لە دوارۆژی ناکاتەوە و، سەرقاڵە بە دابینکردنی زۆرترین ئەندازەی کەل و پەل و، راکێشانی زۆرترین کڕیار؟

بەڵێ لەوانەیە، کە تەواو هۆشیار بێت بۆ ئەو مافە دەستوریانەی، کە ئەو ئەندازە کەل و پەلی بۆ تەرخان دەکەن، بەڵام ئایا هەڵوێستی لە کێشە مرۆڤایەتیە گەورەکاندا هەیە؟یاخود گرنگی بە مرۆڤ دەدات لە دەرەوەی بیری تەسکی خۆی، یاخود هەڵوێستی بەرانبەری بەپێی دۆستایەتیەتی بۆ هەمان حیزب، یاخود لە رێی هۆ کارەکانی راگەیاندنەوە :واتە ئەو سەرمایە دارانەی، کە هۆکارەکانی راگەیاندنیان بەدەستە؟

خاڵێکی تریش :

دیموکراسی لە ژیانی ڕۆژ ئاوادا بە سرووشتی خۆی گەشەی نەکرد، بەڵکو وەکو کاردانەوەیەك بوو دژی ئەو زوڵم و ستەمەی، کە دەستی بەسەر گەلاندا گرتبوو لەلایەن سەرکردەکانیانەوە، وەکو پاشاو فەرمان ڕەواکانان، یان پیاوانی ئایین .

هەروەها وەکو هەموو کاردانەوەکانی تر، کە لە مێژوو ڕوودەدات لە لایەك چاکسازی کردوو، لە لایەکیش ستەم و ناحەقی .

ئەو ستەم و ناحەقیەی، کە بە هۆی ئەو کاردانەوەیە دروست بوو — جا چ لە خۆوە بێت، یاخود ئەو جولەکانە درووستیان کردبێت، کە لە بەر ژەوەندی خۆیان کارەکانیان هەڵدەسوڕاند[١]، فراوان کردنی بازنەی چەمکیئازادی کەسیی (الحرية الشخصية)بوو تا ئاستێك، کە مافی بێ دینی و بێ ئابڕوویش بگرێتەوە، لە بەرانبەر ئەو زەبوونیەی، کە ژیانی ئەوڕوپای ئەوسای سەردەمە تاریکەکانی پێناسرا بوو و، بووە یەکێك لە سیما سەرەکیەکانی دیموکراسی و، لەو کۆڵەگانەیە، کە ناکرێ بە خراپە دەستی لێ بدرێت، هەتا ئەگەر باس لە خودی (خوا)ش بکات، یاخود یەکێك لە پێغەمبەران(عليهم الصلاة و السلام)یاخود یەکێك لە ڕەووشتە بەرزەکان، کە مرۆڤی پێ لە ئاژەڵ جیا دەکرێتەوە.

---

[١]) دەتوانی بۆ خوێندنەوەی (ڕۆڵی جولەکە لە تێکدانی ئەوڕوپا)، بگەڕێیەوە سەر کتێبی(مذاهب فكرية معاصرة).

ئیتر ئەمە بەسە بۆ سەلماندنی فەسادی و گومڕاییەك، كە دیموكراسی پشتگیری دەكات و بە ددانی ژیری گازی لیّ دەگریّت و، بە یەكیّك لە شانازیەكانی دەزانیّت!

****

كۆڵەگەی هەرە گەورەی دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا، بریتیە لەوەی نەهیێڵیّ مرۆڤ یاسا دابنیّ و، دانانی یاسا بە مافیّكی تایبەتی خوا (سبحانه وتعالى)دابنیّ و، كە هەر ئەو شایستەیە یاسا دابنیّت و، هەر ئەو پیّوانەكان دیاری دەكات، هەر ئەو دەتوانیّت حەق و ناهەق بۆ مرۆڤ دیاری بكات، بە حوكمی ئەوەی، كە هەر ئەو وەدیهیّنەر (الخالق) و، ڕۆزیدەر (الرزاق)و، خاوەن هیّزو، هەر ئەو كاربەجیّ (الحكیم)و، زانا (العلیم)ەو، هەرئەو دوڵەمەند(الغنی) ەو، هەر ئەو بەبەزەیی و نەرم و نیان (اللطیف)و، شارەزا (الخبیر)و.. تا كۆتایی هەموو ئەو سیفاتانەی، كە تەنیا لە خوا دەوەشیّنەوە و شایەنی ئەوون﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ الأعراف: ٥٤. واتە:هەرچی درووست كردن و بڕیاردانە هەر بۆ ئەوە، ئیتر بە حوكمی ئەوەی كە هەر ئەو وەدیهیّنەرە، مافی دارشتنی ژیانی ئەوانەشی هەیە كە درووستی كردوون و، ڕۆزی داون و بۆلای ئەو دەگەڕیّنەوە﴿ هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ لَكُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴾ البقرة: ٢٩. واتە: هەر ئەو زاتە هەموو

شتێکی لە زەویدا بۆ ئێوە درووست کردووە، پاشان ویستی ئاسمان درووست بکات، بۆیە بە حەوت چین بەدیهێناو ڕێکی خستن، هەر خۆیشی بە هەموو شتێك زانا و ئاگادارە. وە بە حوکمی ئەوەی کە ئەو بەهەموو شتێك زانایە، هەر ئەویش دەزانێت، کە بەرژەوەندی درووست کراوەکانی لەکوێدایە، کە خۆی بەتەنها درووستی کردوون و، بەتەنها ڕۆزی داون و، هەر بۆ لای ئەویش دەگەڕێنەوە ﴿ سُبۡحَـٰنَهُۥۖ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ﴾ یونس: ٦٨ بەحوکمی ئەوەی، کە ئەو بێباك (الغني)ەو، هیچ بەرژەوەندییەکی لەلای هیچ لە درووستکراوەکانی نیە، تا لەپێناویدا خۆشی بوێن. بەڵکو هەموویانی بە یەکسانی درووست کردوون و، هەمووشیان وەکو یەك بەندەی ئەون و، هەمووشیان بە یەکسانی بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە، بۆیە خوا (جل جلاله)یاسا لە بەرژەوەندی کۆمەڵێك دانانێت لەسەر حیسابی کۆمەڵێکی دی. یاسا بۆ دەوڵەمەندان دانانێت لەسەر حیسابی هەژاران، نە بۆ هەژارانیش لەسەر حیسابی دەوڵەمەندان، نە بۆ سپی پێست لەسەر حیسابی ڕەش پێست و، نە بۆ ڕەش پێست لەسەر حیسابی سپی پێست، بەڵکو یاسا بۆ هەموو مرۆڤێك دادەنێت، بۆ دەوڵەمەند و هەژار و، سپی و ڕەش، یاسایەکی دیاری کراو کە هەموو پێیەوە پەیوەست بن و پەیڕەوی لێ بکەن و، بەرژەوەندی هەمووان وەدی بێنێ، لە بەرانبەردا یاسا مرۆڤ کردەکان زۆربەی کات زوڵم و ستەمی بۆ کۆمەڵێك تێدایە لەسەر حیسابی کۆمەڵێکی دی، بەهۆی ئەو دەمارگیری و لایەنگیریەی کە لە مرۆڤدا هەیە، هەروەها سەرخستنی بەرژەوەندی خۆیان لەسەر حیسابی بەرژەوەندی کەسانی تردا.. تەنیا ئەوانەی، کە خودا ڕەحمی پێکردوون و لەو جۆرە

ئاکارانـە دەری هێنـاون﴿ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلۡخَيۡرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلۡمُصَلِّينَ ﴾ المعارج: ١٩ — ٢٢

واتـە: بەڕاسـتی ئینسـان بـە شـپرزەیی و تەنگـەتاوی درووسـت کـراوە. کاتێـك ناخۆشـی تـووش بێـت بێـزار و دەم بـە هاوارە . کـاتێکیش خێـرو بەرەکەتی تووش بوو، دەستی دەنووقێت و قەدەغەی چاکە دەکات. تـەنها ئـەو نوێـژ کەرانـە نـەبن.. ﴿ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلۡخَيۡرِ لَشَدِيدٌ ﴾ العادیـات: ٨. واتــە:بێگومــان ئــادەمیزاد لــە خۆشەویســتی ســاماندا زۆر بــەتین و هەڵپەیە(کە دەستی لێی گیر بوو ڕەزیل و ڕژد و چرووکە).

★★★★

کۆڵەگـەی دووەم لـە دادگـەری سیاسـی لـە ئیسـلامدا، بریتیـە لـە ناچارکردنی فەرمانڕەوا(الحاکم)و، ژێر فەرمان(المحکوم)، بـە حـوکم کـردن بەو یاسایەی، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ.

حاکم و فەرمانڕەوا بە دادگەری پابەنـد کـراوە﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴾ النسـاء: ٥٨. واتــە:بێگومــان خــوا فــەرمانتان پێـدەدات، کــە هــەموو ئەمانەتــەکان(ســپاردەکان)بگەڕێننــەوە دەســت خاوەنــەکانیان و، هــەرکاتێکیش داوەریتــان کــرد لــە نێــوان خەڵکیــدا، دادگەرانە فەرمانڕەوایی بکەن، چونکە بەڕاستی خوا بە جوانی و چاکی و تــەواوی ئامۆژگــاری و فــەرمانتان پێـدەدات، بەڕاســتی خــوا هەمیشــەو بەردەوام، بیسەرو بینایە.

ئەوانەش بە فەرمانن پابەندن بەوەی، کە بەگوێی سەرۆك و دەسەڵاتداران بکەن، ئەوانەی کە ئیتاعەو بەفەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ﴾ النساء: ٥٩. لە ئایەتەکەدا بەڕوونی دیارە، کە گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ) بەهەموو جۆرێك واجبە. بەڵام گوێڕایەڵی فەرمانڕەوا، بۆ گوێڕایەڵی ئەو بۆ خواو پێغەمبەر (ﷺ)ەوە گرێ دراوە. ئەگەر خوا فەرمووبای:گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبەر و فەرمانڕەواکان بن، ئەوا گوێڕایەڵی فەرمانڕەواش وەکو گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبەر(ﷺ) واجب دەبوو. بەڵام خوا (جل جلالە)وای نەفەرمووە، بەڵکو گوێڕایەڵی فەرمانڕەوای بە گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەر(ﷺ) بەند کردووە، کە بەتەنها ئەو جۆرە گوێڕایەڵییە بە هەموو شێوەیەك واجبە، بە بەڵگەی حەواڵە کردنی ئەو کارانەی، کە ناکۆکیان تێدەکەوێت بۆ سەرچاوەی سەرەکی فەرمان وەرگرتن و گوێڕایەڵیکردن، کە ئەویش خوا و پێغەمبەرەکەیەتی (ﷺ).

ئەبو بەکریش(ڕەزای خوای لەسەربێت)هەر بەو جۆرە تێگەیشتبوو، کاتێك گوتی:گوێڕایەڵیم بکەن، تا ئەو کاتەی گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبەر(ﷺ) م کرد، ئەگەر بێ ئەمری خواو پێغەمبەر(ﷺ)م کرد. ئیتر گوێڕایەڵیم لەسەر ئێوە پێویست نیە-بەمەش ئەو دەستوورە بۆ ئوممەتی موسوڵمان دانرا، کە لە کتێبی خوا و سوننەتی پێغەمبەرەکەی(ﷺ) سەرچاوەی گرتووە.

هەرچەندە لێرەدا بواری خستنەڕووی حوکمی سەرۆك و فەرمانڕەوای ستەمکارمان نیە، کە بابەتێکە لە کتێبە فیقهییەکاندا دەخرێتەڕوو، بەلاَم بە کورتی و بەخێرایی دەڵێین:پێغەمبەر(ﷺ) قەدەغەی هەڵکوتانە سەر فەرمانڕەوای بە چەك کردووە کە لە بنەڕەتدائەو حاکمە حوکم بەوە دەکات، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، بەلاَم لە جێبەجێکردندا ستەم دەکات، چونکە بە دڵنیاییەوە ئەم چوونە دەرەوەیە لە دژی، جۆرە فەسادییەك دەنێتەوە، لادانی خراپەش لە هێنانی چاکە لەپێشترە. بەلاَم ئەگەر وا گومان ببرێت، کە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەمری بە ئوممەت کردووە لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا بێدەنگ بێت، ئەوە کارێکە، کە خوا و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) دانیان پێدا نەناوە. هەرکەسێك بیەوێت با بگەڕێتەوە سەر کتێبی خواو سوننەتی پێغەمبەرەکەی(ﷺ)و، بەدوای تاکە بەڵگەیەکدا بگەڕێت کە تیایدا دان بەو کارە دانرابێت، بەچاوپۆشین لەوەی، کە بەسەر ئوممەت دا هاتووە بە درێژایی مێژوو، چونکە ئیسلام بەڵگەو بیانووە بەسەر ئوممەتدا نەوەك ئوممەت بیانووبێت بەسەر ئیسلام!

پێغەمبەر(ﷺ) هەڵوێستی توند بووە بەرانبەر بە چوونە دەر لە دژی فەرمانڕەوای زاڵم و ستەمکار، بەلاَم لە بەرانبەردا چەن دەرگایەکی والاَ کردوون بۆ نەهێشتنی زوڵم و ستەم، بۆ ئەوەی لەسەر زەویدا جێگیر نەبێت، لەوانە ئامۆژگاری، ئەمر کردن بە چاکەو نەهی کردن لە خراپە و، ئەو شتانەی کە لە زمانی سەردەمدا بە (هۆکارە سیاسییەکان)ناسراون، بەلاَم هەرگیز ئەمری بە بێدەنگی لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا نەکردووە، هەرگیز بانگەوازی ڕازی بوونی لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا نەکردووە و،

لەچەند فەرموودەیەکدا فەرموویەتی:اذا رأیتم أمتي تهاب أن تقول للظالم یا ظالم فقد تودع منها)رواه الامام أحمد في مسنده. واتـە:کاتێـك ئوممـەتی من وای لێهات نەوێرێ بەستەمکار بڵێ ستەمکار، ئەواخواحافیزی لێبکە.

(سـید الشـهداء حمـزة، و رجـل قـام الی امـام فـأمره و نهـاه فقتلـه)رواه الحاکم في المستدرك. واتە:گەورەی شەهیدان حەمزەیە، لەگەڵ پیاوێـك کـە لەبەردەم فەرمانڕەوایەکی ستەمکار هەستێتەوەو ئەمری پێبکات بەچاکەو قەدەغەی خراپەی لێبکات، پاشان بکوژرێت.

(الدین النصیحة، قلنا لمن؟ قال: لله، ولکتابه، و لرسوله، ولأئمة المسلمین، وعامتهم) رواه مسلم. واتە:دین ئامۆژگارییە، گوتمان بۆ کێ؟ فەرمووی: بۆ خـوا و بـۆ کتێبەکـەی و بـۆ پێغەمبەرەکـەی و سـەرانی مسوڵمان و گشـت موسوڵمانان.

(من رأی منکم منکرا فلیغیره بیـده، فمـن لم یسـتطع فبلسـانه، فمـن لم یسـتطع فبقلبـه، وذلـك أضـعف الایمـان) رواه مسـلم. هەرکەسـێك لـە ئێـوە خراپەیـەکی دی، بـا بەدەسـتی بیگۆڕێـت، ئەگـەر نـەیتوانی، بـا بـە زمـانی بیگۆڕێـت، ئەگـەر هـەر نـەیتوانی بـا بـەدڵی پێـی نـاخۆش بێـت، ئەمـەش بێهێزترین ئاستی ئیمانە.

(انه یستعمل علیکم أمراء، فتعرفون و تنکرون، فمن کره فقد برئ ومن أنکر فقد سلم، ولکن من رضي وتابع)رواه مسلم. لەمەودوا کەسانێك دەبـن بە کاربەدەستتان، خراپەکانیان دەزانن و ڕێگریان لێ دەکەن، هەرکەسـێك بـەدڵ پێـی نـاخۆش بـێ و توانـای لابردنـی خراپـەکانیانی نـەبێ، ئـەوا لـە گوناهی ئەوان بەشدار نیە، هەر کەسێك بەدەست و زمان ڕێگریان لێبکات،

لەگوناه و سزایان بەشدار نیە، بەڵکو کەسێك بەشداری گوناه و سزاکەیانە، کە شوێنیان دەکەوێت و پێیان رازییە.

****

ئەم دەستوورە، کە لە کتێبی خوا و سوننەتی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) سەرچاوەی گرتووە، گوێڕایەڵی فەرمانڕەوا بەسەر ئوممەت دا پێویست دەکات-تا ئەو کاتەی، کە گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەر(ﷺ) دەکات-بەلاّم لە هەمان کاتدا، ئوممەت ئەرکی چاودێریکردنی کارەکانی فەرمانڕەوای پێ سپێردراوە، تا فەرمانڕەوا پەیوەست بێت بەوەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ. چونکە فەرمانڕەواو ژێر فەرمان-لە ئیسلامدا بەو جۆرەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ-هاوبەشن لە دەستەبەر کردنی پەیوەست بوون بەوەی، کە خوا ناردویەتیە خوارێ و، ئەمریش –لە هەردوو لایەوە- پێویستە بۆ وەدیهێنانی ئەو پەیوەستییە. چونکە لەسەر فەرمانڕەوا پێویستە دەسەلاّتێکی وای هەبێت، کە خەڵکی ناچار بکات تا لەگەڵ خواستەکانی شەرعی خوادا بگونجێن و، ئەوانەی، کە لەو خواستانە دەردەچن سزا بدرێن، لەسەر ئوممەتیش پێویستە-لەلایەکی دی- دەسەلاّتێکی هەبێت، کە فەرمانڕەوا ناچار بکات لە چوارچێوەی شەرعی خوادا حوکم بکات، بەمەش هەردوو دەسەلاّتەکە دەبنە تەواوکەری یەکتر بۆ وەدیهێنانی خواستەکانی ئەم دینە.

ئەم دەستووره لەسەردەمی عومەری کوڕی خەتتابدا(ڕەزای خوای لەسەربێت)بە تەواوی جێبەجێ دەکرا، کاتێك چووە سەر دوانگە(المنبر) و گووتی:ئەی خەڵکینە گوێ بگرن و گوێڕایەڵی بکەن، سەلمانی فارسیش(ڕەزای خوای لەسەر بێت)گووتی:ئەمڕۆ نە گوێ بیستت دەبین،

نــە گوێڕایەڵیشت دەکـەین، عومـەریش (ڕەزای خـوای لەسـەربێت)گـوتی :بۆچی؟سەلمان(ڕەزای خوای لەسەربێت) گـووتی:تـا پێمـان نـەڵێی، کـە ئـەو قوماشەی کردووتە بە عەبا، لە کوێت هێناوە، لـە کاتێـدا، کـە تـۆ پیـاوێکی چوار شانەو بەرزی و پارچە قوماشێکت بەش ناکات. پاشان عومـەر(ڕەزای خوای لەسەربێت) بانگی عەبدوڵڵای کوڕی کرد(ڕەزای خوای لەسـەربێت)و، پێی گووت:بـە خـوا سوێندت دەدەم، ئایا ئـەو قوماشـەی کـە کردوومەتـە عەبا هی تۆیە؟عەبدوڵڵاش ڕووی لە خـەڵك کـردو گـووتی:بـاوکم پیـاوێکی چوارشـانەو بـالاَ بـەرزەو، بەتـەنها وەکـو هـەموو موسـوڵمانان پارچـە قوماشێکی بەش ناکـات، بۆیـە مـن پارچـە قوماشـەکەی خـۆمم داوەتـێ، تـا بیکاتە عەبا بۆخۆی. پاشان سەلمان(ڕەزای خوای لەسـەربێت)گـووتی:ئێسـتا ئەمر کەاگوێ دەگرین و گوێڕایەڵیشت دەکەین.

هـەروەها جارێکیـان عومـەر(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)هەسـتایە سـەر مینبەر و باسی نەهی کردنی کرد لە زۆری پـارەی مـارەیی، پاشـان یـەکێك لە ئافرەتە موسوڵمانەکان، نوێنەرێکی ناردە لای عومەر و پێی گووت:ئـەی پێشەوای باوەڕداران شتێکی فراوانت تەسـك کردۆتـەوە، لەکاتێـدا کـە خـوا دەفەرمویت﴿ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَىٰهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُواْ مِنْهُ شَيْـًٔا ﴾ النساء:٢٠، عومەریش (ڕەزای خوای لەسەربێت) گووتی:عومەر هەڵەی کردووەو، ئـەو ئافرەتــە ڕاســت دەکــات. بەمــەش نموونەیــەکی جــوانی پیشــاندا لــە پابەنـدبوونی بـەو دەسـتورەی، کـە لـە قورئـان و سـوننەتی پێغەمبـەرەوە سەرچاوەی گرتوە.

لێرەدا ئەوەی کە پێشتریش گووتمان دووبارەی دەکەینەوە، کە ئەگەر ئوممەت بە درێژایی مێژوو بەم دەستووورە پابەند نەبێت، ئەوا ئیسلام بەڵگەیە لەسەر ئوممەت، نەك ئوممەت بەڵگەبێت لەسەر ئیسلام.

کۆڵەگەی سێیەم لە دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا بریتیە لە ڕاوێژ(الشوری).

ڕاوێژ لە ناخی ئەم دینەدا زۆر ڕۆچوّتە خواری[٢]، ئەوەتا خوای پەروەردگار دەفەرمویێت:﴿ وَٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾ الشوری: ٣٨. واتە:ئەوانەش بە دەم بانگەوازی پەروەردگاریانەوە چوون و نوێژەکانیان بە چاکی ئەنجامداوەو، کارو باریان هەردەم بە مەشورەت و ڕاوێژکارییەو لەو ڕزق و ڕۆزییەی، کە پێمان داون، دەبەخشن.

هاتنی باسی ڕاوێژ لە نێوان ئەودوو فەرزە کە دەبێ بکرێن (نوێژو ڕۆژوو)، پێمان دەڵێت، کە ڕاوێژیش وەکو ئەوان فەرزەو، پێویستە لە کۆمەڵگای موسوڵماندا بەرپا بکرێت.

ئەوەی کە بە ڕوونی ئەم مانایە نیشان دەدات، ئەو ئایەتەی سووڕەتی (ال عمران)ە، کە خوای پەروەردگار فەرموویەتی:﴿ فَبِمَا رَحۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمۡۖ وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَۖ فَٱعۡفُ عَنۡهُمۡ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِۖ فَإِذَا عَزَمۡتَ فَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ ﴾ آل

---

[٢]) ئەگەر دەتەوێ دەربارەی ڕاوێژ زیاتر بخوێنیەوە، دەتوانی سەرنجی کتێبی(مكانة التربية في العمل الاسلامی) بدەی.

عمـران: ١٥٩. واتـه:کـەوابو(ئـەی موحەممـەد(ﷺ))، بـەهۆی ڕەحمـەتی خواوەیە تۆ نەرم و هێمن بوویت لەگەڵیاندا، خۆ ئەگەر تـووڕەو قسەڕەق و بـێ بـەزەیی بوویتایـە، ئـەوا هـەموو لـەدەورت بڵاوەیـان دەکـرد، کەواتـە چاوپۆشیان لێ بکەو لێیان ببورەو داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکە، لـە کـارو پێشـهاتدا پـرس و ڕایـان پێبکـە، (دوای مەشـورەت و پـرس و ڕا)ئەگـەر بڕیارت دا (کارێـك ئـەنجام بـدەی، ئـەنجامی بـدەو)پشـت بـە خـوا ببەسـتە، چونکە بەڕاستی خوا ئەوانەی خۆش دەوێت، کە پشتی پێ دەبەستن.

چـیرۆکەکەش دیـار و ئاشـنایە، کـە لـە کـاتی جـەنگی ئوحـوددا، ڕیـش سپیەکان ئاماژەیان بۆ ئەوە کرد، کە لەشکری موسوڵمانان لە ناو مەدینەدا بمێنێتـەوە. هـەر کـاتێ دوژمـن هـات دەوری مەدینـەی دا، ئـەوا تێکیـان بشکێنن، گەنجانیش مەیلی ئەوەیان هەبوو، کـە بڕۆنـە دەرەوەی مەدینـەو لەوێ شەڕ لەگەڵ دوژمن دا بکەن، بۆ دەرخستنی خواستی جیهاد لە پێنـاو خوادا و، بەدەستهێنانی یەکێك لە چاکەکان:سەرکەوتن، یان شەهید بـوون، هـەروەکو پـەروەردگار فەرموویـەتی:﴿ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾ التوبـة: ٥٢. واتـه: بـه دووڕووەکان و بێ باوەڕان بڵێ:ئایا ئێـوە لـە یـەکێك لـەو دوو سـەرئەنجامە چاکە زیاتر چاوەڕوانی چیمان بۆ دەکەن، لە کاتێکدا هەردووکیان چاکن و ئاواتیـان بـۆ دەخـوازین کـە:(سـەرکەوتنە، یـان شـەهیدبوون). وە کاتێـك پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەو خواسـتەی گـەنجانی دیـت، چـووە پـاڵ ئـەوان و لەشکریان بردە دەرەوەی مەدینە، لە سەرەتای شەڕەکەدا، موسـوڵمانان بـاڵا

دەست و سەرکەوتوو بوون، بەلاّم کاتێك، کە تیر هاوێژەکان بێ ئەمری پێغەمبەری خوا(ﷺ)یان کرد، کە پێی فەرموو بوون، لە شوێنی خۆیان کە سەر چیا بوو، نەجوولێن، هەتا ئەگەر موسوڵمانان باڵندە لاشەیان دەرفێنن و کەوتوونەتە سەر لاشەیان، بەلاّم ئەوان(تیر هاوێژەکان)وایان گومان برد، کە شەڕەکە بەسەرکەوتنی موسوڵمانان تەواو بوو و، ئیتر کارەکە تەواو بووە، بۆیە لە شوێنەکەیان هاتنە خوارێ، بۆ ئەوەی بەشی خۆیان لە چەك و تفاق و کەلوپەلی بەجێماو هەڵبگرن، بەمەش موسوڵمانان، تووشی ئەم تێکشکانە بوون، کە حەفتا کەسیان لێ شەهید کرا و، ددانەکانی پێغەمبەر(ﷺ)، شکان و، زۆریان لێ بریندار بوون:تا خوا ئارامی (السكينة)ی بۆ ناردنە خوارێ، دوای ئەو خەمەی، کە تووشی بووبوون: ﴿ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ۖ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ﴾ آل عمران: ١٥٤، واتە:پاشان، دوای ئەو غەم و پەژارەیە، ئارامی و هێمنی بەسەردا دابەزاندن، کە وەنەوزێك بوو دەستەیەکتانی داگرتبوو، دەستەیەکی تریش بەڕاستی خەمی خۆیان بوو، گومانی ناڕەوایان دەبرد بە خوای گەورە بە گومانی نەفامانە.

ئیتر لەو کاتەوە بنچینەی ڕاوێژ بووە سەنگی مەحەك لە بیری هەندێ کەس، کە وایان دەبینی کە هەڵبژاردنی ڕای گەنجان لەلایەن پێغەمبەرەوە(ﷺ)، هۆکارێك بوو بۆ ئەو دۆڕانەی، کە دووچاری موسوڵمانان بوو. وە کاتێك کە قورئان دادەبەزی و ئەمری بە پێغەمبەر(ﷺ)دەکرد، کە ڕاوێژیان لەگەڵ بکات، وا دەردەکەوێت ڕاوێژ

کۆڵەگەیەکی بنچینەییە لە کۆمەڵگەی موسوڵماناندا، کە ناتوانرێ لە خۆشی و ناخۆشیدا وازی لێبهێنرێ.

ئەوەی کە ئەم باسە پشت ڕاست دەکاتەوە، ئەو زانیاریانەیە، کە لە کتێبەکانی ژیاننامەی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) هاتووە، کە زۆر ڕاوێژی لەگەڵ هاوەڵەکانیدا کردووە(ڕەزای خوایان لەسەر بێت)، لەکاتێکدا، کە وەحی بۆ دادەبەزی و بەرچاوڕوونی بۆ دەکراو پێویستی بە ڕاوێژ نەبوو، هەر شتێك، کە بۆ بانگەوازەك، ە چاك بوایە، خوا بۆی دەخستە بەردەست و هەر ڕەفتارێك، کە پێویستی بە ڕاست کردنەوە هەبوایە خوا بۆی ڕاست دەکردەوە.

هەروەکو لە سێ شوێن لە قورئاندا هاتووە:﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١﴾ أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ ﴾ عبس: ١ - ٢. واتە : ڕووی گرژ کردو، ڕووی وەرگێڕا(مەبەست لە پێغەمبەرە(ﷺ)، کاتێك(عەبدوڵلای کوڕی ئوم مەکتوم)، کە ئیماندارێکی نابینا بوو هاتە خزمەتی. ﴿ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَتَعۡلَمَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴾ التوبة: ٤٣. واتە: خوا لێت خۆش بێت(ئەی پێغەمبەر(ﷺ)! بۆ مۆڵەتت دانێ؟(نەدەبوایە مۆڵەتیان بدەیتێ)هەتا بەچاکی بۆت دەربکەوێت، کێ ڕاستەو باوەڕ دامەزراوە، کێش درۆزن و دوو ڕووە﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ حَتَّىٰ يُثۡخِنَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنۡيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴾ الأنفال: ٦٧. واتە: بۆ هیچ پێغەمبەرێك نەبووە، کە دیلی هەبێت، هەتا کاتێك چاك پایەدار و جێگیر دەبێت لە زەویدا.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوربوە لەسەر زۆر ڕاوێژکردن بە یارانی، لەکاتێکدا، کە خۆی پێویستی پێ نەبوو، ئەمەش بۆ دامەزراندن و جێگیر کردنی ئەو کۆڵەگەیەی دادگەری سیاسی بوو لە ئیسلامدا، تا ئەوەندە قووڵی بکاتەوە، کە لە دەروونی موسوڵماناندا، ببێتە بنچینەیەك لە بنچینەکانی کۆمەڵگەی موسوڵمان . ئەگەر ئوممەت لەبارودۆخە مێژووییەکان زۆر ئاوڕی لەم بابەتە نەداوەتەوە، ئەوا هەڵەی ئوممەت خۆیەتی و لەسەر ئیسلام حسێب ناکرێ.

ماوەتەوە بڵێین، کە ئەگەر ڕاوێژ لە شتە نەگۆڕەکان بێت، کە خوا ویستوویەتی لە ئوممەتی موسوڵماندا جێگیر بێ، ئەوا وێنەی ئەم نەگۆڕیە دەوەستێتە سەر واقیعی ئوممەت لەکات و ساتە جیاوازەکاندا. بۆیە ئەگەر هۆزێك لە بنچینەکانی کۆمەڵگە بێت لە کاتێکی دیاریکراودا و، تاکەکانی هۆزەکە پەیوەست بن بەو کارەی، کە سەرۆك هۆزبە چاکی دەزانێت، ئەوا نوێنەرایەتی کردنی سەرۆك هۆز لە هۆزەکەی کارێکی ئاساییە لەو بارودۆخەداو، پێویست ناکات ڕای تاکە تاکەی هۆزەکەی وەربگرێت، چونکە ڕای سەرۆك هۆز ڕای هۆزەکەیەتی، سەرەڕای ئەوەی، کە یەکێك لە سەرۆك هۆزەکان زۆر لە دەسەلاتی خۆی کەم کردووە، ئەویش سەرۆك هۆزی(غوزەییە)یە، کە شاعیر (دورەیدی کوڕی سەمح)ە، دەڵێت:

وهل أنا إلا من غزية ان غوت غويت وان ترشد غزية أرشد!

واتە:

من هەر تاکێکم لە غوزەییە، ئەگەر گومڕابوو

گومڕابووم، وە ئەگەر ڕاستەڕێ بوو، ڕاستەڕێ دەبم!

بەلاّم کاتێ کە هۆزەکە لاواز دەبێت و، تاك سەربەست دەبێت، خۆی بیر دەکاتەوەو، خۆیشی بڕیار دەدات، لێرەدا پێویستە شێوازی ڕاوێژەکە بگۆڕێت، تا لەگەڵ بارودۆخی نوێدا بگونجێت.

ئەوەی کە باسی لێوە دەکرێت ئەوەیە کە ئایا ڕاوێژ لەسەر خواست (ویست) وەستاوە، یان سەپێنراوە؟ئایا یەك ئەنجومەن(المجلس)هەبێت، یان دوان.. هتد؟ ئەمانە کۆمەلگەی موسوڵمان خۆی بەپێی بارودۆخ بڕیاری لەسەر دەدات، بەجۆرێك کار لە جێگیری نەکات و نەبێتە هۆی نەمانی، یاخود نەبێتە شتێکی ڕۆتینی و لە واقیعدا بوونی نەمێنێت، چونکە ئەمە پێچەوانەی کۆڵەگەی بنەڕەتی دادگەری سیاسییە لە ئیسلامدا.

****

کۆڵەگەی چوارەم، ئەوەیە کە ئەو شتانەی خوای پەروەردگار ڕێگای بە ئیمانداران داوە کە کۆشش(اجتهاد)ی تێدا بکەن، بەستراوەتەوە، بەو شتە نەگۆڕ(ثابت) انەی، کە پەروەردگار لە قورئاندا و، لە سوننەتی پێغەبەر(ﷺ)، دا جێگیر کراون، بەو پێیەی، کە هیچ حەرامێك حەلاڵ نەکات و هیچ حەلاڵێکیش حەرام نەکات و، لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا تێکنەگیرێت.

ئەم کارەش گرنگی تایبەتی خۆی هەیە.

جا کاتێك، کە مرۆڤ کۆشش (اجتهاد) کردنی لە شتە گۆڕاوەکان (المتغیرات) دا لێ قەدەغە دەکرێت، ئەوا ژیان و گوزەران دەوەستێت و، ڕێگا بە کۆمەڵێك خەڵك دەدات لە کۆمەلگە ستەم بکەن، هەروەها ئەگەر بەبێ سنوور دەرگا بۆ کۆشش(اجتهاد) کردن والآ بکرێت، هەروەکو کە دیموکراسی دەیکات(لەوەی کە زەرەر بە بەرژەوەندی سەرمایەداری

ناگەیەنێت!)، ئیتر ئەوە ڕوو دەدات، کە خەڵکی لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوا دەیبینن، لە بڵاوبوونەوەی هەموو جۆرێکی بێ ئابڕوویی و، لێکترازانی بەندەکانی ڕەووشت بەرزی لەلای خەڵك و، بێهێزی باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی و، سەرقاڵی خەڵك بە دونیاو، هەوڵدان بەناوی هونەر و داهێنان و سەربەستی تاك، بەمەش بەندەکانی خێزان لێکدەترازێن و هەریەك لە پیاو و ئافرەت و کچ و کوڕ بە ئارەزووی خۆیان ڕەفتار دەکەن، بەمەش مرۆڤ ئادەمییەتی خۆی لەدەستدەدات.

بەڵام لە ئیسلامدا ئەمە ڕوونادات.

خەڵك لە شتە گۆڕاوەکاندا کۆشش دەکەن، تا لەگەڵ باروودۆخیان بگونجێت، بەڵام هەرگیز حەرامێك حەلاڵ ناکەن، هەرگیز مەی(خمر) حەلاڵ ناکەن، هەرگیز سوو(الربا)حەلاڵ ناکەن، هەروەها بێ ئابڕوویی بە هەموو جۆرەکانیەوە —بۆ خەڵکی حەلاڵ ناکەن[٢]، وەهیچ حەلاڵێك حەڕام ناکەن، خەڵکی ناکەنە بەندەی خۆیان، لەکاتێکدا کە بەسەربەستی لەدایك بوون(هەروەکو عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت) گوتوویەتی)، هەروەها ڕێگری لە کچان ناکەن، کە میرات وەرنەگرن، هەروەك کە کوڕ بۆی هەیە میرات وەربگرێ نایاندەن بەشوو، بۆ کەسێك کە پێی ڕازی نین.. بە دەیان و سەدان هەڵوێستی تر هەن، کە لێرەدا بواری خستنەڕوویانمان نییەو، باسەکەمان لەسەر ئادگارە گشتییەکانی کۆمەڵگەی موسوڵمانە، کاتێك کە ئیسلام بەشێوە ڕاستەکەی خۆی پەیڕەو دەکرێت.

---

[٢]) دواتر باسی جیاوازی پشکی ئافرەت لەگەڵ پشکی پیاو دەکەین لە میراتداو، حیکمەتەکەی لە دینی خوادا دەخەینەڕوو.

هـەروەها دەرگـای کۆشـش (اجتهـاد)بـۆ هـەموو کـەس والاّ نیـە، بـەڵکو کۆمــەڵێك لــە زانایــانی ئــایین ئیجتیهادەکــە دەکــەن و، بــۆ هــەر شــتێك دەگەڕێنەوە سەر بەڵگەو دەقی شـەرعی و، هـیچ هـەوا و ئـارەزووی تێکـەڵ ناکرێـت، هەرچـەندە لەوانەیـە ڕای یـەکێك لـە زاناکـان لـە یـەکێکی تـر جیاواز بێ(کە لەواقیعدا زۆر ڕوودەدات)، بەڵام ئەو جیاوازی ڕایانە ناگاتـە ئاستی حەڵاڵ کردنـی حـەڕامێك، کـە خـوا حـەڕامی کردبێـت، یـان حـەڕام کردنی حەڵاڵێك، کە خوا حەڵاڵی کردبێت، ئەمەش دەستەبەری مانەوەیـە بۆ کۆمەڵگەیەکی سەرڕاست و تێگەیشتو، کە حـوکم بـەو یاسـایانە دەکـات، کە خوا ناردوونیەتە خوارێ.

دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا

کۆڵەگــەی یەکــەمی دادگــەری ئــابوری لــە ئیســلامدا، بریتیــە لەحەرامکردنی سوو(الربا).

سوو(الربا)، لە هـەموو پەیامـە ئاسمانیەکانـدا نـەفرەتی لێکـراوە، بـەڵام جولەکەکان(زلە سوو خۆرەکان)، یاریـان بـەو دەقـە خواییانـە کـرد، کـە لـە تەوراتدا هـاتبوون لـە دژی سـوو، لەسـەر عـادەتی خۆیـان لـە گـۆڕینی هـەر دەقێك، کە ڕێگری لە هەواو ئارەزووەکانیان بکات، بۆیە هەڵی دەگێڕنـەوە، تا لەگەڵ ئەو بارودۆخـە فەسـاد و خراپـەی، کـە تیایـدان بیگـونجێنن، لـە تەوراتدا هاتووە:(شت بە سوو (الربا)بە براکەت مەفرۆشە). ئەوانیش ئـەم دەقەیان وەرگێڕاو گووتیان، واتە:بە برا جولەکەکـەت، بـەڵام خـەڵکی تـری غەیرە جوولەکە، ئەوا بەتاڵان بردنی ماڵ و سامانیان لە ڕێگەی (سوو)ەوە ڕەوایە، قورئانی پیرۆزیش لەبارەیانەوە دەفەرموویێت: ﴿ وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ آل عمـران: ۷۵. واتـە :ئەوانـە بۆیـە وا دەکـەن، چـونکە دەڵـێن:لـە بەرانبـەر دەسـتەی نەخوێندەوارانـدا (مەبەسـتییان موسـوڵمانانە)لێپرسـراو نـابین(ئەگـەر فێڵیـان لێبکـەین و ماڵیـان بخۆین)، ئەوانە بەدەم خواوە درۆ هەڵدەبەستن و دەشزانن، کە درۆ دەکەن..

بەلاّم دەقەكانی قورئـانی پـیرۆز لـەبارەی قەدەغـە كردنـی ڕیبـاوە، زۆر ئاشكراو یەكلاییكەرەوەن، بـەجۆرێك، كـە بـوار بـە هـیچ كـەس نـادەن، بـە جۆرێكی تر ماناكەیان لێكبدەنـەوە:﴿ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَـٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰاْ ۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ ۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَـٰتِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾ البقرة: ٢٧٥ - ٢٧٩. واتە:ئەوانەی سوو دەخۆن، هەڵسوكەوت ناكەن و، ڕاست نابنــەوە(لــەگۆڕ)دا، مەگــەر وەك ئــەو كەســەی كــە شــەیتان دەســتی لێوەشاندبێت(هەر لە دونیـادا سرووشـتی نـین، لـە قیامەتیشـدا وەك شـێت دەبن)، چونكە ئەوانە دەڵێن:كڕین و فرۆشتن وەك سوو وایە(لە حاڵێكدا): خوا كڕین و فرۆشتنی حەلاڵ كردووەو، سووی حەرام كردووە، جا ئـەوەی ئامۆژگاری پەروەردگاری پێگەیشت و وازی هێنا، ئـەوەی دەسـتی كـەوتووە، بۆخۆی، كاری (لێپرسینەوەشی)، دەكەوێتە لای خـوا، بـەلاّم ئـەوەی دەسـت بە سوو خۆری بكاتەوە، ئا ئەوانە جێنشینی نـاو ئـاگری دۆزەخـن و ژیـانی

هەمیشەیی تیادا دەبەنە سەرخوا، (سوو)تەفرو تونا دەکات و بەرەکەتی لێ هەڵدەگرێت، بەڵام پاداشتی خێر و سامان بەخشین برەو پێدەدات و بەرەکەتی تێدەخات، بێگومان خوا هیچ کافرێکی تاوانباری خۆشناوێت. بەڕاستی ئەوانەی، کە باوەڕیان هێناوەو، کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوەو، نوێژەکانیان بەچاکی بەجێهێناوەو، زەکاتیان داوە، تەنها پاداشتیان لای پەروەردگاریانە، ئەوسا نە ترس و بیمیان لەسەرە، نە غەم و پەژارە دەیانگرێتەوە. ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، پارێزکار و خواناس بن و واز لە پاشماوەی سوو بهێنن، ئەگەر ئیماندارن. خۆ ئەگەر وا نەکەن، ئەوا جەنگ لەگەڵ خواو پێغەمبەرەکەیدا ڕابگەیەنن(کە سەرئەنجامەکەی زۆر سامناکە)، خۆ ئەگەر تەوبە بکەن و(لە سوو خۆری وازبهێنن)ئەوا تەنها سەرمایەکانتان بۆ هەیە وەری بگرنەوە، نە ستەم دەکەن(لە قەرزدارەکان)، نە ستەمتان لێدەکرێت.

ئەم جۆرە توندیە، بۆ هیچ تاوانێکی تر، جگە لە سوو(الربا)، لە قورئاندا نەهاتووە، بۆیە واتاکەی ئاشکرایەو، گومانێك جێناهێڵێت.

تاوانی گەورەی سوو(الربا) ئەوەیە، کە پێویستی مرۆڤ بۆ ماڵ و سامان بەهەل دەزانێ و ئیستیغلالی دەکات، بۆ ئەوەی قازانجێکی زۆر بکەوێتە دەست خاوەن سامان، بەبێ ئەوەی هیچ هەوڵ و ماندووبوونێکی لە پێناودا کردبێت، هەروەها ئەم تاوانە دژ بە مرۆڤایەتیە، لەلای هەر کەسێکی خاوەن بیروهۆش ئاشکرایە، هەرچەندە ئەنجامدەرانی ڕیبا بڕوبیانووشی بۆبێننەوە، تا تاوانەکەیانی پێ داپۆشن.

ئەم تاوانە تا سەدەکانی کۆتایی(سەردەمی سەرکێشی جوولەکەکان)، زۆر ئاشکرا نەبوو. چونکە لەسەردەمی پێشووتردا تاکەکان خۆیان

سامانیان لە خاوەنەکەی وەردەگرت، تا هەندێك کاری تایبەتی خۆیانیانی پێ ڕاپەڕێنن، بەمەش دەکەوتە تۆڕی ڕیبا و، لە کۆتاییدا ئەگەر قەرزدار توانای دانەوەی قەرزەکەی نەبوایە، پارەکە چەند ئەوەندەی خۆی زیادی دەکرد، بەڵام لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا، تاوانەکە زۆر گەورەتر و، فراوانترە. چونکە کێشەکە کێشەی تاکێك بەرانبەر تاکێکی تر نییە، بەڵکو بۆتە کێشەیەکی نێو دەوڵەتی و فراوانتر بووە و، خەڵکی بە ملیۆنان و ملیاران، بە داوی ڕیباوە دەبن!

لە چلەکانی سەدەی ڕابردوو، شارەزایەکی ئەڵمانی، کە ناوی (جۆزێف شاخت)بوو، ڕاپۆرتێکی نووسی لەسەر ڕیبا، تیایدا ئەوەی خستەڕوو، کە ئەنجامی سوو(الربا)بریتیە لە کەڵەکەبوونی سامان، لەدەستی کەسانێك، کە بەبەردەوام ژمارەیان کەمدەکات و، کەمبوونی سامان و زیادبوونی هەژاری لە کەسانێکدا، کە بە بەردەوام ژمارەیان لە زیاد بوون دایە.

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا، ئەوانەی کە بە داوی ڕیباوە دەبن، تاکە تاکە نین، بەڵکو وولاتان تووشی دەبن و، بە بەردەوامی دەکەونە ژێر باری قەرزەوە، بەمەش باری ئابووریان کز و لاواز دەبێت و، هەوڵ بەردەوام دەدەن، نا بۆ دانەوەی قەرزەکە، بەڵکو بۆ دانی ئەو سوو(الربا)ەی، کە دەچێتە سەر پارە قەرز کراوەکەوە، لەگەڵ مانەوەی قەرزەکە وەکو خۆی، لەلایەکی ترەوە هەندێ وولات، وولاتانی تر دەکەنە کۆیلەو بەندەی خۆیان، لە بەرانبەر ئەو قەرزانەی، کە پێیان دەدەن، ئیتر ئەم لەوپەڕی خۆشگوزەرانیدا دەژی و، ئەویش سەیری ئازاری مرۆڤەکان دەکات، پاشان ئەو وولاتانە –بەو پارەیەی، کە لە خوێنی هەژاران بە تاڵانیان بردووە-

دەست بەسەر کانگای ووزەی زەویدا دەگرن، بۆ ئەوەی زیاتر دەوڵەمەند بن و، زیاتر دەستیان بخەنە خوێنی هەژار و بێ تواناکان!.

ئەو حیکمەتە گەورەیەی خوای کارزان، کاتێك کە ڕیبای حەڕام کرد، بۆ ئەوە بوو، کە بەری ئەم تاوانە گەورانە بگرێ، جا چ لەسەر ئاستی تاکەکەس بن، یان لەسەر ئاستی وولاتان، بۆیە قەدەغەکردنی ڕیبای کردە کۆڵەگەی هەرە گەورەی دادگەری ئابووری لە ئیسلامدا.

*****

کۆڵەگەی دووەمی دادگەری ئابووری لە ئیسلامدا، کت و مت پێچەوانەی ڕیبایە، کە لەم ئایەتە پیرۆزەدا بەڕوونی ئاماژەی پێکراوە ﴿ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴾البقرة: ٢٧٦.
واتە:خوا، سوو، تەفرو تونا دەکات و بەرەکەتی لێهەڵدەگرێت، بەلأم پاداشتی خێرو سامان بەخشین برەو پێدەدات و بەرەکەتی تێدەخات.

ئەویش(زەکات)ە.

سەیری ئەو جیاوازیە مرۆڤایەتیە گەورەیە بکە، کە لە نێوان(سوو) و ماڵ بەخشیندایە !

لێرەدا مرۆڤێك، کە خاوەنی ماڵ و سامانە، بەدوای ئەوانەدا دەگەڕێت، کە پێویستیان بەو ماڵ و سامانە هەیە، تا بەهۆی قەرزەوە بیانخاتە داوی خۆی و، هەوڵ و کۆششیان بە فیڕۆ ببات و، خۆی بە ماڵی حەڕام قەڵەو بکات، لە بەرانبەردا لە ئیسلامدا مرۆڤێك، کە ماڵ و سامانی هەیە، لەپێناو خوادا هەندێك لە ماڵ و سامانەکەی جیا دەکاتەوەو، دەیخاتە دەستی هەژاران، تا لەو حاڵەی کە تێیدان، ڕزگاریان بکات، هەتا ئەگەر بۆ

نزمترین پلەی تەواوەتیش بێت، بۆ ئـەوەی بەسـەربەرزی بـژین و حاڵیـان باش بێت.

چەند جیاوازیەکی گەورە دەبینرێت لە نێوان ئەم و ئەودا، نـەك تـەنها لەڕووی ئابووریەوە، بەڵکو بەر لەوە لەڕووی مرۆڤایەتییەوە.

هـەموو ئاراسـتەکردنێکی ئیسلام لەسـەر بنچـینەی مرۆڤایەتیـە، بـەر لەوەی سیاسەت، یان ئابووری، یان کۆمەڵایـەتی، یـان فیکـری بێـت، لەسـەر ڕێــز گرتنــی مرۆڤایــەتی مرۆڤــە، بــەو پێیــەی، کــە مــرۆڤ لەلایــەن وەدیهێنەرەکەی، کە خوایە ڕێـزی لێگیراوە: ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ ﴾ الإسراء: ٧٠. واتە: بەڕاستی ئێمە ڕێزمان لە نـەوەی ئـادەم گرتـــووەو، بەســـەر ووشـــکانی و دەریـــادا(بـــە جۆرەهـــا هۆکـــاری گواستنەوە)هەڵمان گرتوون و لە ڕزق و ڕۆزی پوخت و چاکی جۆراو جۆر بــەهرەوەرمان کــردوون(لــە خــۆراك و پۆشــاك و مــاڵ و ناومــاڵ و.. هتـد)بەڕاسـتی ئێمـە ڕێـزی زیـادەی ئـەوانمان داوە بەسـەر زۆربـەی ئـەو بەدیهێنراوانەدا، کە دروستمان کـردون(لـە هـەموو ڕوویێکـەوە، تـا قـەدر و ڕێزی خۆیان بزانن).

هەروەها لە پێناو ئەو ئـێش و ئازارانـەی، کـە خـەڵکی هـەژار و نـەدارو دەسـتکورت بـەهۆی ڕیبـاوە تووشـی دەبـن، خـوای کاربـەجێ فەرموویـەتی: ﴿یمحق الله الربا ویربی الصدقات﴾، هـەروەها فەرموویـەتی: ﴿ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِيٓ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ فَلَا يَرْبُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ۖ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن زَكَوٰةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ

ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾ الروم: ٣٩. واتە:هەر پارەو سامانێکتان بە سوو دابێت بە خەڵکی بۆ ئەوەی زیاد بکات ئەوا، لەناو سامانەکەیاندا بەرەکەت ناکات و پاداشتی نابێت لای خوا(بەڵکو موحاسەبەشی لەدوایە)ئەوەیش، کە بە زەکات داوتانەو، مەبستتان ڕەزامەندی خوایە، ئا ئەو جۆرە کەسانە پاداشتیان چەند بەرانبەر کردۆتەوە. هەروەها پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی:(لعن الله آكل الربا وموكله و كاتبه وشاهده)رواه مسلم. واتە: خوا لەعنەتی لە سوو خۆر کردوە، هەروەها لەعنەتی لە بریکارەکەی و نووسەر و شایەتەکانیشی کردووە .

تۆ سەیری نەفامی سەردەم (الجاهلية المعاصرة)و دیموکڕاسی سەرمایەداری بکە، کە هەموو کارەکانیان بە ڕیبا ئەنجام دەدەن و ئیددیعای ئەوەش دەکەن، کە تا ئێستا دادگەرترین نیزامە، کە مرۆڤایەتی بەدرێژایی مێژوو بەخۆیەوە دیبێ!!

****

کاتێك کە خوای پەروەردگار سوو(الربا)حەرام دەکات و زەکات بەسەر دەوڵەمەندانداا فەرز دەکات بۆ هەژار و نەداران، دەوڵەت هەڵدەستێت بە کۆکردنەوەی و لەوکارانەی، کە لە قورئاندا باسیان لێوە کراوە خەرجی دەکات، دەبێتە هۆی جوڵەیەکی ئابووری پاك.

جا بۆ ئەوەی سەرمایەکە ساڵ لەدوای ساڵ لەکەمی نەدات، لەسەر سەرمایەدار پێویستە کار بکات، تا بیبوژێنێتەوە. بەڵام ئیسلام بۆ بوژاندنەوەی مەرجی داناوە:کە(زۆرە ملێ)یی و دزی و قۆرخکردن(الاحتكار)ی پێویستیەکانی تێدا نەبێت و، ماڵی بەکرێ گیراو

نەخورێت و زێدەڕۆیی و بەپەنهانی نەبێت. ئیتر بەم شێوەیە هەڵی کار بۆ کرێکاران دەڕەخسێت و، کۆمەڵگە سەر لەبەری هاوبەشی دەکەن لە بەرهەمی ئەو بوژانەوە پاکەی، کەهیچ زوڵم و ستەمێکی بۆ هیچ کەس لێناکەوێتەوە.

ئاشکرایە، کە زەکات فەرزێکە دەوڵەت کۆی دەکاتەوە و، ئەوانەی کە نایدەن سزایان دەدات: ﴿إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَٱلْغَٰرِمِينَ وَفِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ التوبة: ٦٠ واتە: بێگومان زەکات تەنها بۆ هەژاران و نەداران و ئەو کەسانەی، کە کارمەندن بەسەریەوە و بەو موسوڵمانە نوێیانەی، کە تا ئێستا ئیمان لەدڵیاندا جێگیر نەبووە و، بۆ ئازادکردنی کۆیلەکان و بۆ(یارماتیدانی)قەرزدارەکان و بۆ گەیاندنی ئاینی خوا(هەربوارێك کە خزمەت بە بانگەوازی ئیسلام بکات و ئاینی خوا بەرەو پێش و سەرکەوتن ببات)هەروەها بۆ ئەو ڕێبوارانەش، کە پارەیان لێدەبڕێت و نەدار دەکەون، (دابەشکردنی زەکات بەو شێوەیە)فەرزە لەلایەن خواوە لەگەردنی ئیمانداران، خواش زاناو دانایە(لەسامان بەخشین و فەرزکردنی زەکاتدا).

هەروەها لەماڵ و ساماندا، جگە لە زەکات، جۆرێکی تریش لە بەخشین هەیە، کە پێغەمبەر(ﷺ) لەبارەیەوە فەرمویەتی، کەخوا فەرزی نەکردووە، بەڵام لەلای خۆشەویستەو ئەوانەی، کە ئەنجامی دەدەن ئەوا بەهەشت و ڕەزامەندی خوایان بە نسیب دەبێت: ﴿وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ

مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾ آل عمران: ١٣٣ - ١٣٤ واتە: پەلە بکەن و پێشبڕکێ بکەن، تا دەگەنە لێخۆشبوونی پەروەردگارتان و بەهەشتێك، کە پانایيەکەی ئاسمانەکان و زەوی گرتۆتەوەو ئامادە کراوە بۆ پارێزکاران. ئەوانەی لە خۆشی و ناخۆشیدا، لەهەرزانی و گرانیدا ماڵ و سامانیان دەبەخشن و، ڕق و کینەی خۆیان دەخۆنەوەو خۆگرن، لەخەڵکی خۆشدەبن و لێبوردەن، خوای میهرەبانیش چاکەکار و چاکەخوازانی خۆشدەوێت.

ئەمەش یەکێکە لە هۆکارەکانی پەروەردەی خوایی بۆ ئیمانداران:کەمترین ئاست فەرز دەکات، کە ژیانی بەبێ بوونی نالوێ و، سزا بۆ کەمتەر خەمانی دیاری دەکات و، بەبێ سنوور دەرگا بۆ بەخشین دەکاتەوە، کە چاکەکاران پێشبڕکێی بۆ دەکەن بۆ بەدەست هێنانی ڕەزای خواو، بەمەش خێر و چاکە باڵ بەسەر هەمواندا دەگرێت.

****

کۆڵەکەی سێیەمی دادگەری ئابوری لەئیسلامدا بریتییە لە بەرپرسیارییەتی دەستەبەریکردن (التکافل)، بەهەردوو جۆری: فەرز و خۆبەخشانە .

ئیسلام لەناو خێزاندابەرپرسیاریەتێکی دەستەبەریی فەرز دەکات و دەیسەپێنێ، کە ئەویش سەرداری خێزانەو بەرپرسیاریەتی خەرجی هاوسەر و منداڵەکانی و خزمە هەژارەکانی لەسەرە.

هـەروەها بەرپرسـياريەتييەكى تـرى كـراوەش هەيـە، كـە لـەنێوان دەوڵەمەند و هەژارەكانى كۆمەڵگەدا دەبێت، كە خوا بـە هـەمو هۆيـەكانى خۆشەويستى، خۆشەويستى دەكات، پێغەمبـەريش(ﷺ) هـانى ئـەو جۆرە بەرپرسياريەتيەى داوە، تا بەرپرسياريەتى دەستەبەريى ببێتە يـەكێك لـە خاسيەتە تايبەتەكانى كۆمەڵگاى ئيسلامى، دراوسێ مافى بەسەر دراوسێوە هەيـە، هـەژارەكانى گـەڕەك مافيـان بەسـەر دەوڵەمەندەكانـەوە هەيـە، هەروەها هەژارەكانى ئوممەت بە گشتى مافيان بەسەر دەوڵەمەندەكانيەوە هەيە.

لە جوانترين و گەورەترين ئەو باسانەى، كە تا ئێستا لەمێژوودا تۆمـار كـراون، ئەوەيـە كـە كۆمەڵگـەى ئيسـلامى لەسـەردەمى عومـەرى كـوڕى عەبدولعـەزيزدا -ئەگـەر بۆماوەيـەكى كـورتيش بێـت-گەيشـتە شـێوازە نمونەييەكەى و توانى لەزەويدا بچەسپێت، كە هەژارى تێدا نەما!

لـە كتێبـى(الامـوال)ى(ئـەبى عوبەيـد)دا هـاتووە كـە: (يـەحياى كـوڕى سەعيد) دەڵێـت: عومـەرى كـوڕى عەبدولعـەزيز نـاردمى بـۆ كۆكردنـەوەى زەكاتى ئەفريقيا، دواى ئەوەى كۆمكردەوە، داواى ئەوەم كـرد، كـە هـەژاران بێن بۆ لام، تـا بيـان دەمـێ، بـەڵام كەسـم دەستنەكەوت، چونكە عومـەرى كـەڕى عەبدولعـەزيز هـەموو خـەڵكى دەوڵەمەنـد كردبـوو، ئـيتر منـيش هەندێك كۆيله (عبد)م پێ كرين و ئازادم كردن.

هەروەها لە لاپەڕەى(٣٥٧-٣٥٨)ى هەمان كتێب دا هاتووە كـە: (عومـەرى كـــوڕى عەبدولعـــەزيز)، نامەيـــەكى بـــۆ عەبدولحەميـــدى كـــوڕى عەبدولڕەحمان- كە لە ئێراق بوو-ناردووە، كە ماڵ و سامان بداتە خەڵكى. (عەبدولحەميد)يش نامەيەكى بۆ ناردووە كە:ماڵ و سامانم داوەتـە خـەڵك

و هێشتاش لە (بیت المال)دا هەر ماوە. پاشان نامەیەکی تری بۆ ناردەوە، کە هەر کەسێك دەیەوێت هاوسەرگیری بکات و پارەی نییە، ئەوا پارەی مارەییەکەی بۆ بدەو هاوسەرگیریەکەی بۆ ئەنجام بدە، ئەمیش بۆی نوسیوە کە:هەموو ئەوانەی، کە بەنیازی هاوسەرگیری بوون بۆم ئەنجام داون و هێشتاش ماڵ و سامان لە (بیت المال)ی موسوڵمانانندا هەر ماوە. پاشان نامەیەکی تری نووسیوە، کە بگەڕێن هەر کەس سەرانەی لەسەرە بۆی بدەن و یارمەتی بدەن، کە زەویەکەی دابچێنێت، چونکە ئێمە بۆ ساڵێك و دوو ساڵ نامانەوێت.

هەروەها لە لاپەڕە(٧٣٨)دا هاتووە کە:(عومەری کوڕی عەبدولعەزیز) نامەیەکی بۆ(لەیسی کوڕی سەعد)نووسیوە، کە قەرزی قەرزداران بداتەوە، ئەمیش بۆی نووسیوە، ئێمە دەبینین هەر پیاوێك خانوی هەیەو ئەسپ و خزمەتکار و کەل و پەلی پێویستی ناوماڵی هەیە. پاشان عومەر نامەیەکی تری بۆ نووسیەوە: پێویستە مرۆڤی موسوڵمان خانوێکی هەبێت، کە تێیدا نیشتەجێ ببێت، خزمەتکارێکی هەبێت، کە هەندێ کاری لەجیاتی راپەڕێنێت و، ئەسپی هەبێت، کە جیهادی دوژمنەکەی بکات و، کەل و پەلی پێویستی ناوماڵیشی هەبێت! بەڵێ! کەواتە قەرزی بۆ بدەنەوە، چونکە ئەو کەسە بە قەرزار حیسابە.

****

کۆڵەگەی چوارەمی دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا بریتییە لە بەردەوام داماڵینی ماڵ و سامانەکان لە ڕێگەی فەرزی(میرات دا)و، دووبارە دابەشکردنەوەی بەشێوەیەکی نوێ، بۆ ئەوەی بە تەنها ماڵ و سامان لەدەستی چەند کەسێکدا کۆ نەبێتەوەو نەبێتە هۆی زوڵم و ستەم.

چونکە هەر کاتێك سامان لەدەستی لایەنێکدا کۆبووەوە، ئەوا جۆرەها گەندەڵی ئابوری و کۆمەڵایەتی لێدەکەوێتەوە، قورئانی پیرۆزیش ئاماژەی بەم باسە کردووە:﴿ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ بَيْنَ ٱلْأَغْنِيَآءِ مِنكُمْ ﴾ الحشر: ٧. واتە: بۆ ئەوەی ئەو مالّ وسامانە تەنها لەنێوان دەوڵەمەندەکانی ئێوەدا نەبێت.

لەم ئایەتە پیرۆزەدا دەردەکەوێت، کە پەروەردگار نایەوێت ماڵ و سامان بە تەنها لەدەستی دەوڵەمەنداندا کەڵەکە ببێت، بەڵکو دەیەوێت بکەوێتە دەستی خەڵکەوە. دیارە فەرزی میرات دابەشکردن بەشێوەیەکی بەردەوام بەکاری خۆی هەڵدەستێت، چونکە سامانی مرۆڤ کاتێك لەژیاندایە هەرچەندێك بێت، هەر دەبێت ڕۆژێ لە ڕۆژان لەم دونیایە بڕواو بەجێی بێلێ و، سامانەکەی بەسەر خاوەن بەشەکاندا، کە بە پێی شەرعی خوا میرات دەگرن، دابەش بکرێت، بەمەش کەڵەکە بوون و قۆرخکردنی سامان بە تەنها بۆ لایەنێك نابێت، بەڵکو بەردەوام چەند کەسانێکی تری نوێ کار بەم سامانە دەکەن و ئەم دەست و ئەم دەستی پێ دەکەن.

****

ئەمە چاوپێداخشاندنێکی خێرا بوو، کە گەورەیی ڕێبازی خوایی سەبارەت بە هەموو لایەنەکانی مرۆڤایەتی دەردەخات، بەتایبەتی سەرمایەداری ڕیباخۆری، کە دیموکراسی ڕۆژئاوا خۆی بە خاوەنی دەزانێت و لای وایە دادگەرترین سیستەمە، کە بە درێژایی مێژوو مرۆڤ پێی گەیشتبێت.

دیـــارترین جیـــاوازی نێـــوان ڕێبـــازی خـــوایی و ڕێبـــازی دیموکڕاســـی سـەرمایەداری ڕیبـاخۆریی ئەوەیـە، کـە لـە ئیسـلامدا دەوڵەمەنـدان یاسـاو ڕێساو شەریعەت دانانێن، چونکە یاسا دانان بە تـەنها مـاڤی خوایـەو، مـرۆڤ تەنها بۆی هەیە شوێن ئەو یاسایە بکەوێت، کە خوا ناردویەتی.

لەباسی پێشوو باسی ئەو مەسەلەیەمان کردوو، دەرمانخست کە ئەوەی کاروباری دیموکراسی رۆژئاوا هەڵدەسوڕێنێت سەرمایەیەو، ژیـان هـەمووی بۆ ئەو مەیسـەر کـراوەو، لـە پشـت پـەردەی ئـەو شانۆگەریە جوانـەی، کـە وادەردەخات پیاوی سەرشەقام(رجل الشارع)حـوکم دەکـات، ئەگـەر درکمـان بەوە کرد، کە شەرعی خوا دەستی مرۆڤ دەبەستێت لـە یاسا دانـان و، ئـەو بابەتـــە گۆڕاوانـــەی، کـــە بـــواری کۆشـــش(اجتهـــاد)کردنیـــان هەیـــەو، بەسـتراونەتەوە بـەو شـتانەی، کـە خـوا جێگیری کـردوون، ئـەو جیاوازیـە گەورەیەمان بۆ دەردەکەوێت، کە لـەنێوان دادگـەری ئـابوری لـە ئیسـلامدا، کـە ڕێگـری لـە سـەرمایەدار دەکـات دەسـەڵاتی یاسـادانانی هـەبێت لـە بەرژەوەندی خۆی لەسەر حیسابی بەرژەوەندی کەسانی تردا(هەر ئەمەیە کە بە ڕاستی لەسەر زەویدا ڕوو دەدات)، لەگەڵ ئەو زوڵـم و سـتەمەی، کـە دیموکڕاسـی سـەرمایەداری ڕیبـاخۆری دەیکـات و نـاوی ئـابوری ئـازاد (الاقتصاد الحر)ی لێدەنێ!

هەروەها جیاوازییـەکی تـری سـەرەکی هەیـە لـە نێـوان ڕێبـازی ئـابوری ئیسـلام و ڕێبازەکـانی تـری مـرۆڤ، جـا چ ئـەو نیزامانـەی، کـە مـاڤی خاوەنداریيەتی تاکە کەس ڕەت دەکەنەوە (وەکو لەسەردەمی شیوعییەتدا دەکرا) یان ئەو نیزامانەی، کە ماڤی خاوەندارییەتی تاکەکەسی بەبێ کۆت و

بەند بە ڕەوا دەزانێت (هەر ئەمەشە، کە لە ڕۆژئاوادا، دیموکراسی سەرمایەداری پەیڕەوی دەکات).

مافی خاوەندارێتی تاکەکەسی لە ئیسلامدا زۆر ڕوون و ئاشکرایەو، شەریعەتی خواش بە قەدەغە کردنی فێڵ و تەڵەکەبازی و زۆرەملێیی و دزی دەیپارێزێت، بەڵام لە بەرانبەردا ئیسلام چەند کۆت و مەرجێکی داناون، کە ڕێ لە خاوەندارییەتی تاکەکەسی دەگرێت، تاستەم لە کەسانی تر نەکەن و، قازانج و زیان بە دادگەری لە نێوان خەڵکیدا دابەش دەکات.

پێشتر باسی کۆت و مەرجی یەکەممان کرد، کە ڕێ گرتن بوو لە یاسا دانان لەلایەن سەرمایەدارەوە، لێرەشدا ئاماژە بە کۆت و مەرجی جۆر(النوع)ی سەرمایە دەکەین.

سەرمایەدار لە دیموکڕاسی سەرمایەداری ڕۆژئاوادا، ئامانجی هەرە گرنگ و گەورەی ئەوەیە، کە قازانج بکات، لە یاساکانیشیدا هەموو ئەو توانایانە دادەنێت، کە هەلی قازانج کردنی بۆ دەڕەخسێنن، لە پێش هەموویانەوە بەڕێوەبردنی کار و کردار بە سوو(الربا)، هەروەکو پێشتر باسمان کرد، کە تەنها ئەمە بەسە بۆ زانینی پیسی و چەپەڵی نیزامەکانیان و، کە ئیددیعای دادگەرییان پووچەڵکاتەوە.

لەگەڵ ئەمەشدا بەتەنها سوو(الربا)، تاکە خراپەی نیزامی سەرمایەداری ئازادی نیە!! چونکە ئارەزووی قازانج لەسنورێکدا ناوەستێت و گرنگی بەتێکدانی ڕەوشتی خەڵك نادات، مادام خراپەکاری لەزەویدا هەلی زیاتری قازانج بۆسەرمایەداری بڕەخسێنێ!!.

دوورخستنەوەی بیرو چەمکی ژیانی دوایی لە بیرو هۆشی خەڵك و، دونیا کردنە گەورەترین وگرنگترین خەم وتاکە مەبەستی هەوڵ بۆ دان و

تێکۆشان، کاری داگیر کردن و هەڵخەڵەتاندنی خەڵك بە جۆرەها شتی هەڵخەڵەتێنەر، کە دونیایان بۆ دەڕازێنێتەوە، لە کۆتاییدا بەبەرژەوەندی سەرمایەدارەکان کۆتایی دێت.

سەرشێتی(مۆدێلات)بەشێکە لەو شتانەی، کە عەقڵ و دڵ و دەروونی خەڵك تێکدەدات و، لەهەمان کاتدا بە ملیاران ماڵ و سامان دەخاتە گیرفانی سەرمایەداران، کە ئەگەر خەڵکی بۆ ئامانجێك ژیابان و لەژێر چاودێری خودایی بان، حیسابیان بۆ ڕۆژی دوایی کردبا(لە حەشر و حیساب و پاداشت و سزا).

مۆدێلات هەر بە جلی ژنانەوە تایبەت نییە، هەروەکو کە ناوی دێ خەڵکی وا لێی حاڵی دەبن، بەڵکو زۆر جۆری هەن، سەیری مۆدێلاتی ئۆتۆمبێل بکەن ئەگەر خەڵکی، خۆشی دونیا لە ڕۆژی دواییان بێئاگایان نەکات، جیاوازی لە نێوان ئۆتۆمبێلی ساڵی پار و ئەمساڵ چییە؟ئایا ئەندازیاران و داهێنەران لە چیدا داهێنان دەکەن، کە خەڵکی وا لێبکەن واز لە ئۆتۆمبێلی کۆن بێنن و هەوڵی وەدەستخستنی ئۆتۆمبێلی نوێ بدەن؟سەرەڕای ئەو فێڵ و تەڵەکانەی، کە سەرمایەداران دوای جەنگی جیهانی دووەم پەیڕەویان دەکردن، لە وەبەرهێنانی دەزگاو ئامڕازی وا، کە ماوەی کارکردنی دیاریکراو(محدود)بێت، خەڵکی ناچارکەن، کە بەردەوام بیانگۆڕێت، تا کارگە بەرهەمهێنەرەکان قازانج بکەن و بەردەوام ڕەواجیان هەبێت، تەنانەت لە داوو دەرمانیشدا ئەم فێڵ و تەڵەکانە دەکەن و وایان درووست دەکەن، تا بە تەواوی نەخۆشیەکە چارەسەر نەکات، تا کارگەکانی دەرمان لە بەرهەمهێنان و دابەش کردن و قازانج کردن بەردەوام بن!

هەروەها بڵاو کردنـەوەی هۆکارەکانی ڕابواردن لـە ژیـانی خەڵکدا، بـە بیانووی ئاسوودەیی دەروونی خەڵك و ماندوبوون دەرکردن و حەسانەوەی زیاترو زیاتر تام و چێژ وەرگرتن!

ئایا ئەمە لەپێناو خوادایە یاخود لە پێناو شەیتان؟ هیچ کەس نکوڵی کاری پیشەسازی ناکات، یاخود ئـەوەی، کە تـەکنیك لـە پێنـاو خزمـەتی مرۆڤایەتیـدا دەیکـات، ئەگـەر ئـەو هەوڵـە زانستی و تەکنیکیانـەو، ئـەو خزمەتگوزاریانـەی، کـە پێشکەشـی خـەڵکی دەکـەن بـەس بوایــەن و، سـەرمایەداران بەوەنـدە قەناعـەتیان کردبـا، کە بە حـەڵاڵی لـە بـری ئـەو هەوڵانـە وەری دەگـرن، ئـەوا زۆر لـە سیفات و خاسیەتی ئـەو فەسـادی و خراپەکاریـەی دەگـۆڕین، کـە ئـەمڕۆ زەوی داگرتـووەو، دیموکڕاسـی سـەرمایەداری ڕیبـاخۆر پشتگیری دەکـات، بـە دانـانی ئـەو یاسایانـەی، کـە بەڕێگایەکی ڕاستەوخۆ، یـان نـا ڕاستەوخۆ خـاوەن بەرژەوەندیـەکان هـان دەدات کە فەسادی و خراپەکاری بڵاو بکەنەوە.

****

خاوەنداریەتی تاکەکەسی لە ڕێبازی خوایی دا بەهۆی ئەو شەریعەتەی، کـە لـە لایـەن خـواوە هـاتووە، پـارێزراوە، بـەڵام لەهـەمان کاتـدا ڕێگـری لێدەکات لە خراپەکاری و خراپبوون، بەهۆی ئـەو کۆت و مەرجانـەی، کە بۆی دانـاون تـا لەنێویـدا سـەرمایە گەشـە بکـات، هـەروەها لەهـەمان کاتـدا ئاراستەی خەڵك دەکات بەرەو پەرستنی خواو نزیکبوونـەوە لێـی بـەهۆی پەرستشـەکانەوەو، هەسـت کـردن بەچـاودێری خـوا لەهـەموو گـەورەو بچوکێکدا، والەڕۆژی دوایی دەکات، کـە بـەردەوام لە دڵی خەڵکیـدا بـوونی هەبێت.

ئێمە ناڵێین خەڵك لەژێر سایەی ڕێبازی خواییدا دەبنە فریشتەو، جگە لە چاکە هیچی تریان لێنابینرێت!نەخێر!چونکە مـرۆڤ هـەر مرۆڤـەو لـە مرۆڤایـەتی خـۆی ناشـۆرێ. بـەڵام جیاوازییـەکی زۆریـش هەیـە لـەنێوان کۆمەڵگەیەك، کە پەیڕەوی شەرعی خوا دەکات و، کۆمەڵگەیەك بێ کۆت و مەرجـە و، تـەنها بـەدوای هـەواو ئارەزووەکانیـدا عەودالـە، کـە ئـارەزووی قـازانجیش بەهـەر ڕێگەیـەك بێـت، هەرچـەندە ببێتـە هـۆی تووڕەبـوونی خواش، یەکێکە لەو ئارەزوانەو، هەر شتێك دەبێتە هۆی توڕەبوونی خـوای پەروەردگار، بیکاتە بنچینەیەك لە بنچینەکانی ژیان!

بێگومان ڕێبازی خوایی ڕێبازێکی تێر و تەواوە، بیرو باوەڕو شـەریعەت تیایدا، ئاراستە کراون بۆ دروست کردنی(مرۆڤێکی چاك)، کـە لـەژیانێکی خـۆش و باشـدا لەسـەر زەویـدا بـژیت و، لـە دوارۆژدا بکەوێتـە نـاو نـازو نیعمەتەکانی خواوە.

﴿ وَٱبۡتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنۡيَاۖ وَأَحۡسِن كَمَآ أَحۡسَنَ ٱللَّهُ إِلَيۡكَۖ وَلَا تَبۡغِ ٱلۡفَسَادَ فِي ٱلۡأَرۡضِۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴾ القصص: ٧٧. واتـە:هەوڵبـدە بـەو مـاڵ و سـامانەی خـوا پێـی بەخشـیوی مـاڵی قیامـەت و بەهەشـتی بـەرین بکـڕەو، بەشـی خۆیشـت لەدونیادا بەحەڵاڵی فەرامۆش مەکە، چاکە لەگـەڵ بەنـدەکانی خـوادا بکـە هەروەك خوا چاکەی هێناوەتە ڕێت، نەکەی هەوڵی فەسادو گوناه و تـاوان بدەی لە زەویـدا، چونکە بەڕاسـتی خـوا ئـەو کەسانەی خـۆش ناوێـت، کـە تـۆوی خراپــە دەچــێنن﴿ مَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ

فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾

النحل: ٩٧ واتە: ئەوەی کارو کردەوەی چاکی کردبێت، پیاو بێت یان ئافرەت، سوێند بەخوا بەژیانێکی کامەران و ئاسوودە لە دنیادا دەیژیێنین، لە قیامەتیشدا پاداشتیان بە جوانتر دەدەینەوە لەوەی، کە ئەوان دەیانکرد. هەر بەشێکی ئەو ڕێبازە-شوێنی تایبەتی خۆی هەیە و، تەواو تۆکمە لەگەڵ بەشەکانی تریدا دەیگونجێت، بیر و باوەڕو سیاسەت وئابوری و ڕەوشت.. هەر کامێکیان ڕۆڵی خۆی دەبینێت و لەکۆتاییشدا لەشوێنێکدا بە تێر و تەسەلی بەیەك دەگەن پێی دەگوترێت(پەرستنی خوا). کە هەموو بوارو لایەنەکانی ژیان لەخۆ دەگرێت﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴾

الأنعام: ١٦٢ - ١٦٣ واتە: بڵێ:بەڕاستی نوێژ و حەج و درووشمەکانی و، ژیان و مردنم تایبەتە بۆ خوای پەروەردگاری جیهانیان. ئەو زاتە هیچ هاوەڵ و هاوبەش و شەریکێکی نییە و من بەوە فەرمانم پێ دراوەو، من یەکەم کەسی موسوڵمانانم.

دادگەری کۆمەڵایەتی لە ئیسلامدا

پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی :(انتم بنو آدم، وآدم من تراب)رواه الترمذي وابو داود. واتە:ئێوە هەمووتان وەچەی ئادەمن و، ئادەمیش لە خۆڵە.

((المسلمون تتكافأ دماؤهم ويسعى بذمتهم أدناهم))رواهابو داود. واتە:خوێنی موسوڵمانان وەکو یەکە، ئاساییترین کەسی موسوڵمان توانای داڵدەدانی هەیە.

((الا لا فضل لعربي على اعجمي، و لا لأبيض على أسود، الا بالتقوى)). واتە:بێگومان عەرەبێك گەورەیی نیە بەسەر کەسێکی غەیرە عەرەب، نە سپی پێست بەسەر ڕەشپێستەوە هەیە، تەنها بە تەقوا نەبێت.

((انما اهلك الذين من قبلكم انهم كانوا اذا سرق فيهم الشريف تركوه، و اذا سرق فيهم الضعيف أقاموا عليه الحد. وايم الله لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها))رواه مسلم. واتە:لەناوچوونی گەلانی پێش ئێوە، بەوە بوو، کە ئەگەر خاوەن پایە دزی کردبا، وازیان لێدەهێنا، ئەگەر بێهێزێکیش دزی کردبا، سزایان دەدا، سوێند بە خوا، ئەگەر فاتیمەی کچی موحەممەد دزی بکات، دەستی دەبڕم.

((القوي فيكم ضعيف حتى آخذ الحق منه، و الضعيف فيكم قوي عندي حتى آخذ الحق له))واتە:بەهێزتان لای من بێهێزە، تا ماف لێوەردەگرم،

بێهێزیشتان لای من بەهێزە، تا ماق بۆ وەردەگرم. (ئەمە بەشێکە لە ووتاری ئەبوبەکر(ڕەزای خوای لێبێ)، کاتێك خەلافەتی گرتەدەست).

****

ئەمانەو چەندین نموونەی تر کۆڵەکەکانی دادگەری کۆمەڵایەتین لە ئیسلامدا.

لە ئیسلامدا چینێك نیە، کە تایبەتمەندی وای هەبن، لە چینەکانی تری جیابکاتەوە. لەکۆمەڵگەی ئیسلامیدا وەکو هەموو کۆمەڵگەکانی تر، دەوڵەمەند و هەژار هەن، بەڵام لە ئیسلامدا چینێك نیە وەکو مانای چینایەتی، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ هۆیەکی سادە، ئەویش ئەوەیە، کە لە ئیسلامدا مرۆڤ یاسا دانانێت، هەروەها بەهۆی هەژاری و دەوڵەمەندییەوە، هیچ جیاوازییەکیان نیە لە شەریعەتدا(هەروەکو لە هەموو ئەو نیزامانەدا هەیە، کە مرۆڤ تیایاندا یاسا دادەنێت، ئیتر چینێك لەبەرژەوەندی خۆی لەسەر حیسابی بەرژەوەندی چینێکی تردا یاسا دادەنێت).

ئەم ڕاستییە گەورەیە، ئەوەیە کە یاسادانەر لە ئیسلامدا خوایە نەك مرۆڤ، کاریگەری لەسەر هەموو لایەنەکانی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و فیکری.. هتد. ی ژیان هەیە.

لەوانەیە یەکەم جار هەست بەم کاریگەریانە نەکرێت لە بوارە جیاجیاکانی ژیانداو، لەبواری شەریعەتدا، لە هەموو لایەنەکانی تردا ڕۆشنتر دەرکەوێت، بەڵام لەڕاستیدا هەرچەند قووڵتر بچینە ناخی بووارە جیاجیاکانی ژیان، خۆمان بەرانبەر ڕاستییەك دەبینینەوە، کە هەردەم بەرەو ڕوومان دەبێتەوە، کە بەڕاشکاوی پێمان دەڵێت:دادگەری ئا لێرەدایە، چونکە لەلای خواوەیە!

ئەمە ڕاستییەکە، کە هەموو نەفامیەتەکانی مێژوو ئینکاری دەکەن، کە مروڤ تیایاندا لەجیاتی خوا یاسادانان دەگرێتە دەست، جا چ نەفامیەتە کۆنەکان بن یاخوود نەفامیەتی هاوچەرخ.

هەر کاتێك مرۆڤ خۆی کردە خوا و لەجیاتی خوا، ئیددیعای یاسادانانی کرد، ئەوا زوڵم و ستەم سەراپای هەموو بوارەکانی ژیان دادەگرێ، بەئەندازەی دوری یاسای مرۆڤ لە یاسای خوا.

نەفامییەتی نوێ لە ڕۆژئاوادا، گەورەترین نەفامییەتە لە مێژوودا، کە مرۆڤی کردووەتە خوا لەبری خوا، لەبەر ئەوە﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ الروم: ٤١. واتە:تاوان و خراپە دەرکەوتووەو هەموو سەرزەوی و دەریاکانی گرتۆتەوە، بەهۆی ئەو تاوان و گوناهانەوە، کە خەڵکی دەستییان داوەتێ، سەرئەنجام دەبێت تاڵاوی هەندێ لەکردەوەکانیان بچێژن، بۆئەوەی بگەڕێنەوە بۆ ڕێبازی پاکی و خواناسی. (الظهور)لێرەدا بەمانای توانایی و بڵاوبوونەوە دێت.

****

پێغەمبەری بەرز و بەڕێز(ﷺ)دەفەرموێت: (انتم بنو آدم وآدم من تراب) الترمذي و ابو داود، واتە:ئێوە وەچەی ئادەمن و ئادەمیش لە خۆڵە.

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)لێرەدا مەبەستی کەمکردنەوەی پلەوپایەی ئینسان نیە، چونکە مرۆڤ ئەو درووستکراوەیە، کە خوالە قوڕی زەوی درووستی کردووە :﴿ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن

طِينٍ ﴾ص: ٧١. واتە:کاتێك پەروەردگارت فەرموی:من دەمەوێت مرۆڤێك، لە قوڕ درووست بکەم.

هەر هەمان ئەو درووستکراوەیە، کە خوا بەسەر زۆر لە درووستکراوەکانی تریدا بەرزی کردۆتەوە﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴾ الإسراء: ٧٠. واتەبەڕاستی ڕێزمان لە نەوەی ئادەم گرتووە و بەسەر وشکانی و دەریادا(بەجۆرەها هۆکاری گواستنەوە)هەڵمان گرتوون و لە ڕزق و ڕۆزی پوخت و چاکی و جۆراو جۆر بەهرەوەرمان کردوون(لەخۆراك و پۆشاك و ماڵ و ناوماڵ و.. هتد)بەڕاستی ئێمە ڕێزی زیادەی ئەوانمان داوە بەسەر زۆربەی ئەو بەدی هێنراوانەدا، کە دروستمان کردن و(لەهەموو ڕوویەکەوە، تا قەدرو ڕێزی خۆیان بزانن).

بەڵکو ئەم قسەیە بەئاراستەی ئەوکەسانەیە، کە زوڵم و ستەم دەکەن بەبێ حەق و، بیریان دەخاتەوە، کە لەچی درووست بو ون، تا خۆیان بە زل نەزانن و ملکەچی فەرمانەکانی خوابن.

مرۆڤ کاتێك لە بوندا شوێنی ڕاستی خۆی دەزانێت، لە باشترین بارودۆخدا دەژی: کەوا بەندەی خوایەو لەسەر زەوی گەورەیە، ئەوەی کە لە ئاسمانەکان و زەویدا هەن بۆی مەیسەر و ڕام کراون: ﴿ إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴾ مریم: ٩٣ واتە: هیچ کەسێك نیە لە ئاسمانەکان و زەویدا، کە بەندەی ملکەچی خوای میهرەبان نەبێت ﴿ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأَيَٰتٍ لِّقَوْمٍ

يَتَفَكَّرُونَ ﴾ الجاثية: ١٣ واتە: هەرچی لـە ئاسمانـەکان و زەویـدا هەیـە بـۆ ئێوەی ڕامهێناوە، بۆ خزمـەتگوزاری ئێـوە فەراهـەمی هێنـاوە، هەموویشـی تێکڕا بەخشش لەلایەن ئەو زاتەوە، بەڕاستی ئا لەو بەخشش و دیاردانەدا بەڵگەو نیشانەی زۆر هەن بۆ کەسانێك کە بیر بکەنەوەو، تێفکرن.

نــە بەندایــەتی مرۆڤــ بــۆ خــوا گــەورەیی مــرۆڤ لەســەر زەویــدا ڕەتدەکاتــەوە، نەگــەورەیی مــرۆڤ لەســەر زەوی بەندایــەتی بــۆ خــوا ڕەتدەکاتەوە. ئیتر کاتێك دەرك بەم ڕاسـتییە دەکـات، دەبێتـە ئـەو مرۆڤـە هۆشیارەی، کە دوو ئایەتەکەی سورەتی (الحجرات) مەبەسـتیانە ﴿ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴾ الحجـــرات: ٧ - ٨.
واتە: ئێوە دڵنیا بن و بزانن، کە پێغەبەری خوا(صلی اللـه علیـه وسـلم)لـە ناوتاندایە(پرس و ڕای پێبکەن) زۆر شت هەیە ئەگـەر ئـەو بـەڕای ئێـوەی بکردایە تووشی گیرو گرفت و ناخۆشی دەبوون:بەلام خوا ئیمان و بـاوەڕی لــەلا خۆشەویســت کــردوون و لــە دڵ و دەروونتانــدا ڕازاندوویەتیــەوە.. لەولایشەوە کوفر و بێباوەڕی و گونـاه و یـاخیبوون لـە فـەرمانی خـوای لا تــاڵ و ناشــیرین کــردوون، ئــا ئەوانــە هــەر خۆیــان ڕێگــەی ژیــری و سـەرفرازییان گرتۆتـە بـەر، ئەمـەش خـۆی ڕێـز و بەخششـێکی تایبـەتی و نــازو نیعمەتێکــە لەلایــەن خــواوە پێیــان دراوە، خــواش زانــا و دانــاو کاربەجێیە .

مـرۆڤ لـه دووو بارانـدا حـاڵی بـەرەو خراپـی دەچـێت:کاتێـك زاڵمـان و سـتەمکاران بـە کـەمی دەزانـن و دەيکەنـە بەنـدەی خۆيـان و ئـەميش بەبەندايـەتيان ڕازی دەبێـت، کـاتێکيش خـۆی سـتەم دەکـات و سـنور دەشکێنێ و خۆی دەکاتە هاوبەشێك بۆ خوا، خـۆی دەکاتـە هاوبەشـێك بـۆ خـوا، يـاخود خـۆی دەکاتـە خـوا لـەبری خـوا، ئـيتر لـەجياتی خـوا ياسـا دادەنێت، پێوانەکان بۆخۆی دادەڕێژێت لەبری خوا، هەر ئەوانەن، کـە بـێ دەسـەڵات کـراون و زوڵـم و سـتەميان کـردووە، قورئـانی پـيرۆز لـە زۆر لـە ئايەتەکانيـدا کاتێـك حـاڵی نەفامـەکان لـە دوارۆژدا دەردەخـات و لەبارەيانـەوە دەفـەرموێت:﴿ وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ ۖ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴾ إبـراهيم: ٢١. واتـە: (ئـەو ڕۆژەی کـە قيامـەت بـەرپا دەبێت)هەموان لە بەردەم دەسـەڵاتی خـوادا دەردەکـەون، ئينجا لاوازو بـێ دەسەڵاتەکان (ئەوانـەی کوێرانـە شـوێنی ملهوڕ و سـتەمکاران کـەوتبوون) دەڵێن بەوانـەی، کـە خۆيـان بـە زل و گـەورە دانـابوو، بێگومـان خـۆ ئێمـە شوێنی ئێوە کەوتبووين!(ئێمە گوێڕايەڵ و فەرمانبەرداری ئێـوە بـووين!)، جا ئايـا ئێـوە ئـەمرۆ نـاتوانن هـەوڵێك بـدەن، تـا ئەندازەيـەك سـزای خـوا لەسـەرمان کـەم ببێتـەوە، لـە وەڵاميانـدا ووتيـان:ئەگـەر خـوا هيدايـەتی ئێمەی بدايە، ئێمەش هيدايەتی ئێوەمان دەدا، (ئەڵبەت ڕوون و ئاشکرايە، کە ئەوانە بە دەسەڵاتدار و بێ دەسەڵاتيانەوە لە دونيادا، نەك هيدايەتيان نەدەويست، بـەڵکو دژی دەوەسـتان و پيلانيـان دەگـێڕا، ئـيتر چـۆن خـوای

گەورە هیدایەتی ئەو جۆرە کەسانە دەدات، خۆ هیدایەت بە زۆر نیە) ئێستاش بۆ ئێمە چوونیەکە، هاوارو ئاه و ناڵە بکەین، یان دان بەخۆدا بگرین، چارمان نیەو رزگار بوونمان ئەستەمە﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ بِهَـٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَلَا بِٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّـٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓا۟ أَنَحْنُ صَدَدْنَـٰكُمْ عَنِ ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَآءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ بَلْ مَكْرُ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَآ أَن نَّكْفُرَ بِٱللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُۥٓ أَندَادًا ۚ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ وَجَعَلْنَا ٱلْأَغْلَـٰلَ فِىٓ أَعْنَاقِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾ سبأ: ٣١ - ٣٣. واتە:ئەوانەی بێ باوەڕ بون ووتیان: هەرگیز باوەڕ بەم قورئانەو بەو هەواڵەش ناکەین، کە باسی دەکات(کە قیامەتە)، خۆ ئەگەر دەبینیت کاتێك ستەمکاران وەستێنراون لەبەردەم دادگای پەروەردگاریاندا قسە دەڵێن بە یەکتر و یەکتری تاوانبار دەکەن، بێ دەسەڵات و لاوازەکان بە زۆردار و دەسەڵاتدارەکان دەڵێن:ئەگەر ئێوە نەبوونایەتە کۆسپ، ئەوا ئێمە باوەڕدار دەبووین. دەسەڵاتدارو زۆر دارەکانیش بەلاوازکراو و ژێر دەستەکان دەڵێن: ئایا بۆچی ئێمە رێگەی هیدایەتمان لێبەستبوون و نەماندەهێشت دوای ئەو کاتەی، کە هیدایەت هاتبوو بۆتان؟! نەخێر، وانیە، بەڵکو ئێوە خۆتان تاوانبار و تاوانکاربوون. دووبارە لاوازکراو و ژێر دەستەکان ووتیان بە زۆردار و ژێر دەسەڵاتدارەکان:نا، وانییە، بەڵکو پیلان و نەخشەی

شــەوانە و ڕۆژ بــوو كاتێــك فــەرمانتان پێــدەداين، بڕوامــان بــەخوا نەبێت(شوێنى ڕێگاو ڕێبازى نەكەوين)، هاوەڵى بۆ بڕيار بدەين، (پاشان هەمووان)پەشيمانى لە دەروونياندا دەشارنەوە، بەتايبەتى كاتێك سزاو تۆڵەيان بينى بۆيان ئامادەيە، ئێمەش چەندەها كۆت و زنجيرى ئاگرينمان كردە گەردنى ئەوانەوە، كە بێ بڕوا بوون، ئايا پاداشت دەدرێنەوە جگە لەوەى، كە دەيان كرد؟. ﴿ وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي ٱلنَّارِ فَيَقُولُ ٱلضُّعَفَٰٓؤُاْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓاْ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ ٱلنَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓاْ إِنَّا كُلٌّ فِيهَآ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ ٱلْعِبَادِ ﴾ غافر: ٤٧ - ٤٨. واتە:ئەو كاتە ئيتر شەڕو كێشە دەستپێدەكەن لەناو ئاگرى دۆزەخدا، لاواز و چەوساوەكان بە دەسەڵاتدار و لووت بەرزەكان دەڵێن:خۆ بەڕاستى ئێمە شوێنكەوتەى ئێوە بووين، ئايا ئێوە ناتوانن تۆزێك سزاى ئاگرمان لەسەر كەم بكەنەوە؟لە وەڵاميانـدا لووت بەرزەكان دەڵێن :ئێمە هەموومان لەناو ئاگردا گيرمان خواردووە، بێگومان خواى گەورە داوەرى كردووە، لەنێوان بەندەكانيدا و بڕيارەكانى بڕاوەتەوە.

لەهەموو نەفاميەتەكانى مێژوودا، كەسانێك هەبوو ون، كە ياساو شەريعەتيان داناوەو، كەسانێكيش هەبوو ون، كە ملكەچى ياساكانى زاڵمان بو ون، نەفامى هاوچەرخيش لەم حوكمە بەدەر نيە، تەنها لەيەك شتدا لەوان جياوازە، ئەويش ئەوەيە، كەوا دەزانرێت پياوى سەرشەقام (رجل الشارع)، ياساو شەريعەت دادەنێت و هەرئەوە، كە حوكم دەكات و

خەڵكیش بەڕاستی دەزانـن!لەكاتێكـدا ئـەوەی حـوكم دەكات، سـەرمایەیەو هەموو كارەكان بە ئارەزووی ئەو هەڵدەسووڕێن!

تـەنها لـە ئیسـلامدا مـرۆڤ لـە حـاڵێكی باشـدا دەبـێ، چونكە لەشـوێنی تەواوی خۆیدا دەبێت بە بەندەی خوا، گەورەی زەوی‌یەو ئەندازەیەی، كە خوا مافی گەورەیی لە زەویدا داوەتـێ‌و، هەرچی لـە ئاسمانـەكان و زەویـدا هـەن بـۆی مەیسـەر كـردوون، تـا بتوانێـت بـەو كـارەی هەڵبسـتێ، كـە جێنشینایەتی خوایە، كاتێك خوا بە فریشتەكانی فەرموو:من جێنشـینێك لــە زەویـــدا دادەنـــێم ﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ البقرة: ٣٠ واتە: كاتێـك پەروەردگارت بە فریشتەكانی فەرموو:بەڕاسـتی مـن دەمـەوێت لـە زەویـدا جێنشینێك دابنێم.

هـەموو ئەوشـتانەی، كـە پێویسـتن بـۆ گێڕانـی ئـەم ڕۆڵـە بـۆی دابـین كـــردوون﴿ وَٱللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ النحـــل: ٧٨ واتـــە: خـــوا ئێوەی لە سكی دایكتـان دەرهێنـاوە بـێ ئـەوەی هـیچ شـتێك بـزانن، ئینجا دەزگـای بیسـتن و بیـنین و تێگەیشـتنی بـۆ دابـین كـردوون، بـۆ ئـەوەی سوپاسگوزاری بكەن.

خەڵكی نەفامی نوێ، لەهەموو كەس لەپێشترن كە ئەم ڕاستییە بـزانن، كـە لـەبیری ئەوانـدا وون بـووەو، لـە هـەمان كاتـدا دەبـێ بـزانن، كـە لـە

ئیسـلامدا نـەبێت بەدەسـتیان ناکـەوێت و، بـزانن کـە لـە گـەورەترین سیماکانی ئیسلامە.

****

پێغەمبـەرمان(ﷺ)، فەرموویـەتی:(المسـلمون تتكافـأ دمـاؤهم، ويسـعى بذمتهم أدنـاهم. (أبـو داود). واتـە:مسـوڵمانان خوێنیـان هاوتـا و یەکسـانە، ئاساییترین کەسی موسوڵمانان ماڤ داڵدەدانی هەیە.

هەموو کەس لە تەرازووی ئیسلامدا یەکسانن، نە ڕەگەز، نە نەتەوە، نە ڕەنگ، نە زمان، نە شوێن، پێوەری گەورەیی و سەروەری نین لە ئیسلامدا، بەڵکو تاکە پێوەری گەورەیی پارێزکاری(التقوی)یە، (سـەروەریو گـەورەیی بۆ عەرەب نیە بە سەر غەیرە عەرەب و، نە سپی بەسەر ڕەشدا، تـەنها بـە تـەقوا نـەبێت). ئـەم مەفهومـە لـەو سـەردەمەی کـە ئیسـلام وەکـو خـۆی جێبەجێ دەکرا-تـەنها درووشمێك نـەبوو، کـە لـە ڕاستیدا بـوونی نـەبێت، بـەڵکو ڕاسـتیەکی بەرجەسـتە بـوو، کـە هـەموو خـەڵك بەچاو دەیانـدیت. عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت) دەڵێت:(ئەبوبەکر(ڕەزای خوای لەسەربێت) گەورەمانەو، گـەورەمانی ڕزگـارکردووە!)ئـەوە کێیـە کـە عومـەر(ڕەزای خوای لەسەربێت) بە گەورە ناوی دەبات؟بیلال(ڕەزای خوای لەسەربێت)ە، بەنـدەی ڕەشی حەبەشی!عومەری عەرەبی قوڕەیشی و یەکێ لەسەردارانی قوڕەیش، دەربارەی بیلال گوتوویەتی(گەورەمان بیلال!)، ئایا ئەمە لوتکەی دادگەری کۆمەڵایەتی نیە؟ ئایا نموونەی وەکو ئەمە جگە لە ئیسلام-کاتێك کە وەکو خۆی جێبەجێ دەکرا-لە مێژوودا هەیە؟!

مسـوڵمانان خوێنیـان هاوتایـە و، ئاسـاییترین کەسـی مسـوڵمانان مـاڤ داڵدەدانی هەیە.. لەبری هەموو ئوممەت قسە دەکـات، پـەیمانی لـە جیـاتی

دەبەستێت و، کارەکان توند و تۆڵ دەکات کاتێك ئوممەت پێویستی پێیەتی، بێ گرنگیدان بەرەچەڵەك و رەنگی پێستی، یاخوود هەژاری و، هیچ لەو دەستەواژانە، کە پێگەی خەڵك لە نەفامیەتەکان(الجاهلیات)دا دەردەخات.

کێ بوو کە پێغەمبەر(ﷺ)کردبوویە سەرکردەی سوپا، کاتێك کە پێش ئەوەی سوپاکە وەڕێ کەوێت، پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد؟ ئوسامەی کوڕی زەید(ڕەزای خوای لەسەربێت) تەقوا وای بەرز کردەوە، کە سەرکردایەتی هاوەڵە بەرزو بەڕێزەکانی بکات ((ڕەزای خوایان لەسەربێت). ئەبو بەکر(ڕەزای خوای لەسەربێت) خەلیفەی موسوڵمانان، داوای ئەوەی لێدەکات، کە عومەر یەکێك لە سەربازانی سوپا بهێڵێتەوە، تا لە کاروباری خەلافەتدا یارمەتی ئەبوبەکر بدات، پێی دەڵێ:(ان رایت ان تعیننی بعمر فافعل!!).

ئەم گەورەییە لە مێژوو ڕوینداوە، تەنها لە ئیسلامدا ڕویدا، ئەو ڕۆژەی، کە ئیسلام وەکو خۆی پیادەکرا!!

****

خەلیفەی یەکەمی مسولمانان ئەبوبەکری سددیق(ڕەزای خوای لەسەربێت)گووتویەتی: (القوي فیکم ضعیف حتی آخذ الحق منه، الضعیف فیکم قوي عندي حتی آخذ الحق له) واتە:بەهێزتان لای من بێهێزە، تا مافی لێوەردەگرم، هەروەها بێهێزتان لای من بەهێزە، تا مافی بۆ وەردەگرم.

ئەمەش گەورەییەکی تری ئیسلامە لەلایەنێکی ترەوە.. لایەنی دادوەری.. لایەنی مافی خەڵك لە بەرانبەر یەکتری.

پێشتریش پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی، کاتێـك ئوسامە چووە لای، تـا بۆ ژنێك شەفاعەت بكات كە دزی كردبوو، پێی فەرموو:(ئایا بۆ سنوورێك لە سنوورەكانی خوا شـەفاعەت دەكـەن)؟ بەهیلاكـەت چوونی قەومـەكانی پێش ئێوە بەهۆی ئەوەبوو، كە ئەگەر گەورەكان و پایەداران دزیـان كردبـا وازییــان لێــدەهێنان، ئەگــەر بێهێــزیش دزی كردبــا، ئــەوا حــەددیان لێـدەردەكرد. سـوێند بەوكەسـەی گیـانی موحەممـەدی بەدەسـتە، ئەگـەر فاتیمەی كچی موحەممەد دزی بكات، دەستی دەبڕم.. (مسلم).

لە هەندێ نەفامیدا، كـە لایـان وایـە پایـەدارترین ئاستە، كـە تـا ئێستا مرۆڤایەتی پێی گەیشتبێت، ملیۆنێرەكان بە ملیۆنـان پـارە دەدزن، كەچی یاسا بۆیان دەشارێتەوە، چونكە دەزانـن چۆن زاری ئـەو كەسـانە ببەسـتن، كە ئاگاداری دزیەكەیانن،، تـەنها ئەگـەر ملیۆنێرەكە كارێكی وا بكات، كە نەتوانرێت بۆی بپۆشرێت، ئیتر دەست لـەكار دەكێشێتەوە ئەگـەر خـاوەن دەسەڵاتێك بێت، (یان وای لێ دەكـرێ كەدەسـت لـەكار بكێشێتەوە)و، ئـەو ملیۆنانەی، كە دزیویەتی هەر بۆ خۆی دەمێنێتەوە .. كەم وایە دەستكاری بكرێت! لەهەمان كاتـدا یاسـا زۆر بـە تونـدی بەسـەر ئـەو دزەدا جێبـەجێ دەكرێـت، كـە چـەند دینـارێكی دزیـوە! جا ڕۆژنامـەكان لـەژێر ناونیشانی (ئابڕۆچـوونی...) هەواڵەكـەیان بـڵاو دەكەنـەوەو، ماوەیـەك لەبەرچـاوان وون دەبن و دواتـر دەگەڕێنەوە!

****

لەو كۆمەڵگایەی كە ئیسلامی وەكو خـۆی-كـەخوا ناردوویەتیـە خـوارێ- تێـدا جێبــەجێ دەكرێـت، خــەڵك هــەموویان لەبەرانبــەر شــەرعی خــوادا بەیەكسانی دەوەستن. ئەم نموونەیەی مێـژوو وەرگـرە. عـەلی كوڕی ئـەبو

تالیب(ڕەزای خـوای لەسـەربێت) قەڵغانەکـەی وون کردبـوو، دواتـر لـەلای جولەکەیـەك دۆزییـەوە و، لەگـەڵ کـابرای جولەکـە چـونە لای شـورەیحی دادوەرو، سکاڵای خۆی پێشکەش کـردوو گـووتی:قەڵغانەکـە قـەڵغانی منـەو نەفرۆشتوومە، نە بەخشیومە. دادوەریـش ڕووی لەجولەکەکـە کردووپێـی گوت: دەربارەی قسەکانی ئەمیری موسوڵمانان چـی دەڵێـی ؟ گـوتی: قـەڵغان قــەڵغانی منــەو ئــەمیری ئیمانــدارانیش بــەدرۆ نــازانم (وەکــو عــادەتی هەمیشـەیی جولەکـەکان کـە گۆچـان لـە ناوەڕاسـتدا دادەگـرن!)دادوەریـش گـووتی:شـایەتت هەیە؟عـەلیش(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)گـووتی:شـورەیح ڕاست دەکـات چـونکە مـن هـیچ بەڵگەیـەکم نیـە! ئـیتر دادوەر حـوکمی بـۆ جولەکەکەدا، کە قەڵغانەکە هـی ئـەوە، بـەپێی کـارکردن بـەو بنچـینەیەی، کە دەڵێت(لەلابوون(پێ بوون)سەنەدی خاوەنداریيەتیە!).

ئـیتر جولەکەکـە قەڵغانەکـەی بـردو، چـەند هـەنگاوێك دوور کەوتـەوە، پاشان گەڕایەوەو گوتی:ئـەمیری ئیمانـداران لـەلای دادوەری خـۆی حـوکمی بەسـەردا دەدرێـت؟!بەڕاسـتی ئـەوە ڕەووشـتی پێغەمبەرانـە!ئینجـا گـووتی:(اشـهد ان لا الـه الا الله واشـهد ان محمـدا رسـول الله)! پاشـان گـووتی ئەی ئەمیری ئیمانداران قەڵغان قەڵغانی تۆیـە، هیچـم دەسـتنەکەوت بۆیـە ئەوەم برد، پاشان عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)، پێی گوت:مـادام ئیسـلام بوویت، ئەوە بۆتۆبێت!.

ئەوەی شایەنی ئەوەبیت، کە دەرسی لێوەربگیرێـت، تـەنها ئـەوە نـەبوو کـە عـەلی(ڕەزای خـوای لەسـەربێت) ئـەمیری ئیمانـداران و فەرمانـڕەوایـە، بەزۆرەملێ قەڵغانەکەی وەرنەگرتەوە، لە کاتێکدا کە دڵنیا بوو هـی ئـەوەو جوولەکەکە دزیویەتی، یـاخود ئـەوە، کـە عـەلی(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)

پەنای بردۆتە بەر دادگا، تا ماڤی خۆی وەربگرێتەوەو، دواتر دادوەر بە دژی ئەو حوکم دەکات(سەرەڕای ئەوەی، کە دادوەر دڵنیا بوو عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)لە سکاڵاکەی ڕاستگۆیە)، بەڵکو لە هەموو ئەمانە گرنگتر ئەوەبوو، کە ئەو کەسەی دزییەکەی کردبوو جوولەکەبوو، نەوەکو موسوڵمان.. ئەمە ئەوپەڕی گەورەییە!چونکە جوولەکەکان ئەوەی پێیان کرا دژی ئیسلام کردیان، چەندین پیلانیان لە دژی ئیسلام گێڕا، تا کار گەیشتە ئەوەی، کە ژەهر بۆ پێغەمبەر(ﷺ) تێبکەن، هەروەها هەوڵیاندا لەسەرەوە بەردی بەسەردا بدەن(تا جبریل(علیه السلام)) ئاگاداری کردەوەو، پێش ئەوەی ئەمە ڕوو بدات لەشوێنی خۆی هەستا)، سەرەڕای ئەو مێژووە ڕەشە، عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)بیری لە تۆڵە سەندنەوە نەکردەوەو بۆوەرگرتنەوەی مافێکی، کە دڵنیا بوو لێی، هێزی بەکار نەهێنا، بەڵکو پەنا دەباتە بەر دادگاو، ئەویش پشتگیری ناکات و، مافە زەوت کراوەکەی بۆ ناگێڕێتەوەو، دەڵێت جولەکەکە ڕاست دەکات، من هیچ بەڵگەیەکم نیە!

ئەمە لەگەڵ حاڵی موسوڵمانان لە(گوانتانامۆ)بەراوورد بکە، کەئەگەر سەیری هۆکاری بەندکردنیان بکەین، لەوانەیە تەنها ئەوە بێت لە دوور، یان نزیك بەشدارییان لەتاوانێکدا کردبێت، کە لەهەموو لایەکەوە پیلانی بۆ کێشراوە! دواتر سەیری کاری لێکۆڵینەوەبکە کاتێك، کە دەیانەوێت بەزۆری وایان لێبکەن، کەدان بەتاوانەکەیاندا بنێن و، پارێزەریان بۆ نەگیرێت یان نوێکردنەوەو تێهەڵچوونەوەی ئەو حوکمانەی، کە دەرهەقیان دەردەکرێ!

****

ئیسلام بانگەواز دەكات بۆ ڕەفتاری چاك لەگەڵ خاوەن كتێبەكان(أهل الكتاب)، ئەگەر دژایەتی ئیسلام نەكەن. خوای بەرزو توانا دەفەرمویٚ﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴾ الممتحنة: ٨ واتە: خوا قەدەغەی ئەوەتان لیٚ ناكات، كە چاك ڕەفتار و دادپەروەری بكەن، لەگەڵ ئەو كەسانەدا، كە جەنگیان دژ نەكردوون و، دژایەتی ئاینیان نەكردوون و، لە زێد و وڵاتی خۆتان دەریان نەكردوون. ﴿ وَلَا تُجَـٰدِلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ ۖ وَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَـٰهُنَا وَإِلَـٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴾ العنكبوت: ٤٦. واتە:موجادەلە مەكەن لەگەڵ خاوەنی كتێبە ئاسمانیەكاندا، مەگەر بە جوانترین شێوە نەبێت، جگە لەوانەیان، كە ستەمیان كردووە(ئەوە ڕەفتارتان لە بەرانبەریان دەبێت جیاوازبێت)پێشیان بڵێن ئێمە باوەڕمان هێناوە بەوەی بۆ ئێمەو ئێوە دابەزێنراوە، خوای ئێمەو خوای ئێوە تەنها یەكێكە، ئێمە فەرمانبەردارو ملكەچی ئەو زاتەین.

بەڵكو بازنەی خۆشەویستی نێوانیان (موسوڵمانان و خاوەن كتێبەكان)ئەوەندە فراوان بووە، كە بووەتە پەیوەندییەكی گەرم و گوڕ و دۆستایەتیەكی پتەو، بەبیٚ كۆت و مەرج ﴿ ٱلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَـٰتُ ۖ وَطَعَامُ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَٱلْمُحْصَنَـٰتُ مِنَ ٱلْمُؤْمِنَـٰتِ وَٱلْمُحْصَنَـٰتُ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ

مُسَٰفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِيٓ أَخۡدَانٖۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلۡإِيمَٰنِ فَقَدۡ حَبِطَ عَمَلُهُۥ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴾ المائـدة: ٥. واتـە: لـەمڕۆوە هەرچـی خـۆراکی چـاك و پاکـە بۆتـان حـەلاڵ کـراوە و خـواردنی ئەوانـەی، کـە کتێبـی ئاسمانيـان پێدراوە بۆتان حەڵاڵە، خواردەمەنی ئێوەش حەڵاڵـە بـۆ ئـەوان، ئافرەتـانی داوێن پاك لە ئیمانداران و ئافرەتانی داوێن پاك لەوانەی کتێبیان پێدراوە پێش ئێوە(بۆتان حەڵاڵە)کاتێك مارەییان پێبـدەن، بەمـەرجێك ئێـوە پـاك داوێن بن و داوێن پیس نەبن بەئاشکرا دوورە پەرێزبن لـە دۆسـت گرتنـی نهێنی بۆ داوێن پیسی.

لەبەرئـەوە ئـەهلی کیتـاب زۆر بـە دڵنیـایی و ئارامیـەوە دەژیـان، بـێ ئەوەی کەس ڕێ بـە چالاکیەکانیان بگرێت، چ بیروباوەڕو چالاکیەکانیان بـن، یـان چالاکیەئابووری و کۆمەلأیەتیـەکانیان بـن، هـیچ کـەس دەسـتی نەدەخستە ناو کارە تایبەتیەکانیانەوە، سەرەڕای ئەوەی، کـە بیروباوەڕیـان جیاوازییەکی زۆری هەیـە لەگـەڵ بیروبـاوەڕو پەرستشـەکانی موسـوڵمانان، هـەروەها کـەس لەسـەریان پێویست (فـرض)ناکـات، کـە هـیچ لـە کلتـور و شێوازی ژیانیان بگۆڕن، تا لەگەڵ کۆمەڵگەی موسوڵماندا بگونجێن.

مێـژوو بـاس دەکـات، کـە جوولەکـەکان، بـە چ شـێوەیەك لەلایـەن خاچپەرستـانی ئـەوروپاوە، بـەهۆی ئـەو بیروباوەڕەیـان دەچەوسـێنرانەوە، کە لایان وایە ئەوان مەسیحیان لە خاچ داوە! بۆیە شوێنێکیان نـەبوو، کـە لەژێر سایەیدا بحەسێنەوە، تەنها دەوڵەتی ئیسلامی ئەندەلوس نەبێت، تا ئـەو کاتـەی موسـوڵمانان لـە ئەنـدەلوس وەدەرنـران و، خاچپەرسـتان ئـەو قەسابخانەیەیان لەوێـدا بـۆ موسـوڵمانان وەگەڕخسـت، دواتـر جولەکـەکان

لەگەڵ ئەوان وەدەرنران و چونە ولاّتی مەغریب و، تا ئێستاش هەر لەوێدا دەژین.

ئەمە بەراوورد بکە لەگەڵ ئەو ڕەفتارەی، کە ئەورووپای خاچپەرست لـەدژی ئافرەتـە بـالاّ پۆشـەکاندا دەیکـات، سـەرەڕای ئـەوەی، کـە بالاّپۆشـی بەشێکە لە بیروباوەڕی ئیسلامی و ئایینی ئیسلام، دەبینین، کە چۆن هـات و هـاواری خاچپەرسـتان بەرزدەبێتـەوە بـۆ وەدەرنـانی موسـوڵمانان، یـاخود ناچـارکردنیان بـە وازهێنـان لـە کلتـور و، داب و نـەریتیان، تـا لەگـەڵ کۆمەڵگەی ڕۆژئاوادا بگونجێن!

سەیری ئەم دادگەریەکە، کـە دیموکراسی ڕۆژئـاوا بـۆ مرۆڤایـەتی دابین کردووە!!.

دادگەری ئیسلام لە نێوان
هەردوو ڕەگەزی (نێر و مێ)دا

﴿ فَٱسۡتَجَابَ لَهُمۡ رَبُّهُمۡ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٖ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰۖ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖ ﴾ آل عمـران: ١٩٥. واتـە:ئینجـا پـەروەردگاریان وەڵامـی نزاکانی دانەوە، فەرمووی:بێگومان مـن زایـە ناکـەم کـردوەی هـیچ خـاوەن کردەوەیەك لە ئێوە لە نێر یان مێ، هەندێکتان لە هەندێکی ترتان بووون ﴿ مَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَنُحۡيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةٗ طَيِّبَةٗۖ وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴾ النحل: ٩٧. واتە:هەرکەس لە نێـر یـان لـە مـێ کـردەوەی چـاکی کردبـێ و بـڕواداریش بووبێـت، ئـەوا سـوێند بـەخوا، بـە ژیـانێکی خـۆش دەیانـژیێنین و سـوێند بـێ پاداشـتیان دەدەینەوە بە چاکتر لەوەی، کە ئەوان دەیانکرد .

یەکسانی ڕەگەزی نێر و مێ لە مرۆڤایەتیدا لە کتـێبی خـوادا(قورئـان)، زۆر بـاش ڕون و ئاشـکرایە، دەتـوانین بڵـێین، کـە ئـەوەی لـە قورئانـدا لـەم بارەیـەوە هاتۆتـە خـوارێ، یەکـەم بڕیـار بـوە لـەبارەی یەکسـانی هـەردوو ڕەگەز لە مێژووی مرۆڤایەتیدا. ئەمەش دوانزە سەدە بەر لەوەی ئـەورووپا بەلای ئەو بابەتەوە بچێ،ئەوکاتـەی ئەوروپیـەکان پرسیاریان دەکـرد:ئایـا ئافرەت ڕۆحی هەیە یان نا؟! ئەگەر ڕۆحـی هەیـە ئایـا ڕۆحێکـی ئاژەڵییـە،

یان مرۆڤی (انسانی)؟ئەگەر ڕۆحەکەی ڕۆحێکی مرۆڤییە، ئایا لە هەمان پلەی پیاودایە، یان لە پلەیەکی کەمتردایە؟!

چەندان سەدە پێش ئەمانە هەمووی، خوای پەروەردگار لە قورئاندا ئەوەی ڕوون کردبووەوە، کە لە هەمان بنچینەو ڕەگەز و هەمان پلەی مرۆڤایەتیـــــدان﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾ النساء: ١. واتە:ئەی خەڵکینە خۆتان بپارێزن، لە سزای پەروەردگارتان، ئەوەی کە درووستی کردوون لە یەك کەسەوە، کە (ئادەم)ە، هەر لە ئەویش هاوسەرەکەی درووست کردووەو بڵاوی کردۆتەوە، لەو دووانە پیاوانی زۆر هەروەها ئافرەتان، خۆتان بپارێزن لەو خوایەی، کە بەناوی ئەوەوە داوا دەکەن لە یەکتر، خۆتان بپارێزن لە پچڕاندنی خزمایەتی .

هەروەها هەمان ئەرکی پێسپاردوون﴿ وَٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُواْ بِهِۦ شَيْـًٔا وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا وَبِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴾ النساء: ٣٦. واتە: بەس خوا بپەرستن و هیچ شتێك مەکەن بە هاوبەشی، هەروەها لەگەڵ دایك و باوکتاندا چاك بن، لەگەڵ خزم و نزیکان و هەتیوان و هەژاران و هاوسێی خزم و هاوسێی بێگانە، یا دوور و هاوڕێی هەمیشەیی یا هاوڕێی سەفەر و

ڕێبوار و ئەوانەی بوون بە موڵكتان چاك بن لەگەڵیاندا، بەڕاستی ئەو كەسەی كە خۆبەزلزان و شانازیكەر بێ خوا خۆشی ناوێت .

هەمان بەڵێنیشی پێداوە، كاتێك كە بەم كارە هەڵدەستن﴿ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ ﴾ النساء: ١٢٤. واتە: كەسێكیش كردەوە چاكەكان جێبەجێ بكات لەنێر یان لەمێ، لەهەمان كاتدا ئەو كەسە بڕواداربێت، ئەوا ئەوانە دەچنە بەهەشتەوەو، بچووكترین ستەمیان لێ ناكرێت، گەر هێندی توێكڵی ناوكە خورمایەك بێت .

هەمان كاریشی لەسەر پێویست كردووە﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا۟ مِنْ أَبْصَٰرِهِمْ وَيَحْفَظُوا۟ فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾ النور: ٣٠. واتە: (ئەی موحەممەد(ﷺ))! بە پیاوانی ئیماندار بڵێ چاوی خۆیان لە سەیركردنی نامەحرەم دانەوێنن و بپارێزن، عەورەتیشیان لە داوێن پیسی بپارێزن، ئەوە چاكتر و پاكترە بۆ ئەوان، بێگومان خوا ئاگایە بەهەموو كردەوەیەك كە دەیكەن﴿ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَٰرِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ﴾ النور: ٣١. واتە: بە ئافرەتانی ئیمانداریش بڵێ چاویان دانەوێنن و بپارێزن لە سەیر كردنی نامەحرەم، عەورەتیان لە داوێن پیسی بپارێزن . هەمان سزاشی بۆ ئامادەكردووە، لەكاتی كردنی هەمان تاواندا:﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓا۟ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ ﴾ المائدة: ٣٨. واتە: پیاو و ئافرەتی دز

دەستیان ببڕن، لە تۆڵەی ئەو دزییەی کردوویانە، ئەمە تۆڵەو تەمێکردنێکە لەلایەن خواوە، خوا بالآدەست و کاردرووستە﴿ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِي فَٱجْلِدُواْ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِاْئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ ٱللَّهِ ﴾ النور:٢ واتە: ژن و پیاوی زیناکەر، هەریەکیان سەد دار(شەلاق)یان لێ بدەن، لە جێبەجێکردنی فەرمانی خوادا بەزەییتان پێیاندا نەیەتەوە.[١]

نەفامییە کۆنەکان(الجاهليات القديمة) هەموویان سزایان لەسەر ئافرەت توند دەکرد، کاتێك کە هەڵەیەکی دەکرد، بەڵام چاوپۆشیان لە پیاو دەکرد، کاتێك کە هەمان هەڵەی دەکرد، لەسەر ئەو بنەمایەی، کە ئافرەتی زیناکار شوێنەواری تاوانەکەی لە جەستەیدا هەڵدەگرێ و، دواتر دەبێتە جێگای شەرمەزاری بۆ خزم و کەسی و، تێکەڵ بوونی ڕەچەڵەك، بەڵام ئەمە لە پیاودا ڕوونادات. دەکرێ بەهۆی بۆچوونێکی لەم جۆرەش بێت، کە ناوی ئافرەتی زیناکار لەپێش ناوی پیاوی زیناکارەوە هاتووە لەسورەتی(النور)دا، لەکاتێکدا ناوی پیاو لەهەموو بۆنەکانی تردا، چ بۆ مەتح کردن بێت، یان بۆ زەم کردن، هەر پێش خستراوە ﴿ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ بَعْضُهُم مِّنۢ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ نَسُواْ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾ التوبة: ٦٧ واتە:پیاوانی دوو ڕوو و ئافرەتانی دووڕوو هەندێکیان لە هەندێکیانن، فەرمان دەکەن بە خراپەو، جڵەوگیر دەکەن لە

---

[١]) لە بەشی داهاتوودا باسی سەپاندنی سزا بەوجۆرەی پەروەردگار دایناوە دەکەین.

چاکە و دەستیان دەقووچێنن، خوایان لەبیرچۆتەوە، بۆیە خواش ئەوانی فەرامۆش کردن و وازی لێهێناون، بەڕاستی دووڕووەکان هەرئەوانەن، کە لە سنوور دەرچوون.

﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٧١﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِ أَكۡبَرُۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴾ التوبة: ٧١ — ٧٢.. واتە:خاوەن ئیمانەکان ژن و پیاویان هەندێکیان دۆستی هەندێکیانن و یەکتریان خۆش ئەوێ. ئەمر ئەکەن بە چاکە و نەهی ئەکەن لە خراپە و، نوێژ ئەکەن و زەکات ئەدەن بەگوێی فەرمانی خودا و پێغەمبەری خودا ئەکەن. ئەمانە خودای گەورە ڕەحمیان پێدەکات. خوا غالبە بەسەر کاری خۆیدا و کارەکانی پڕ حیکمەتن. خودا بەڵێنی داوە بە خاوەن ئیمانەکان لە پیاو و لە ژن بەچەند بەهەشتێ، کە جۆگا بە ناویاندا ئەڕوا و، هەتا هەتایە تیایاندا ئەمێننەوە، هەروەها بەچەند ڕێگا و جێگاو خانوی جوان و پاك لە جەنناتی عەدندا، لەگەڵ ڕەزامەندی خودای گەورە، کە گەورەترە لە هەموو پایەیەك، ئەوە سەرکەوتن و سەرفرازی گەورەیە.

بەڵێ.. بەڵام دادگەری خوا قەبووڵی ئەوە ناکات، کە ئافرەت سزایەکی توندتری هەبێت لە پیاو، لەکاتی ئەنجامدانی هەمان تاواندا، چونکە

پاڵنەری تاوانەکە لە دمروونی هەردوو ڕەگەزدا، هەرهەمان پاڵنـەرە و سـزا بەسەر ئەو پاڵنـەرەدا دەسـەپێنرێ، بەچاوپۆشـین لـەو شـوێنەوارانەی، کـە بەبێ ویست لێی دەکەونەوە.

بەڵام نەفامی نوێ لە ڕۆژئاوادا، یاخود ئەو کەسانەی، کە بەفیتی ئەوان هەڵدەسوڕێن و هەڵگری ناسنامەی ئیسلامین، لە پیاوان و ئافرەتان، دەڵێن سـزای ئـافرەت و پیـاو لـە کۆمـەڵگادا زوڵمـە و دەبـێ نـەمێنێت و، لـە بەرانبـەردا بـە یەکسـانی مـافی فەسـادی و خراپـەکاری بـە هـەردوو ڕەگـەز بدرێ و سزا لەسەر هەردوکیان هەڵگیرێ بۆ وەدیهێنانی دادگەریی!!

بەڵێ.. دەبێ جیاوازی سزای پیاو و ئافرەت لەسـەر ئەنجامـدانی هـەمان تاوان هەڵبگیرێت، بەڵام ئەوەی، کە سزا لەسەر خراپەکاران هەڵبگیرێت، تـا لە مافی فەسادی و خراپەکاریدا یەکسان بـن، تـا ئێسـتا بەدرێـژایی مێژوو کەسێك ئەمەی نەگوتووە، جگە لە نەفامییەتی نوێ، کە پێشڕەوی دەکات و گەلی شەیتانیش لە ناخیدا ئەم مانایە قووڵتر دەکاتەوە!!

****

دوای یەکسان بوونی پیاوو ئافرەت لەو هەموو بوارانەی، کە پەیوەسـتن بە گەشەسەندن و چارەنوس، خوای پەروەردگار لە کارو فرماندا جیـاوازی خستۆتە نێوانیانەوە، کـە هەنـدێ کـاری تایبـەت کـردوون بـە ئـافرەت، کـە پیاو بەپێکهاتـەی ئـەوەی بـە پیـاو دروسـت بـوە نـاتوانێ بـەکاری ئـافرەت هەڵسێ، هـەروەها هەنـدێ کـار و فـەرمانی تایبـەت کـردوون بـە پیـاو، کـە ئافرەت بۆ ئەم کـارە دروسـت نـەبوە و بـۆ ئـەم سـاز نـەبوە. بـەڵام نـەفامی نـوێ(الجاهليـة المعاصـرة)ئیـددیعای ئـەوە دەکـات، کـە ئـافرەت توانـای ڕاپەڕانـدنی ئـەم جـۆرە کارانـەی هەیـە، ئەگـەر هـەلی وەکـو پیـاوی بـۆ

برەخسێ، بەڵام زانست بەشێكی گەورەی ئەم قسەیە بەدرۆ دەخاتەوەو، بەشەكەی تریشی بەهۆی ئەزموونی ڕۆژئاواییەوە چەندین ساڵە وەدرۆ خستراوەتەوە، لەڕۆژهەڵاتیشدا بەهەمان شێوە، كە ڕۆژئاوا بە چەمك و بیرۆكەكانی دەستی بەسەردا گرتووە.

بەرلەوەی بەدرێژی لەوبارەیەوە بدوێین و، حیكمەتی خوای كارزان لە درووست كردنی پێكهاتەیەكی زیندووی _بایۆلۆجی و فسیۆلۆجی-بۆ هەریەك لە پیاو و ئافرەت، كە لەگەڵ ئەرك و فەرمانەكانیان گونجاوبێت بەدیاربخەین، سەرەتا دەڵێین، كە جیاوازی ئەرك و فەرمانەكان هیچ پەیوەندییەكی بە یەكسانی مرۆڤایەتییەوە نیە، هەرچەندە جیاوازی زۆریشی لە واقیعی ژیاندا لێبكەونەوە. چونكە ئەو كرێكارەی، كە بە دەستەكانی كار دەكات، لەڕووی ئەرك و فەرمانەوە جیاوازییەكی گەورەی هەیە لەگەڵ بیرمەندێك، كە بە بیرۆكەكانی كێشەكان چارەسەردەكات، یان لەو پزیشكەی، كە چارەسەری نەخۆشەكان دەكات، یاخود لەو ئەندازیارەی، كە ئەركی درووستكردنی بیناكان دەگرێتە ئەستۆ، یاخود لەو وەزیرەی، كە لەكاروباری دەوڵەتدا بەشداری دەكات، یاخود لەو سەرۆكەی، كە سەركردایەتی دەوڵەت دەكات، ئایا ئەمانە هەموویان وا لە كرێكارەكە دەكەن، كە لەڕووی پلەی مرۆڤایەتییەوە كەمتر و بێڕێزتر بێ لەو كەسانە؟! یان ئایا پێویستە هەموو خەڵك پزیشك و ئەندازیار و بیرمەند و وەزیر و سەرۆك بن، تا لە مرۆڤایەتیدا یەكسان بن؟!بە دەستەواژەیەكی تر:ئایا كار و فرمان ئاستی مرۆڤایەتی مرۆڤ دیاری دەكەن؟!

نموونەمان بۆ جیهانی پیاوان هێنایەوە، دوور لەو حەساسیەتەی، کە لەنێوان هەردوو ڕەگەزدا هەیە لەسەر دیاریکردنی ئەرك و فەرمانی هەر یەکێکیان، کە بۆخۆی داینـاون تـا ڕایـان پـەڕێنێت، هەروەها دوور لـەو تەوژمە پیس و چەپەڵەی، کە تووشی زۆر خـەڵك هاتووە لە ڕۆژهـەڵات و ڕۆژئـاوادا دەربـارەی((یەکسـانی تـەواوی پیـاو و ئـافرەت لەهـەموو بوارەکاندا))!

خوای کاربەجێ ویستوویەتی هەردوو ڕەگەزەکە تەواوکەری یەکتر بن، نەوەکو وەکو یەك، تـا بـە هـەردووکیان کوتلەیـەکی هۆگر و لەگـەڵ یـەك گونجاو و خۆشەویست و بەبەزەیی لێ پێك بێت، کە(خێزان)ەو، بۆیـەش خوای پەروەردگار کردوویەتی بـە یـەکێك لـە بەڵگەو ئایەتـەکانی﴿ وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ الـروم: ٢١. واتـە:وە لـە نیشـانەکانی خوایـە، کـە لـە ڕەگـەزی خۆتـان هاوسـەرانێکی بـۆ دروست کردون، بۆ ئەوەی ئارام بگرن لەلایانـدا، خۆشەویسـتی و بـەزەیی خستۆتە نێوانتان، بەڕاستی لەوەدا نیشانە هەیە بۆ کەسانێ کە بیر دەکەنەوە .

لەناو ئەم کیانە هۆگر و بەبەزەیی و گونجاو بەبەزەیی و خۆشەویستە، خـوای وەدیهێنـەر، کـارو فەرمانـەکانی لـە نێـوان هـەردوو ڕەگـەزدا دابەشکردوە، ئافرەتی تایبەتکردووە بەهەندێ کاری وەکو منـداڵ بـوون و شـیر پێـدان و دایـەنی کردنـی منداڵـەکان و، لـە خـودی ئافرەتـدا هۆکـاری گونجـاوی بـۆ ئـەم کارانـە بەبـەردا کـردووە، هـەر لەشـێوازی پێکهاتـەی

جەستەیی و هەست و سۆزی و بیرکردنەوەی و، تێڕوانینی بۆ هەموو ئەو کارانەی، کە لە دەورووبەری ڕوودەدەن.

ئەمە مانای ئەوە نییە، کە پیاو و ئافرەت لە هەموو شتێکدا لەیەکتر جیاوازن، بەڵکو ئەندازەیەکی هاوبەش هەیە لە درووستکردنی هەردووکیان، بەلام ئێمە لێرەدا مەبەستمان ئەو لایەنە تایبەتانەن، کە خوای کاربەجێ، بەبەر هەریەکێك لەدوو ڕەگەزەکەیدا کردوون.

لێرەدا پێویستە سەرنجی خوێنەر بۆ باسێکی تر ڕابکێشین، کە لەبیر و زەینی هەندێ کەسدا تێکەڵ و پێکەڵ بووە، ئەویش بوونی هەندێ ئافرەتە، کە بەباشترین شێوە بەو کارانە هەڵدەستن، کە تایبەتن بە پیاوان، نموونەش بە ئافرەتە ئاسنینەکە تاتشەر دێننەوە، یان هەر ئافرەتێك، کە لە وولاتەکانیاندا بوونەتە سەرۆك، دەڵێن:سەیرکەن! ئەوەتا ئافرەت توانی هەموو ئەو ئەرکانەی تایبەتن بە پیاو ڕاپەڕێنێت و، توانی لەگەڵیدا یەکسان بێت، یاخود لەهەندێ کاتدا بەسەریشیدا سەرکەوێت!

پێشینان گوتوویانە: ڕیزپەڕ یاسا پشتڕاست دەکاتەوەو ڕەتی ناکاتەوە!

خوێندن و فێرکاری بۆماوەی یەك سەدە لە ئەوروپادا-بۆ کوڕو کچانی منداڵ و گەنج-وەکو یەك بوو، ئیتر لەوماوە دوورو درێژەدا چەند (تاتشەر) هاتنە گۆڕەپانەوە!!سەرەڕای ئەوەی، کە بوارەکە بۆ هەردوو ڕەگەزەکە وەکو یەك ڕەخسابوو، تا هەمان فێربوون و زانین وەربگرن و، هەمان ڕاهێنان بکەن و، بۆ هەمان ئامانج ئاراستە بکرێن؟!

تاتشەر تەنها ئافرەت نیە لە مێژوودا، کە توانای ئەو کارەی هەبووبێت، بەڵکو لەپێش ئەودا(حەتشبسوت)و(شجرة الدّر) و چەندان ئافرەتی تر

هـەمان کاریـان کـردووە، بـەڵام ئایـا ئـەم حاڵەتـە ڕیزپەڕانـە، ئـەو یاسـا گشتییەی ملیۆنەها ئافرەتی بەدرێژایی مێژوو گۆڕی؟!

لـە بەرانبـەردا هەنـدێ پیـاو هـەن، کـە لەگـەڵ ئافرەتـدا هاوبەشـن، لـە خێرایی ڕاگۆڕانیان، یـان لەلایـەنی زاڵبـوونی هەسـت و سـۆزیان —نـەوەکو عـەقڵ و مـەنتیقیان-لـە بڕیـاردان بەسـەر کاروبارەکانـدا، یـاخود لـە وەرگرتنـی هەڵوێسـت لـە بەرانبـەر ڕووداوەکانـدا.. ئایـا ئـەو حاڵەتـە ڕیزپەڕانـە ئـەو یاسـا گشـتییە ڕەتدەکەنـەوە، کـە دەڵێـت:پیـاوان کـەمتر بەدەنگ هەست و سۆزیانەوە دەچن و، هێواشترن لە هەڵچوونیان و، زیـاتر ویستی هێمنی لە بڕیاردان بەسەر کارەکاندا و دوور لـە هەسـت و سـۆز لـە پێکهاتەیاندا هەیە؟!

خێرایـی وەڵامدانـەوەو بەدەنگـەوەهاتنی هەسـت و سـۆز بـەدایك بەخشراوە لەلایەن خوای پەروەردگارەوە، تا بەدەم داواکاری منداڵەکەیەوە بچێت، بـە شـێوەیەکی ڕاسـتەوخۆ-بـە هەسـت و سـۆز و بـێ بیرکردنـەوە-. بـەڵام ئەگـەر پیـاو ئـەو ئەرکـەی پـێ بسـپێردرێت، هـەموو جارێـك بـیر دەکاتـەو:ئایـا بەدەمیـەوە بچـێت یـان نـا؟! ئایـا کامـەیان ڕاسـتتر و باشترە؟!بەمەش ئازارێکی زۆر بە منداڵەکە دەگات!بەڵام دایك-بە هەست و سۆزی —ڕاستەوخۆ، بەبێ بیر کردنەوە بەدەم داواکاریەکەیەوە دەچێت!!

بەهـەمان شـێوە.. ئەگـەر کـار و بـاری دەوڵـەت و، کۆمەڵگـەو، ژیـان و، بەرەوڕووبوونـەوەی تـەنگ و چـەڵەمە قورسـەکان، بکەونـە ژێـر ڕکێفـی گۆڕانی خێرای هەست و سۆزی ئافرەت، ئیتر کار و بارەکان چۆن دەبن؟!

هەموو ئەمانە ئەو بڕە هاوبەشەی نێوان هـەردوو ڕەگەزەکـە بەڕێـژەی هاوشێوەو جیـاواز ڕەت ناکەنـەوە. بـەڵکو هـەردەم کاروبـار بـەپێی زۆرینـە

دەروا بەڕێوە، ئەگەر حاڵەتێکی ڕیزپەڕ(شاذ)یش هەبوو، ئەوا خۆی بەسەر هەڵوێستەکەدا فەرز دەکات، بەلاّم یاساکە(القاعدة)، ناگۆڕێت!

****

نەفامییەتی نوێ قسەی چڕو پڕ دەربارەی جیاوازی پشکی پیاو و ئافرەت لە میراتدا کردووە لە شەرعی خوادا.

هەرچەندە پێویست بەوە ناکات، کە ئەو جیاوازییەی لە قسەکانی ئەو نەفامییەتە دەربارەی ئەم باسە هاتووە دەربخەین، لەکاتێکدا کە زۆر لە(دیموکراسی)یەکان، تا ئێستاش مووچەیەکی کەمتر لە پیاوان دەدەن بە ئافرەتان لە بەرانبەر ئەنجامدانی هەمان کاردا، کە چەندین بیانووی جۆراوجۆری بۆ دێننەوە. بەلاّم پێویستە ئەوە بڵێین، کە ئەو جیاوازییەی لە شەرعی خوای کاربەجێدا هەیە، تەنها لە بارەی پارەو سامانی بە میراتگیراوەو، هیچ پەیوەندی بە سامانی وەدەستهاتووەوە نیە، کە لەشەرعی خوای کارزاندا هیچ جیاوازییەك نیە لە نێوان هەردوو ڕەگەزدا. حیکمەتی جیاوازی پارەوسامانی بە میراتگیراویش، جیاوازی خەرجی و ئەرکەکانە. چونکە پیاو-لە شەرعی خوادا-ئەرکی خەرجی پێ سپێردراوەو خەرجی خێزان دەکات-کە هاوسەر(ئافرەت)یش تاکێکە لەو خێزانە-بەلاّم هەرچی ئافرەتە(حاڵەتی وایە)نیوەی میراتی پیاو دەگرێت و، خەرجی هیچ کەسیشی لەسەر پێویست نەکراوە-مەگەر بە ئارەزووی خۆی بێت-هەرچەندە سەروەت و سامانیشی زۆربێت.

دەربارەی جیاوازی شایەتیدانی پیاو و ئافرەتیش، کە لە ئایەتی قەرز(الدێن)ی سورەتی (البقرة) دا هاتووە﴿ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ

وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ ﴾ البقـرة: ٢٨٢. واتـە:ئینجـا ئەگـەر دوو پیـاو نـەبوون، ئـەوا بـا پیاوێك و دوو ژن بن، لەوانەی، کە پەسەندیان دەکەن لە شاهێدەکان، بۆ ئەوەی ئەگەر یەکێکیان، لەبیری چوو ئەوی تریان بیری بخاتەوە .

ئایەتەکـە خـۆی باسـی هۆکارەکـەی تێـدا هـاتووە، ئـەویش پاراسـتنی مافەکانـە لـە نـاو خەڵکـدا، نـەوەکو باروودۆخێـك کـار لـە ئـافرەت بکـات و لەبیری بچێتەوە، یاخود لێی تێك بچێت. هەروەکو لە ئایەتەکـەدا هـاتووە، ئیتر مافی خاوەن مافەکان بفەوتێت.

بەڵام دەربارەی جیاوازی خوێن بایی کوژراوان، خوێن وەرگـرتن بـەپێی پلەی مرۆڤایەتی مردووەکە نیە، تا بگووترێت مرۆڤایەتی ئـافرەت نیـوەی مرۆڤایـەتی پیـاوە لـە شـەرعی خـوادا، پێشـتریش ئـەوەمان خستەڕوو، کـە کتـێبی خـوا پیـاو و ئـافرەتی لـەڕووی مرۆڤایەتییـەوە یەکسـان کردوون(بَعضهم من بَعض)(وَخَلَقَ منها زَوجَها).

بـەڵکو ئـەم خـوێن باییـە قەرەبووکردنەوەیـەکی ماددیـە لـە بەرانبـەر کەسێك، کـە بەچـەند کـار و فـەرمانێکی دیـاریکراو هەڵدەسـتا لـەماوەی ژیانیدا-یاخود شیاو و لەبار بۆ ئەنجامدانی-.

ئـیتر ئەنـدازەی خوێنباییەکـە گونجـاوە لەگـەڵ ئـەو ئـەو کـارو فەرمانانـەی، کـە کوژراوەکە دەیتـوانی لـەماوەی ئـەنجامیان بـدات، چ پیـاو بێت، چ ئافرەت.

****

پوختـەی قسـان ئەوەیـە کـە حیکمـەت لـەو بەرنامـە خواییـەی، کـە ناردوویـەتی ڕۆشـنە و ئاشـکرایە، بـەلاّم ئـەم سەرلێشـێواویەی ئـەمڕۆ لـە نەفامییـەتی نوێـدا هەیـە و، کۆنگرەکـانی ((نەتـەوە یـەکگرتووەکان))و ((پەیمانـەکانیان))و ((بڕیارەکانیـان)) دەری دەخـەن، ئاسانە مانـا بکـرێن، بەلاّم مانا کردنەوە جیاوازە لە پاکانە بۆ کردن!!

ماناکردنـەوەی بـەوەی کـە(بزوتنـەوەی سەرخسـتنی ئـافرەت و دابینکردنی مافەکانی)، لە ڕۆژئاوادا وەکو کاردانەوەیەك بوو بۆ ئـەو زوڵـم و سـتەمەی، کـە پیـاوی ڕۆژئـاوایی لـە سـەردەمی نەفامییـەتی یەکەمیـدا دەیکرد! هەموو کاردانەوەیەکیش لە مێژوودا، لەوانەیە زوڵـم و سـتەمێکی چارەسـەرکردبێت، بـەلاّم لەبەرانبەریشـدا لایـەنێکی تـری تێکـداوە.. سرووشتی کاردانەوە وایە، کە نە عەقڵی، نە مـەنتیقی نابێت، هەرچـەندە ئیددیعای ئەوەش بکات! بەڵکو تەکانێکە، کە هەرگیز لە خـاڵی هاوسـەنگدا ناوەستێت، بەڵکو تێدەپەڕێنێ-بەهۆشـیاریەوە بێـت، یـان بـەبێ هۆشـیاری- وەکو تۆڵـە سـەندنەوە لـەو بارودۆخـە خراپـەی، کـە پێشـتر هـەبووە، ئـیتر هەڵە بەهەڵە و، خراپە بە خراپە دەگۆڕێ!

بەلاّم شەرعی خوای کاربەجێ کاردانەوە نیە بۆ هیچ ڕووداوێك، کـە لـە جیهانی مرۆڤدا ڕوودەدەن، بەڵکو لـەلای خـوای جیهانیـان هاتۆتـە خـوارێ، بـۆ بـەرپاکردنی ژیـانی مـرۆڤ لەسـەر ئـەو یاسـایەی، کـە خـوای مـرۆڤ دەزانێت، کە هەر ئەویاسایە بۆ ئەو دروستکراوەی گونجاوەو دەشـێ، ئـەو خوایەی، کە خۆی مرۆڤی دروست کردوەو، بەر لـە دروستکردنی هـەموو شـتێکی لـەبارەوە دەزانـێ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ الملـك: ١٤.

واته: ئایا ئەو خوایەی، کە مەردومی دروست کردووە ئاگای لە نهێنییان نییە، لە کاتێکدا ئەو ووردبین و ئاگادارە؟!. ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ ۖ وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ وَرُسُلَهُۥ بِٱلْغَيْبِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ﴾ الحديد: ٢٥ ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ﴾ الحديد: ٢٥. واتە: ئێمە پێغەمبەرانی خۆمانمان ناردووە بە بەڵگەو موعجیزەی ڕوونەوە، کتێبی-ئاسمانی-تەرازووی دادمان لەگەڵدا ناردن، بۆ ئەوەی خەڵکی لەناوخۆیاندا بە دادگەری ڕەفتاربکەن .

لەڕاستیدا هەندێ خەڵك لە جیهانی ئیسلامیدا، پەیڕەوی ئەو شەریعەتە ناکەن، کە خوای کاربەجێ ناردوویەتیە خوارێ و، زوڵم و ستەمی وا لە ئافرەت دەکەن، کە هاوشێوەی نەفامییەتی عەرەبە پێش هاتنی ئسلام، ئیتر دەبێ کێ لۆمەی بکرێ؟ چارەسەریش چیە؟

ئیسلام-هەروەکو چەند جاران گووتومانە-بەڵگەو بیانوو(حجّة)یە بەسەر ئوممەتداو، هیچ کاتێك ئوممەت بەڵگەو بیانوو نیە بەسەر ئیسلامدا، ئەگەر ئوممەت لەسەر ئەمری خوا جێگیر بوو، ئەوا لەسەر ڕێگای ڕاستەو، ئەگەر لێشی لادا، ئیتر گومڕاو سەرلێشێواوەو ئایینی خوا، هەروەکو خۆی دەمێنێتەوەو، گومڕایی ئوممەت کاری تێناکات.

چارەسەریش، تەنها ئەوەیە کە خەڵك بگەڕێنەوە بۆ ئیسلام-بەوشێوەیەی کە خوا ناردوویەتی-هەروەها ئەرکی بانگەوازخوازانە، کە

بەڕوونكردنەوەو پەروەردەكردنی بـەردەوام و بـێ پچڕان، خـەڵكی بـۆ لای شـەرعی خـوا بـانگ بكـەن، بـۆ ئـەوەی ژیانیـان لەسـەر زەوی ڕێك و پێك بێت..

بەڵام ئەو خراپەو سەرلێشێواویەی، كە ڕۆژئاوا تێی كەوتووە و، هەندێ كەســی هــەڵگری ناســنامەی ئیســلامی بانگــەوازی بۆدەكــەن-بــە قســەی شەیتانانی زەوی بێت یان نا-پیاو و ئافرەتی خەڵەتانـدووەو، هـەموو بەنـد و بارێكی لەبەردەم لاداون، بۆ ئەوەی بە ئاسانی لـەلای خـۆی بەدەسـتبێنێ و، بـۆ كـاری خـراپ و حـەرام سـوودی لێـوەربگرێ، ئـەمیش بخاتـە نـاو حەرامەوە!!

ئـایینی خـوا بـۆ ئـەوە نـەهاتووە تـا مـرۆڤ لەسـەر لاڕێـی بـڕوێنێ، یـان لەسەری بەردەوام بێت، بـەڵكو بـۆ چاكردنەوەو، نەهێشتنی ئـەو لاڕێـی و ئینحیرافە هاتووەو، بـۆ چارەسـەركردنی ئـەو كەسانە هـاتووە، كـە تووشـی چەندین نەخۆشی هاتوون!!

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٞ لِّمَا فِي ٱلصُّدُورِ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ يـــونس: ٥٧. واتــــە :ئــــەی خەڵكينــــە بێگومــــان ئامۆژگاری(قورئان)لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆتان هاتووە، شیفاو چارەیە بـۆ ئـەوەی لـەناو دڵ و دەروونتانـدایــە، ڕێنمــوونی و میهرەبانییشــە بــۆ بڕواداران﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٞ وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارٗا ﴾ الإسراء: ٨٢. واتە: لـەم قورئانـەدا ئـەوە دەنێرینـە خـوارەوە، كە هۆی شیفاو میهرەبانییە بـۆ بـڕواداران، بـەڵام هـاتنی ئـەم قورئانـە بـۆ ستەمكاران هیچ زیاد ناكات، جگە لە خەسارەتمەندی.

با بەخێرایی سەرنجێکی کۆمەڵگەی ئیسلام بدەین، لە سەرەتای هاتنی ئیسلامدا، کە بە ئیسلام دەژیا و بۆ ئیسلام دەژیا، بۆیە دەڵێین کە کۆمەڵگەیەکی ڕاست و درووستە، ئەو کۆمەڵگەیەی، کە لە ئاسۆی بەرز دەژیێ، گرفت و کێشەکان زۆر کەم دەبێتەوە، چونکە خەڵك ئەگەر لە نارەحەتیشدا بژین بێئاگان لە خودی خۆیان، بەهۆی سەرقاڵییان بەو پلەو پایە بەرزانەی، کە باوەڕیان پێ هەن و هەوڵی وەدیهێنانیان دەدەن و لە پێناویاندا دەژین. پاشان ئەگەر لەو ئاسۆ بەرزە دابەزین و، لەوبەهایانەی بەهۆیەوە دەژیان و لە پێناوی بەهاکان دەژیان، سەرقاڵ کران، ئیتر کێشەکان زۆر دەبن و پێویستی بە چارەسەرکردن دەکات، بەمەش گیر و گرفت لە ناو خەڵکدا سەرهەڵدەدەن!

لەو کۆمەڵگەیەدا پیاو و ئافرەت تەواوکەری یەکتر بوون، بەو شێوە دەژیان، کە خوا پیاو و ئافرەتی دروست کردوە، کە دڵنیایی و ئارامی و خۆشەویستی و بەزەیی خستۆتە نێوانیان.

ناڵێین هەرگیز هیچ کێشەیەك ڕووی نەداوە!چونکە ئەمە لە ژیانی دونیادا بۆ خەڵك وەدی نایەت، دونیایەك، کە خوا کردوویەتی بە ماڵی تاقیکردنەوەو زەحمەت و نارەحەتی.

﴿إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَـٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا﴾

الإنسان: ٢. واتە:بەڕاستی ئێمە ئادەمیزادمان درووست کرد، لە دڵۆپێك ئاوی تێکەڵ لە گڵی توخم، تا تاقی بکەینەوە، ئینجا گێڕامان بە بیسەری بینەر﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَـٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَـٰقِيهِ ﴾ الانشقاق: ٦. واتە:ئەی ئادەمی! بەڕاستی تۆ هەردەم لە کۆشش کردن دایت بە کۆشش

کردنێکی جددی بۆلای پەروەردگارت، جا پێی دەگەیت لە تێکۆشان دایت ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ فِى كَبَدٍ ﴾ البلد: ٤. واتە: سوێند بە خوا بەڕاستی ئادەمیزادمان درووست کردووە لە ڕەنج و کێشەو ناڕەحەتیدایە.

لە کۆمەڵگەی پێغەمبەری خوادا بوو(ﷺ)، ئەو ژنەی سکاڵای مێردەکەی بردە لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) ﴿ قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِى تُجَٰدِلُكَ فِى زَوْجِهَا وَتَشْتَكِىٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَآ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴾ المجادلة: ١. واتە:بەڕاستی خوا ووتەی ئەو ژنەی بیست، کە لەبارەی مێردەکەیەوە، گفتوو گۆی لەگەڵ دەکردی، سکاڵای خۆی بۆلای خوا دەبرد، خوا گوێی لە ووتووێژی هەردووکتان بوو، بەڕاستی خوا بیسەری بینایە.

بەلام ئەم خاسیەتە بەسەر ئەو کۆمەڵگەیەدا زاڵ نەبوو، کە لە بەرزترین و پایەدارترین سەردەمی مرۆڤایەتیدا ژیاوە.

بەڵکو کۆمەڵگەی موسوڵمان-سەرەڕای ئەوهەموو لادانەی کەتووشی بوو- ماوەیەکی زۆر لە هەموو کۆمەڵگاکانی تر کەم تاوان تر بوو و، لەهەموان کەمتر مەیخواردنەوەی تێدا بلاو بوو و، لەهەموویان کەمتر خراپەکاری تێدا بوو، تا ئەوکاتەی ڕۆژئاوا هێرشی بۆ هێنا و، میکرۆبەکانی تێدا بلاو کردەوە، بێ ئەوەی چارەسەری بکات!!

چارەسەریش لە قورئان و، سوننەتی بەپێزی پێغەمبەرەکەی(ﷺ) دایە.

چارەسەر هەر لەوئیسلامە دایە، کە خوا ناردویەتیە خوارێ.

****

تاوان و سزا
له مه‌نهه‌ج و ڕێبازی خواییدا

ئیسلام له ڕۆژگاری ئه‌مڕۆماندا له نامۆیی و غوربه‌تی دووه‌می دایه، که پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) ده‌رباره‌یه‌وه فه‌رموویه‌تی:بدأ الاسلام غریبا، وسیعود غریبا کما بدأ، فطوبی للغرباء. رواه مسلم. واته:ئیسلام به غه‌ریبی سه‌ری هه‌ڵدا و، هه‌روا دووباره غه‌ریب ده‌بێته‌وه، خۆشی و سه‌رفرازی بۆ ئه‌و نامۆ و غه‌ریبانه‌ی، که ده‌ست به‌و دینه‌وه ده‌گرن.

له غوربه‌تدا زۆر سیما، خاسیه‌تی گه‌وره‌ی ئه‌م ئایینه گه‌وره‌یه له بیری خه‌ڵکدا نامێنن و، هه‌را و هۆریای دوژمنان به‌رز ده‌بێته‌وه‌و، لێڵی ده‌رباره‌ی ڕاستی و درووستی ئه‌م دینه بلاو ده‌بنه‌وه‌و، دڵی بێئاگایان به‌خێرایی وه‌ری ده‌گرێ، گومانی ئه‌وه‌یان لا درووست ده‌بێت، که ڕۆژێ له ڕۆژان ئه‌م دینه له‌سه‌ر زه‌ویدا فه‌رمانڕه‌وایی ناکات، له‌به‌رانبه‌ریشدا دڵی چه‌ندان که‌سانی تر سه‌رسام ده‌بن و پرسیار ده‌که‌ن:ئایا ئه‌وه ڕاسته، که ئه‌مانه ده‌یڵێن؟ئه‌گه‌ر ئه‌مه ڕاست نیه ئه‌دی ڕاستییه‌که چیه؟

یه‌کێ له‌و گووتانه‌ی که به‌سه‌ر زاری ئه‌و که‌سه بێئاگایانه‌دا دێت، ئه‌وانه‌ی که‌هه‌ر هات و هاوارێك له هه‌ر شوێنێك بێت، بۆ دژی دین ئاراسته‌ی ده‌که‌ن، ده‌ڵێن :ئه‌و سزایانه‌ی ئه‌م ئایینه دایناون، سزای دڕنده‌یین، گه‌ر بۆ خێڵه‌کیه‌کانی بیابان له‌و سه‌رده‌مه دووره‌دا قه‌بووڵ ده‌کرا و، کاری پێده‌کرا ئیتر مرۆڤایه‌تی شارستانی بووه‌و قه‌بووڵی ناکات،

بۆيە بابەدواى سەرچاوەيەكى تردا بگەڕێين، كە ياساكانى لێوەربگرين، تا بتـوانين لەگـەڵ ئـەو پێشـكەوتنە بـڕۆين، كـە وڵاتـە پێشـكەوتووەكان پێيگەيشتوون و، دەبێ بڕوامـان بـە (مێـژوو)ييـەتى ئيسلام هـەبێت، واتـە بۆسەردەمى خۆى شياو بوو و، ئيتر كەڵكى نەماوە!!

★★★★

ئـەو جـۆرە كەسـانە لەڕاسـتييەكى گـەورەى ئـەم دينـە بێئاگـان:كـە مەبەستى يەكەمى ئەم ئايينـە دانـانى سـزا نييـە بـۆ تاوانبـار(دواتـر باسـى تونـدى ئـەم سـزايانە دەكـەين)، بـەڵكو مەبەسـتى يەكـەمى، نەهێشـتن و لەناوبردنى ئەو هۆكارانەن، كە خەڵكى هان دەدەن بۆ ئەنجامـدانى گونـاه و تاوان، بۆ ئەوەى كۆمەڵگايەكى بێ تاوان پەيدا بێت-بە ئەنـدازەى توانـاى مـرۆڤ-دواتـر ئەگـەر كەسـێك هـەبوو هـەوڵى ئەنجامـدانى تـاوانى دەدا، بـا سزايەكى توند چاوەڕوانى بكات، كە دامركێنـەرى هەسـتى تاوانكارى بێـت و، چـەند جـار بـەر لـە ئەنجامـدانى تاوانەكـەى، بـير لـە توونـدى سـزاكەى بكاتەوە!

ئا ئەمەيە بەرنامەى تێر و تەواو، لەيەك كاتدا هەموو لايەنەكان لەخۆ دەگرێت، تەنها تەماشاى يەك ڕوو ناكات و، لايەنەكانى تر فەرامۆش بكات، هەروەكو لـەو ڕێچكە مرۆڤيانـەدا ڕوودەدەن، كـە دوورن لـەڕێبازى خـوايى ﴿ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلضَّلَٰلَةُ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴾ الأعراف: ٣٠. واتـە: واش دەزانـن، كە ڕێگەى ڕاست و درووستيان گرتۆتەبەر.

★★★★

سـەرنجی کۆمەڵگـە پێشـکەوتووەکان بـدەو، سـەیری ڕێـژەی تـاوان بکـە تیایاندا.

ئامارەکانی ئەو کۆمەڵگایانە دەری دەخـەن- کـە لـە ڕاسـتیدا ئـەو چاکە ڕاسـتەقینەی، کـە ئـەوان هەیانــەو ئێمــە تــا ئێسـتا لـە فـەوزای ژیـانی ئێسـتاماندا نیمانــە، ئــەو ئامــارە وورد و ڕاســتانەن، کــە دەربــارەی ڕووداوەکـانی کۆمەڵگـە هەیانـە-ئامارەکانیـان دەڵـێن لەهـەر چـرکەیەکدا حاڵەتێکی دزی، یاخود ڕووداوی هەڵکوتانەسەر شوێنان بە مەبەسـتی دزی و جەردەیی، یان ڕووداوی کوشتن، یان ئەو ڕووداوانـەی، کە لەگەڵ کەسە بێهۆشەکاندا ڕوودەدەن، یان ڕووداوی دەستدرێژی کردنـە سـەر ئافرەتـان و چـەندان ڕووداوی دی ڕوودەدەن، ئەمــە سـەرەڕای ئـەو گرووپانــەی، کـە داهێنان و هونەر دەکەن لە تاوانکاریدا و، نوێترین ئـەو ڕێگـاو هۆکارانـەی، کە زانست پێی گەیشتووە، لەو تاوانانەدا بەکاری دێنن.

کۆمـەڵگای ڕۆژئـاوا لـەتاوان و سـزادا بـە چـەندین قۆنـاغی جیـاوازدا تێپەڕیوە. ڕۆژێ لەڕۆژان –پێش شۆڕشی فەڕەنسا -هەژاریی کارەسات بـوو بـۆ فـەقیر و هـەژاران، بۆیــە هـەردەم گومـانی تاوانکـاری دەخرایەسـەر هـەژاران و نـەداران، بـەهۆی هەژاریانـەوە، ئـیتر هـەردەم ئـەو بـە تاوانبـار دادەنرا، تا بێ تاوانی نەسەلمێنرابا و، کاری سەلماندنی بێ تاوانیشی کارێکی ئەسـتەم بـوو، چـونکە هـەژار بـوو!لـە بەرانبەریشـدا پیـاوانی ڕژێمـی دەرەبەگایــەتی و پیــاوانی ئــایین، لــەژێر ســایەی ئــەو یاســایەی، کــە سەرکردەکانیان بۆیان ڕەخساندبوون، خوێنی هەژارانیان دەمژی!

لـەدوای شۆڕشــی فەڕەنســا، باروودۆخەکـە گـۆڕاو، ووردە وووردە مـافی تاکەکەس دابین کرا، بەڵام هەردەم لـەو بەرنامـە مرۆڤییانـەی، کـە دوورن

لـه ڕێبـازی خـوا، دەرگـا بـۆ زوڵـم و سـتەم هەردەمێنێتـەوە، تـا فـەرمان بەدەستەکان بە پاساکانیان زوڵم و ستەم لـە ژێـر فەرمانـەکانیان بکـەن و، بەتواناکەیان تاوانی گەورە ئـەنجام بـدەن و لەسەریشیان سـزا نـەدرێن، لـە کاتێکدا هەزاران لەسەر تاوانی زۆر بچووکتر سزا بدرێن!!

پاشـان لەسەردەسـتی فرۆیـد، دەروونزانـی شـیکاری هاتەکایـەوە، کـە لەڕاستیدا زانستی پاساو هێنانـەوەبوو بـۆ تاوانکاران، ئـیتر تێڕوانینـەکان بەرانبـەر تاوانکـاران وورده وورده گـۆڕا، تـاوای لێهـات هەنـدێ جار وەکـو کەسێکی تاوانلێکراو لە تاوانکاران دەڕوانرا!هەروەها سزاکانیش هەنگاو بـە هـەنگاو سـووکتر دەبـوون، تـا وای لێهـات هـانی تاوانکاریـان دەدا!ئـیتر ئـەو کۆمەڵگایانە وەکو کارگەی بەرهەمهێنانی تاوانیان لێهات!

لەبـەر سـێبەری ئـەم ڕاسـتییە، هێشـتا هەنـدێ کـەس وا لـە سـزاکانی ئیسلام دەڕوانن، کە بۆ ئـەو بارووودۆخـەی لـە ڕۆژئـاوادا ڕوودەدات شـتێکی ناشیرین و نابەجێ و دڕندانەیە، کە ناکرێ لە جیهانی شارستانیدا پـەیڕەو بکرێن!!

★★★★

هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێـدا، کـە ئیسلام هـەوڵ دەدات بەئەنـدازەی توانای مرۆڤ لەسەرزەویدا، کۆمەڵگە لە تاوان بپارێزێ، دیاریشە، کـە ڕووی زەوی هەرگیز لە تاوان پاك نابێتەوە. لە کۆمەڵگەی پێغەمبەریشـدا(ﷺ)، کە بەرز و بەڕێزترین کۆمەڵگەیە، کە مێژوو بەخۆیەوە دیبێ، بە شـایەتی خـوا و پێغەمبەرەکـەی(ﷺ)، پـەروەردگار فەرموویـەتی: ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ آل عمران:١١٠ واتە: بەڕاستی ئێوە چاکترین ئوممـەتێکن

که بۆ سوودی خەڵکی هێنراونەتە مەیدانەوە. هەروەها پێغەمبەریش(ﷺ)، فەرموویەتی: خير القرون قرني. رواه الشيخان. واتە: باشترین سەردەم سەردەمی منە.. لەم کۆمەڵگەیەدا کەسی وا هەبوو، کە دزی دەکرد و، هی واهەبوو زینای دەکرد، هی وا هەبوو مەی دەخواردەوە. بەڵام جیاوازی هەیە لە نێوان کۆمەڵگەیەك، کە بەدەگمەن نەبێ تاوانی تێدا ڕوونەدات، لەگەڵ کۆمەڵگەیەك، کە لە چرکەیەکدا چەندین تاوانی جۆراوجۆری تێدا ڕوودەدەن!

ڕێگاکانی ئیسلام بۆ پاراستنی کۆمەڵگە لە تاوان بەو ئەندازەیەی، کە لە توانای مرۆڤدا هەیە دوو بەشن، کە لەگەڵ یەکتر هاوکارن و پشتگیری یەکتر دەکەن. یەکەمیان، چاندنی تۆوی باوەڕبوونە بە خوا و ڕۆژی دوایی لە دەروونەکاندا و، قووڵ کردنەوەی ئەو باوەڕە، بە پەروەردەکردن لەلایەك، وەبیرهێنانەوەی بەردەوام لەلایەکی ترەوە ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ ٱلذِّكْرَىٰ تَنفَعُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ الذاريات: ٥٥. واتە:هەمیشە ئامۆژگارییان بکە، چونکە بەڕاستی ئامۆژگاری سوود بە ئیمانداران دەگەیەنێت. ڕێگای دووەمیش، دۆزینەوەی ئەو ڕێگا کردنیانەی، کە تاوانکارانیان پێ لە بیری تاوانکاری لابدەن.

ئەگەر پاڵنەری سەرەکی دزی، برسێتی بێت، هی زینا غەریزەی جینسی بێت، هی مەیخواردنەوە هەوڵدان بێت بۆ هەڵاتن لە ڕاستی و بارودۆخێکی خراپ، کە مرۆڤ تیایدا دەژی بەرەو جیهانی خەیاڵ، کە کێشەی تێدا نین، ئەگەر پاڵنەری تاوانەکانی کوشتن تۆڵەسەندنەوە بێت لە کەسێکی دیاریکراو، یان کۆمەڵگە بە گشتی.. ئەگەر هەموو ئەمانە

پاڵنەربن بۆ تاوان، ئەوا ئیسلام لەسەرەتادا هەوڵ دەدات، کە کۆمەڵگەیەك بەرهەم بێنێت، کە ڕێگری بکات لە درووست بوونی ئەم پاڵنەرانە، یاخود هەوڵ دەدات بۆ کەمترین ئەندازە کەمیان بکاتەوە، ئەگەر هەر نەتوانرێ بەتەواوی بنبڕ بکرێن.

سەرەتا بۆ برسێتی-واتە هەژاری بەگشتی-ئیسلام فەرزی زەکاتی داناوە، ماڵ بەخشینی خێرخوازیشی داناوە، کە ئیسلام پشتگیری دەکات و هانی دەدات و، هاوکاری واجب و هاوکاری خێرخوازی داناوە، نەهێشتنی برسێتیشی لەسەر دەوڵەت پێویست کردوە.

پێشتر ئاماژەمان بەوە کرد، کە چۆن کۆمەڵگەی ئیسلامی لەسەردەمی عومەری کوڕی عەبدولعەزیزدا، گەیشتە ئەو پلە بەرز و نموونەییە، کە زۆر لە مێژوو نووسان بە خەلیفەی پێنجەمی ناوزەد دەکەن.

بەڵام با لێرەدا لەگەڵ عومەری کوڕی خەتتابدا(ڕەزای خوای لەسەربێت) هەڵوەستەیەك بکەین، کە نموونەی هەرە بەرزی ئەو باسەیە، کە ئێمە لەبارەیەوە دەدوێین.

عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت)، عادەتی وا بوو، کە شەوانە دەگەڕا، تا لە حاڵی خەڵك ئاگاداربێ، بەلای(ڕەشماڵ)ێکدا تێپەڕی، گوێی لە گریانی منداڵان بوو و، دیتی کە ئافرەتێك مەنجەڵێکی لەسەر ئاگردا دانابوو، ئەویش لێی پرسی:ئەم منداڵانە بۆچی دەگرین؟گووتی:لەبەر برسێتی. گووتی ئەدی ئەوەی لەسەر ئاگرە چییە؟گووتی:چەند وورده بەردێکە، منداڵەکانی پێ دەخافڵێنم تا دەخەون. هەروەها ئەوەشی لە قسەکانی زیادکرد(عومەریش ئاگای لێمان نیە)!ئەویش گووتی:عومەر لەکوێ بزانێ؟گووتی:ئەدی بۆچی کاری

مسولّمانانی گرتۆتـه دەسـت؟!پاشـان عومـەر گریـا، تـا ڕیشـی تـەڕبوو و، بەپەلە چووە (بیت المال) و، هەندێ ئارد و ڕۆنـی بۆهێنـا، بەرپرسی(بیت المـال) پێـی گـووت:بـا لـەجیاتت هـەڵی بگـرم. عومـەریش گـووتی:ئـەدی لـه ڕۆژی قیامەتـدا کـێ لـەجیاتم هەڵدەگرێ؟!پاشـان خۆراکەکەی خسـته نـاو مەنجەڵەکـه و، فـووی لـه ئاگرەکـه کـرد، تـا خواردنەکـه ئامـادەبوو و، منداڵەکانی نان دان و، لەوێ نەجووڵا، تا خەوتن.

هـەروەها عومـەر(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)، لەسـاڵی برسـیەتی(عـام الرمـادە)، سـزای دزی ڕاگـرت، نـەك بەمەبەسـتی هەڵوەشـاندنەوەی ئـەو حوکمەی، کە خوا ناردوویەتیـە خـوارێ، وەکو هەنـدێ نوسـەر بـەم جۆرە باسی دەکەن، تا بەهۆیەوە پشتگیری ئەو کەسانەی پێبکەن، کـە حـوکم بـە شەرعی خـوا ناکـەن، بـەڵکو بەمەبەسـتی بـەکارهێنانی شـەریعەت بـوو بـە مانـا فراوانەکـەی، چـونکە پێغەمبـەر(ﷺ)، فەرموویـەتی:ادرؤا الحـدود بالشـبهات. واتـە: سـنور و حـدودەکان بـەهۆی ئـەو شـتانەی هـۆی گومـانن لابدەن.

هـەروەها لـە هـەمان سـاڵدا، برسـێتی هۆکارێـك بـوو بـۆ لادانـی سـزا، هەرلەبەر ئەوەش بوو، سزا بەسەر ئەو دزەدا نەسەپێنرا، کە دزی بـۆ تێـر بوونی خۆی و خاو و خێزانەکەی کردبوو.

دوو کـوڕی خزمـەتکاری حاتـەبی کـوڕی بەلتەعـە، ووشـترێکی پیـاوێکی (مـوزنی)یـان دزی بـوو، پیـاوە موزنییەکـە هـەردووکیانی گـرت و هێنـانی بۆلای عومـەری کـوڕی خـەتتاب(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)تـا حـەددیان لـێ دەربکات، ئەمیش ڕووی لە حاتـەب کـرد و، گـووتی:ئەگـەر نەمـدەزانی کـە چەند ماندوویان دەکەن و، برسیان دەکەن، تـا ئاسـتێك ئەگـەر حـەڕامیش

بخۆن بۆیان حەلاڵ بێت، ئەوا دەستم دەبڕین. بەڵام ئەگەر دەستیشیان نەبڕم، سزاییێکت دەدەم، کە ئازارت بدات!پاشان ڕووی لە پیاوە موزنییەکە کردوو، لێی پرسی:ووشترەکەت بە چەند لەسەرە؟گووتی:چوارسەد. پاشان عومەر(ڕەزای خوای لەسەربێت)، بە حاتەبی گووت:بڕۆ هەشت سەدی بدەری!!

چ عەدالەت و دادگەرییەك لەم دادگەرییە جوانتر هەیە؟!چ بیر و هۆشێك لەم بیر و هۆشە تیژتر هەیە؟!چ ئاسۆیەك لەم ئاسۆیە فراوانتر هەیە؟!

****

سەبارەت بە تاوانی (زینا)ش، ڕێبازی خوایی دەرگای بەرانبەر ئەویش داخستووە-دوای قووڵ کردنەوەی ئیمان بە خواو ڕۆژی دوایی و، پەروەردەکردنی ترس و پارێزکاری لە دڵدا و، ترسان لە تووڕەبوونی خوا- بە ئەنجامدانی کردەیی، کە هیچ بیانوویەك بۆ زیناکەر ناهێڵێتەوە کە زینا بکات، بەوەی، کە هانی هاوسەرگیری زوو دەدات و، دەربارەی لە قورئاندا دەفەرمووێت:﴿ وَأَنكِحُوا۟ ٱلْأَيَـٰمَىٰ مِنكُمْ وَٱلصَّـٰلِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَآئِكُمْ ۚ إِن يَكُونُوا۟ فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ﴾ النور: ٣٢ - ٣٣.
واتە: ژن بدەن بەپیاوانی بێ ژن، ئافرەتانی بێوەژن بدەن بەشوو، هەروەها ژن بدەن بە بەندە صاڵحەکانتان و کەنیزەکانیشتان بدەن بە شوو، ئەگەر هەژاریش بن، ئەوا خوا لەفەزڵ و بەخششی خۆی بەهرەوەریان دەکات، خوای گەورەش هەمیشە فروانگیرو زانایە . دەبا ئەوانەی هاوسەریان

دەست ناکەوێت هەوڵ بدەن داوێنی خۆیان پاك ڕابگرن، هەتا خوا لە فەزڵی خۆی دەوڵەمەندو بێ نیازیان دەکات.

هەروەها پێغەمبەر(ﷺ)، فەرموویەتی:یا معشر الشباب، من استطاع منكم الباءة فليتزوج، ومن لم يستطع، فعليه بالصوم، فانه له وجاء. رواه البخاري. واتە. ئەی کۆمەڵی گەنجان، هەر یەکێك لە ئێوە ئەگەر توانای (جەستەیی و ماددی و مەعنەوی)هەبوو، با هاوسەرگیری بکات، هەرکەسێکیش توانای نیە، با بەڕۆژوو بێت، چونکە ڕۆژوو بۆ ئەو قەڵغانە.

ڕێبازی خوایی بەتەنها بەو کردارە ناوەستێ، کە دەرگا بۆ پاڵنەری غەریزە بەشێوەیەکی پاك و پیرۆز و بەرهەمدار دەکاتەوە و، دەرگاکەی تر-دەرگای شەیتان-دادەخات، لەهەمان کاتدا، کار بۆ ڕێگرتن لە پاڵنەرە جینسییەکان دەکات، کە هۆکارن بۆ ووروژاندنی غەریزەی جینسی لە مرۆڤدا، کە قەدەغەی تێکەڵی نێر و مێ و، دەرخستنی جوانی و ڕازاوەیی ئافرەت بۆ پیاوی بێگانە دەکات و، قەدەغەی چوونە ناو ماڵی خەڵکی بەبێ مۆڵەت دەکات و، منداڵان ناچار دەکات، کە کاتێك گەیشتنە تەمەنی هەرزەیی، بەبێ مۆڵەت نەچنە ژووری دایك و باوکیان﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴾ النور: ٢٧. واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! مەچنە هیچ ماڵێك، جگە لە ماڵەکانی خۆتان، هەتا کارێك نەکەن کە ئەوان ئاگادار بن (وەکو زەنگ لێدان، یا لە دەرگادان) پاشان کە مۆڵەتدران سەلام لە خەڵکی ماڵەکە بکەن، ئەوە چاکترە بۆتان و بەو

شێوەیە ڕەفتار بکەن، هەوڵ بدەن لە یادتان بێت و ئەو شێوازە فەرامۆش نەکەن (کاتی لەبارو گونجاو هەڵبژێرن بۆ سەردانەکانتان، بۆ ئەوەی میوان و خاوەن ماڵ دڵیان بەیەك بکرێتەوە) . ﴿قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (٣٠) وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ۖ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ ۚ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ النور: ٣٠ - ٣١. واتە: (ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بەپیاوانی ئیماندار بڵێ: چاویان بپارێزن (لەسەرنجدانی ئافرەتانی نامەحرەم) هەروەها نامووس و عەورەتی خۆیان لە حەرام بپارێزن، بێگومان ئەوە پاکترو پوختترە بۆیان (بۆ دڵ و دەروون و ڕوالەت و ڕۆح لاشەیان)بەڕاستی خوا ئاگادارە بەو هەڵس و کەوت و ڕەفتارانەی، کە دەیکەن. بە ئافرەتانی ئیمانداریش بڵێ: چاویان بپارێزن (لە تەماشای نامەحرەم) داوێنی خۆیان بپارێزن لە گوناهـ و جوانی خۆیان دەرنەخەن جگە لەوەی کە دیارە (وەك دەم و چاو و دەست) با سەرپۆشەکانیان بدەن بەسەر سینەو ملیانداو جوانی و

زینەتی خۆیان دەرنەخەن بە تەواوی بۆ هاوسەرەکانیان نەبێت، یان باوکی خۆیان، یان باوکی مێردەکانیان، یان کوڕی خۆیان، یان کوڕی مێردەکانیان، یان بۆ براکانی خۆیان، یان برازاکانیان، یان خوشکەزاکانیان، یان ئافرەتێك پەیوەندیان هەیە پێکەوە، یان ئەوانەش کە کەنیزەکانیان (کەلە بارودۆخی تایبەتدا هەبوون) یان ئەوانەی، کە لە ماڵەکانتاندا دەژین و پێویستیان بە ئافرەت نیە (لەبەر پیری، یان نەخۆشی ... هتد) یاخود ئەو منداڵانەی، کە هێشتا شارەزاییان لە ئافرەت نیە و (ئارەزووی جنسیان بۆ دروست نەبووە و و نازانن باسی عەورەت بکەن) نابێت ئافرەتانی ئیماندار پێیان بدەن بە زەویدا (تا دەنگی خشڵ پاوەنەکانیان بێت) و بزانرێت، کە زینەتدارو خشڵدارن، کەواتە هەمووتان ئەی ئیمانداران بەرەو لای خوا و بەدەستهێنانی رەزامەندی ئەو بگەڕێنەوە، بۆ ئەوەی رزگار و سەرفراز بن .

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِيَسْتَـْٔذِنكُمُ ٱلَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ وَٱلَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا۟ ٱلْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَـٰثَ مَرَّٰتٍ ۚ مِّن قَبْلِ صَلَوٰةِ ٱلْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ ٱلظَّهِيرَةِ وَمِنۢ بَعْدِ صَلَوٰةِ ٱلْعِشَآءِ ۚ ثَلَـٰثُ عَوْرَٰتٍ لَّكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّٰفُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ ٱلْأَطْفَـٰلُ مِنكُمُ ٱلْحُلُمَ فَلْيَسْتَـْٔذِنُوا۟ كَمَا ٱسْتَـْٔذَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَـٰتِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ النور: ٥٨ - ٥٩. واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە با بەندەو ئەو منداڵانەتان (کە هێشتا نەگەیشتونەتە تەمەنی هەرزەکاری) لە سێ کاتدا (فێری ئەوە بکرێن)

مۆڵەت بخوازن (لە کاتی نووستنی ژن و مێردا) پێش نوێژی بەیانی، کاتی نیوەڕۆ، کە پۆشاکتان دادەنێن (بۆ حەوانەوە)، لەدوای نوێژی خەوتنان، سێ کاتە، کە لە وانەیە عەورەتی ئێوەی تێدا دەربکەوێت (با کەسی تر نەتانبینێت)، لە دوای ئەو سێ کاتە قەیناکات بۆ ئێوەش ئەوانیش، کە بگەڕێن بەناو یەکدا بچن بۆ لای یەکتر، ئا بەو شێوەیە خوا ئایەتەکانی خۆیتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، (تا تووشی کێشەی دەروونی نەبن) خواش هەمیشە زانا و دانایە (بەوەی کە دەبێتە مایەی خێرو خۆشیتان). هەر کاتێك منداڵەکانتان باڵغ بوون، با ئەوانیش مۆڵەت بخوازن، وەکو چۆن کەسانی پێش ئەمان مۆڵەتیان خواستووە (لە کاتی هاتووچۆ کردنی ژووری دایك و باوکدا) ئا بەو شێوەیە خوا ئایەتەکانی خۆیتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، خوا زانا و دانایە (بە بەرژەوەندیەکانتان). بەهەموو ئەو هۆکارانەی کە باسکران، پاڵنەری جینسی ڕێك دەخرێت و، بەوکۆت و مەرجانەوە دەبەسترێتەوە، کە ڕێگری لێدەکات، کە ببێتە ئارەزوو و، تەوژمێك، کە هەرگیز تێر نەبێت، هەروەکو نەفامییەتە کۆن و نوێکان دەیکەن، بەتایبەتی نەفامی نوێ، کە دەرگای بۆ چوونە ناو ئەم کارە والآ کردووە، تا لایەنگرانی شەیتان تێیدا بچنەژوورەوە، خوای پەروەردگاریش دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلْفَٰحِشَةُ فِى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ النور: ١٩. واتە: بەڕاستی ئەوانەی حەز دەکەن زیناو تاوان لەناو ئەوانەدا باوەڕیان هێناوە بڵاوبێتەوە، سزای پڕ ئێش و ئازار لەم جیهان و لەو جیهان بۆیان

ئامادەیە، خواش خۆی چاك دەزانێت، (سەرەنجامی زیناو شەڕواڵپیسی بەرەو کوێ دەچێت) ئێوە نایزانن ..

****

پاڵنەری سەرەکی مەیخواردنەوەو ماددە بێهۆشکەرەکان، هەروەکو پێشتریش ئاماژەمان پێکرد، هەوڵدانە بۆ هەڵاتن لە واقیعی خراپی مرۆڤ، بەرەو جیهانێکی خەیاڵی دوور لە تاڵی و ناخۆشیەکانی ژیان.

لە دونیادا-ماڵی تاقیکردنەوە-ژیان بەبێ تاڵی و ناخۆشی نابێت، بەڵام لە بەرانبەریدا هەڵوێستەکانی مرۆڤ جیاوازن،مرۆڤی خاوەن هیممەت و ویستی بەهێز، هەرگیز کۆسپ و تەگەرە، چۆکی پێدانانێت و نابنە رێگر لەبەردەم هەوڵدانی بۆ وەدیهێنانی ئەو ئامانجانەی کە بۆخۆی داناون و سەرنەکەوتنی لە هەوڵێکدا، لە هەوڵدان ساردی ناکاتەوە. بەڵام کەسی بێ ویست و هیممەت، هەڵاتن لە کێشەکانی بۆ ئاسانترە لە ئازارەکانی و هەوڵدان بۆ زاڵ بون بەسەریاندا.

لەلایەکی ترەوە، مرۆڤی بەندەی هەواو ئارەزووەکان هەن، ئەوانەی، کە وابیر دەکەنەوە، کە مەی(عەرەق) و، ماددەی هۆشبەر، یارمەتیدەرن بۆ زیاد کردنی تام و چێژ وەرگرتن لە کارە خراپەکانی تر، کە ئەنجامیان دەدەن.

ئیسلام ئەو جۆرە کەسانەی خۆشناوێت، چونکە خاوەنی کەسایەتییەکی جێگیر و هاوسەنگ نین و، بە کەڵکی کاری گەورە نایەن، چونکە ئەو ووزەیەی خوا پێی بەخشیون لە شتێکی وا خەرجی ناکەن، کە بۆ خۆیان و کۆمەڵگاکەیان کەڵکی هەبێت. سەرەڕای ئەو ئاڵوودەبوونەی کە لێی دەکەوێتەوە و، فێری ماڵ خەرج کردن و خواردنەوە لە شوێنی

نەشیاو و، ئەنجامدانی تاوان دەبێت. مەی(عەرەق)یش، دایکی هەموو تاوانە گەورەکانە، هەر وەکو پێغەمبەر(ﷺ) وای فەرموە.

ئیسلام ڕێبازێکی تێر و تەواوە بۆ هەموو ئەم شتانە. چونکە بەستنی پەیوەندی لەگەڵ خوا و، قبووڵ کردنەوەی باوەڕ بە ڕۆژی دوایی و، چاندنی ترسی خوا لە دڵدا، ئەو هۆکارە پەروەردەییە گەورەیە، کە ئیسلام بۆ پاککردنەوەی دڵی مرۆڤ لە پاڵنەرەکانی تاوان بەکاری دێنێ.

لەتەك ئەمەدا، ئیسلام هەوڵ بۆ بەهێزکردنی ویست و ئیرادەی ئیمانداران بەدوای جیهاد دا دەدات:﴿ وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ هُوَ ٱجۡتَبَىٰكُمۡ وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلدِّينِ مِنۡ حَرَجٖۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمۡ إِبۡرَٰهِيمَۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ مِن قَبۡلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِۚ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعۡتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ فَنِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ﴾ الحج: ٧٨. واتە: هەروەها بەردەوام بن لە خەبات و جیهاد و کۆشش لە پێناوی خودا بەو شێوەی، کە شایستەیەتی، لەبەر خاتری ئەو بێت، ئەو زاتە بۆ ئەوە هەڵی بژاردوون، لە ئاین و بەرنامەیکدا هیچ جۆرە شتێکی ناڕەواو قورس و گرانی لەسەر دانەناون (کەنەتوانن ئەنجامی بدەن، جا ئەم بەرنامەیە) ڕێ و شوێن و بەرنامەی ئیبراهیمی باوکتانە، کە پێشتر هەر خوای گەورە ناوی ناون موسڵمان و لەم قورئانەشدا بە موسڵمان ناوی بردوون، تا پێغەمبەر ببێتە شایەت (کە پەیامی خوای پێ ڕاگەیاندوون) و ئێوەش (بەگەیاندنی ئەو پەیامە) ببنە شایەت بەسەر خەڵکیەوە، کەواتە نوێژەکانتان بە چاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش (لە ماڵ

و سامان و زانست و هێزتان) دەربکەن و پشت بەخوا ببەستن، چونکە هەر ئەو زاتە یار و یاوەرتانە، جا دڵنیا بن، کە خوا چەندە یارمەتیدەرێکی چاکە و چەندە پشت و پەنایەکی بەهێزو بە نرخە .

جیهادیش، لوتکەی هەوڵ و کۆششە، چونکە مرۆڤ کە گەیشتە ئەم پلەیە، هیممەتی دادەبەزێت لەکاتی هاتنەپێشی کۆسپ و تەگەرەکان، سەرەڕای ئەو بەها بەرزانەی، کە مرۆڤ بەرز دەکەنەوەو، لە شتە بێ بەهاکان دووری دەخەنەوەو بەرزی دەکەنەوە بۆ ئەو ئاسۆ بەرزانە، تا وزەکانی بەجۆرێك بخاتە کار، کە لە مرۆڤی چاك بوەشێتەوە: ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿١٥﴾ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴾ آل عمران: ١٤ - ١٧.

واتە: ئارەزووی ئافرەت و بوونی نەوەی نێرینە وخاوەنێتی ئاڵتون وزێڕ زیووی زۆرو زەبەندە و ئەسپی چاك ورەسەن و(هۆکانی هاتو چۆ) هەروەها ماڵات و زەوی و زاری کشتوکاڵ بۆ خەڵکی رازێنراوەتەوە، ئەوانە هەمووی نازو نیعمەتی ژیانی دونیان، خوایش (بۆچاکان)شوێنی گەڕانەوەی رازاوەو خۆشی لای خۆی ئامادە کردووە (کە بەهەشتە) . (ئەی

پیغەمبەر ﷺ بەو خەڵکە)بڵێ :ئایا هەواڵی چاکتر لەو ناز و نیعمەتانەتان پێ رابگەیەنم ؟! (ئەویش ئەمەیە کە):بۆ ئەوانەی پارێزکار و خواناسن، لای پەروەردگاریان باخەکانی بەهەشت ئامادەیە بۆیان کە: چەندەها رووبار بەژێر درەختەکانیدا و بەبەردەوام کۆشکەکانیدا دەڕوات، هاوڕێ لە گەڵ ژیانی نەبڕاوە لە گەڵ هاوسەرانی پاکیزەدا و بەدەم هەست کردنی بەردەوام بەڕەزامەندیی پەروەردگاری ئازیز، بێگومان ئەو خوایە بینایە بە بەندەکانی . ئەوانەی کە دەڵێن: پەروەردگارا، بەڕاستی ئێمە ئیمان و باوەڕمان هێناوە، دە لە گوناهەکانمان خۆش ببە و لە ئاگری دۆزەخ بمانپارێزە . (جا ئەو ئیمانداارانە، ئەمە سیفەتیانە)خۆگر و ئارامگرن (لە بەرامبەر ناسۆر ونا خۆشیەکانی ژیانەوە)، راستگۆو خواپەرستین، ماڵ وسامان دەبەخشن و، لە بەرەبەیانەکاندا داوای لێخۆشبوون (لە پەروەردگاریان دەکەن چونکە واهەست دەکەن کە وەك پێویست خواپەرستیان نەکردووە) . ئەمانە هەموویان چەند کردارێکن، کە ووزەکان بە جۆرێك وەگەڕدەخەن، کە دەروون پڕ بکەن، تا شوێنی بەتاڵی تێدا نەمێنێتەوە، کە پێویست بەوە بکات بە شتی پڕوپووچ پڕ بکرێتەوە، یاخود خواستی هەڵاتن بۆ جیهانی خەیاڵ لای مرۆڤ درووست بکات!

لەهەمان کاتدا ئیسلام هەوڵ دەدات بۆ ئەوەی ژیانی زەوی —سەرەڕای ئەو ناخۆشیانەی تێیدان-پڕ بکات لە هیوا، هیوا بە خوا ﴿ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ ﴾ التغابن: ١١. واتە: ئەوەی باوەڕی تەواو بهێنێت، خوا دڵی رێنموویی دەکات بۆ لای خۆی. ئەوەی باوەڕی تەواو بێنێت، خوا دڵی

ڕێنموونی دەکات بۆلای خۆی.، هیوا بە ڕۆژی دوایی، ئەو ڕۆژی دواییەی، کە ڕازی بوونی خوای لێیە، ئەو بەهەشتەی کە نەهیچ چاوێك بینیویەتی، نەهیچ گوێیەك بیستوویەتی، نە بەسەر دڵی هیچ کەسدا هاتووە، هەروەها دڵی مرۆڤ بە زیکری خوا سەرقاڵ دەکات:﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطۡمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكۡرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ﴾ الرعد: ٢٨. واتە:ئەوانەی باوەڕیان هێناوەو، دڵ و دەروونیان ئارام دەبێت بە قورئان و پەیامەکەی خوای پەروەردگار، ئاگادار بن، دڵەکان هەر بە قورئان و یادی خوا خۆشنوود دەبن و دەحەوێنەوە.

لەم بارودۆخەدا مرۆڤ لە واقیع ڕاناکات، پەنا ناباتە بەر بێهۆشکەرێك، کە هۆشی ببات، بەڵکو بە تەواوی بیروهۆشی لە واقیعدا ژیان بەسەردەبات، دڵی پەیوەست دەکا بە خوا و، هەوڵ بۆ وەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەو دەدات.

****

پێشتر چەند نموونەیەکی تاوانە هەرە بڵاوەکانی کۆمەڵگەمان خستنەڕو و، هەڵوێستی ڕێبازی خوایشمان لە بەرانبەردا خستەڕوو و، ئەوەمان ڕوونکردەوە، کە ئاراستەو مەبەستی یەکەمی ئیسلام سزادان نیە، بەڵکو پاراستنی کۆمەڵگەیە لە تاوان[1].

پەروەردگار چاك دەزانێت کەسی واهەن، لێپێچینەوەو، ڕێگرتن لە تاوان لەگەڵیان سوودی نیە، هەر لە کوڕەکەی ئادەمەوە(علیە السلام)، کە

---

[1]) بڕوانە کتێبی (التشریع الجنائی فی الاسلام). نوسینی مامۆستا عبدالقادر عۆدە (ڕەحمەتی خوای لێ بێ).

براكەی خۆی بە ستەم كوشت، تا ڕۆژی دوایی:﴿ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱبۡنَيۡ ءَادَمَ بِٱلۡحَقِّ إِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانٗا فَتُقُبِّلَ مِنۡ أَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ مِنَ ٱلۡأٓخَرِ قَالَ لَأَقۡتُلَنَّكَۖ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثۡمِي وَإِثۡمِكَ فَتَكُونَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتۡ لَهُۥ نَفۡسُهُۥ قَتۡلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُۥ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴾ المائدة: ٢٧ - ٣٠. واتە: بەسەرهات و هەواڵی دووكوڕەكەی ئادەم بۆ ئەو خەڵكە بخوێنەوە، كە بەڕاستی ڕوویداوە، ئەوە بوو كاتێك هەردووكیان قوربانییان كرد، لە یەكێكیان وەرگیرا (كە لە سەر حەق بوو، لە خوا ترس بوو)، بەڵام لەوی تریان وەرناگیرا (چونكە ڕق و ئەستوور و حەسوود و خوانەناس بوو) بەبراكەی وت: هەر دەتكوژم ئەویش لە وەڵامی هەڕەشەكەیدا ووتی:خوای گەورە تەنها لە پاریزكاران قوربانی و چاكە وەردەگرێت . سوێند بە خوا، ئەگەر تۆ دەست درێژ بكەیت بۆ من بۆ ئەوەی بمكوژیت، من دەستدرێژ ناكەم بۆ تۆبۆ ئەوەی بتكوژم، چونكە بەڕاستی من لەسزاو تۆڵەی خوا، پەروەردگاری جیهانەكان دەترسم. (من بەو دەست درێژ نەكردنەم) بەڕاستی دەمەوێت بەگوناهی من و گوناهی خۆیشتەوە بگەڕێیتەوە، ئەو جا دەبێتە نیشتەجێی ناو ئاگر، هەر ئەوەش پاداشتی ستەمكاران. (سەرەنجام نەفسی سەركەشی هانیداو كوشتی براكەی لاسادە و ئاسان كرد و كوشتنی، ئیتر خۆی خستە ریزی خەسارەتمەند و زەرەرمەندانەوە.

لەبەر ئەم جۆرە کەسانەی کە هەموو هۆکارەکان ناتوانن ویستی خراپەکاریان تێدا بگۆڕن، ئەو سزایانەی کە لە قورئان و سوننەتدا هاتوون بەم شێوەیە توندوتیژن﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓا۟ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَـٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ المائدة: ٣٨. واتە: دەستی پیاوی دز و ئافرەتی دز ببڕن، لە پاداشتی کاری ناڕەواياندا، ئەمەش تۆڵەیەکە لەلایەن خواوە، خوا بالادەست و دانایە. ﴿ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِى فَٱجْلِدُوا۟ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِا۟ئَةَ جَلْدَةٍ ۖ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ النور: ٢. واتە:سەدقامچی لە هەر یەك لە ئافرەت و پیاوی زیناکەر بوەشێنن، بەزەیی نەتانگرێت لە بەجێهێانی فەرمانی خوادا بۆیان، ئەگەر ئێوە باوەڕتان بە خواو بەڕۆژی دوایی هێناوە، بادەستەیەکیش لە ئیمانداران ئامادەی سزاکەیان بن. ﴿ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَـٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهِمْ ۖ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ المائدة: ٣٣ - ٣٤. واتە: بێگومان پاداشتی ئەوانەی کە دەجەنگێن و دوژمنایەتی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن و بە گەرمی هەوڵ دەدەن بۆ بلاو کردنەوەی فەساد و بەد ڕەوشتی لە زەویدا هەر ئەوەیە:(ئەوانەیان کە خەڵکیان کوشتووە) دەبێت بکوژرێن، (ئەوانەش کە خەڵکیان کوشتووە و

جەردەییشان کردووە) دەبێت لە خاچ بدرێن، (ئەوانەیان تەنها جەردەیی دەکەن) دەست و قاچێکیان بەپێچەوانەوە ببڕدرێت، (ئەوانەیان کە مەترسیان لێدەرکرێت) ئەوە دوور بخرێنەوە لە وڵات، ئەو سزایە خەجاڵەتی و سەرشۆڕیە بۆیان لە دونیادا، لە قیامەتیشدا سزای سەخت و گەورەیان بۆ هەیە. جگە لەوانەیان، کە تەوبەیان کردووە، پێش ئەوەی دەستی ئێوەیان بگاتێ، ئەوە بزانن خوا لێخۆشبوو ومیهرەبانە (ئەڵبەتە ئەگەر ماڤی خەڵکیان بەسەرەوە نەبێت) .

هەروەها پێغەمبەری پێشەوا (ﷺ)، فەرموویەتی:لا يحل دم امرئ مسلم يشهد ألا اله الا الله وأني رسول الله، الا في احدى ثلاث:النفس بالنفس، والثيب الزّاني، والمارق من الدّين، التارك للجماعة)رواه البخاري. واتە:خوێنی کەسێکی موسوڵمانحەلاڵ نابێت، کە شایەتی دەدات هیچ کەسێك جگە لە(الله)شایانی پەرستن نیە و من پێغەمبەری خوام، تەنها لەسێ بارودۆخدانەبێت:کوشتنەوەی کەسێك لەبری کەسێك، هاوسەرداری زیناکەر، هەڵگەڕاوە لە ئایین و، ئەو کەسەی لە کۆمەڵی موسوڵمانان جیا دەبێتەوە.

ئەم کەسانە و هاوشێوەیان، عوزریان نیە، کە تاوان دەکەن، (ئەگەرنا سزاکان بە(شبهات)لادەدرێن، هەروەکو باسمان کرد) ئەم جۆرە کەسان بۆیە ئەو سزا توندەیان بۆ دانراوە لەلایەن پەروەردگارەوە، تا توندی سزاکە، لە تاوانەکە بیانگێڕێتەوە، بەم جۆرە توندی و گەورەیی سزایە سوودی بۆ کۆمەڵگە هەیە، چونکە لەتاوانێك پاراستی، کە ئەگەر توندی سزاکە نەبوایە تووشی دەهات، ئینجا ئەگەر پاڵنەری تاوانەکە ئەوەندە بەهێز بوو، کە تووندی سزاکە کاریگەری نەبوو لە گێڕانەوەی، ئەوا سزادان هەر

پێویستە بۆ پاراستنی کۆمەڵگە، جالە هەردوو باراندا بەری تاوانکردن زۆر تەسك دەبێتەوە.

لەبەشی پێشووتردا باسی ئەوەمان کرد، کە کۆمەڵگەی ئیسلامی-سەرەڕای ئەم هەموو لاڕێ بوونە-ماوەی چەند سەدەیەك لە هەموو کۆمەڵگاکانی تری مرۆڤایەتی کەم تاوان تر بوو و، کەمتر کەوتبووە نێو خراپەکاریەوە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ گەورەیی ڕێبازی خوایی.. هەتا دواتر خەڵکی لە ڕێبازی خوایی دوورکەوتنەوەو﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ الروم: ٤١. واتە: تاوان و خراپە دەرکەوتووە و هەموو سەر زەوی و دەریاکانیشی گرتۆتەوە . بەهۆی ئەو تاوان و گوناهانەوە، کە خەڵکی دەستیان داوەتێ، سەرئەنجام دەبێت تاڵاوی هەندێك لەکردەوەکانیان بچێژن (کە بەرپابوونی جەنگ و کارەساتەسروشتیەکانە) بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە بۆ ڕێبازی پاکی و خواناسی .

ئا ئەمەیە ئیسلام !

ئا ئەمەیـە ئیسلام بـەو جۆرەی، کـە خـوا ناردوویەتیـە خـوارێ و بـەو شێوەیەی، کە سەردەمێك لەسەر زەویدا پەیڕەو دەکرا، ئەو ئیسلامەیە، کە تەحـەددای هـەموو ئـەو سیسـتەمانەی پێدەکـەین، کـە مرۆڤایـەتی لـە مێژووە دوور و درێژەکەی ناسیویەتی.

ئێمە زۆر چاك دەزانین، کە ئیسلام-وەکو پێشوو-ئـەمرۆ لەسـەر زەویـدا نیە، هـەروەها بـاش دەزانـین، کـە ئیسـلام بـە شێوە نموونەییەکـەی تـەنها ماوەیەکی دیـاریکراو لەسـەرەتای دەرکـەوتنی لەسـەر زەویـدا ژیـاوە، بـەڵام چەند ڕاستییەکی مێژوویی هەن، کە لە خەڵکی تێکەڵ بووەو پێویسـتی بـە ڕونکردنەوە هەیە.

نموونەیی ئەو سەردەمە، لەبەرئەوە نەبوو کە نەوەی یەکـەمی ئیسلام، بەتەواوی ئیسلامیان پـەیڕەو کـردووە، چـونکە ئـەم کـارە بـەبێ هـەڵاوێر، لەسەر هەموو نەوەکانی ئوممـەت پێویسـت کـراوە، چ بەتـەواوی پـەیڕەوی بکـات، یـان بــە کــەم و کوڕییــەوە﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِ ﴾ النسـاء: ٦٤. واتـە: هـیچ فرسـتادەیەکمان نـەناردوە مەگـەر تەنها بۆ ئەوەی گوێڕایەڵی بکرێت بەفرمانی خوا.

نموونەیی ماوەی یەکەم لەوەوە دروستبوە، کە موسوڵمانانی ئـەو کاتـە بەتەنها بە ئەنجامدانی فەرزەکان نەدەوەستان، بەڵکو کاری خۆبەخشـانەی زیادەیـان دەکـرد-بـۆ بەدەسـتهێنانی ڕەزامەنـدی خـوا-بـەوەی، کـە هـەوڵی

ئەنجامـدانی کـارە سـوننەتەکانیان دەدا، هـەروەکو کـە لەسـەریان پێویست کرابێت، ئا بـەم شـێوەیە بـۆ ئـەم ئاسـۆیە بـەرز بوونـەوە، کـە هـەرگیز لـە مێژوودا دووبارە نەبوونەتەوە.

بۆ ڕونکردنەوەی ئەم ڕاستییە، چەند نمونەیەك دێنینەوە .

هاوکاری و یارمەتیدان لە ئیسلامدا فەرزە، بـەڵام ئـەو کـارەی کـە ئـەو موسـوڵمانە بـەڕێزە کـردی، کاتێـك کـە میـوانێکی هـات و، لەچەند دەنکە خورمایەك زیاتر هیچی تری شك نـەدەبرد، بەڵام لەبـەردەم میوانەکەیـدا داینان و، خۆی و هاوسەرەکەی وارێك کەوتن، کە وا نیشان بدەن ئەوانیش لەگەڵی دەخۆن، لەکاتێکدا، کە تەنها بەبەتاڵی دەستیان دەبرد و دەهێنا، تا خواردنەکـە هـەمووی بـۆ میوانەکـە بێـت.. ئـەم کـارە چـاکەی کردیـان لەسـەریان فـەرز نـەکرابوو، هەرلەبـەر ئـەوە پـەروەردگار ئایـەتی لەسـەر دابەزاندن، کە تا ڕۆژی قیامەت هەر دەخوێنرێتـەوە: ﴿ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلۡإِيمَٰنَ مِن قَبۡلِهِمۡ يُحِبُّونَ مَنۡ هَاجَرَ إِلَيۡهِمۡ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمۡ حَاجَةٗ مِّمَّآ أُوتُواْ وَيُؤۡثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ وَلَوۡ كَانَ بِهِمۡ خَصَاصَةٞۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفۡسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴾ الحشر: ٩. واتە: ئەوانەی پێشتر ماڵ و شوێنی خۆیـان ئامـادە کـرد بـۆ پێشوازی لـە کۆچبەران و دڵ و دەروونـی خۆیـان بەئیمان ڕازاندەوە، ئەوانەشیان خۆش دەوێت کە کۆچیان کردووە بۆ لایان و لە دڵ و دەروونیانـدا جێی هیچ جۆرە حەسوودی و بەخیلیەك نابێتـەوە (لەسەر ئەوەی کە بەشی کۆچبەران دراوە و بەشی ئەوان نـەدراوە)، حەز بە بەخشینی دەسـتکەوتەکان بـەوان دەکـەن، فـەزڵی ئـەوان دەدەن بەسـەر

خۆیاندا هەرچەندە هەژارو نەداریشن، جا ئەوەی خۆی لە نەفسی ڕەزیلی بپارێزێت و زاڵ بێت بەسەریدا، ئا ئەوانە هەر سەرفرازن.

مافی هەژاران لە پارەی زەکاتدا جێگیر کراوە:﴿ وَٱلَّذِينَ فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴾ المعارج: ٢٤ - ٢٥. واتە: هەروەها ئەوانەی بەشێکی دیاریکراو لە سامانیاندا هەیە (بۆ جیهاد و تێکۆشان). بۆ هەژاری داواکار و بێ نەوای داوانەکەر .

بەڵام ئەو پیاوە هەژارەی، کە بە هاوسەرەکەی گووت موحەممەد(ﷺ) سامان بەسەر خەڵکیدا دابەش دەکات، ئایا ئێمەش داوای لێنەکەین، کە بماندات؟ئەمیش پێی گووت:سکاڵای خوا دەبەیە لای پێغەمبەر(ﷺ)؟! ئەمیش ئارامی گرت و هاوسەرەکەیشی لەگەڵی ئارامی گرت، ئەم دوانە لە سنووری ئەو شتانەی، کە خوا لەسەریانی واجب کردبو کاریان نەدەکرد، بەڵام خۆبەخشانە کاری چاکەیان دەکرد، بۆئەوەی تا ئەو ئاستە بەرز ببنەوەو، ڕەزامەندی خوا بەدەستبێنن:﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴾ البقرة: ٢٠٧. واتە: هەندێ خەڵکیش هەن (بە پێچەوانەی ئەوانەی باسکران) خۆیان دەفرۆشن بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوا، خوای گەورەش بە سۆز و میهرەبانە بەرامبەر ئەو جۆرە بەندانە. داواکردنی دوعا لە پێغەمبەر(ﷺ) لەوکاتەی، کە هەر لە ژیاندا مابوو، ڕەوشت و ئاکارێکی ئیسلامی بوو. بەڵام ئەو ئافرەتەی کە تووشی ڤێ(صرع)دەبوو و، لەکاتی (ڤێ)گرتنەکەیدا لەشی بەدەردەکەوت، بۆیە داوای لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد، کە دوعای شیفای بۆ لە خوا بکات، پێغەمبەریش(ﷺ) پێی فەرموو، ئەگەر

دەتـەوێ دوعـات بـۆ دەکـەم، ئەگـەر دەشـتەوێ ئـارام بگـرە، تـا بەهەشـتت پێبدرێت. ئەویش گوتی: ئەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئـارام دەگـرم، بـەڵام تەنها دوعای ئەوەم بۆ بکە کە لاشەم دەرنەکەوێ. ئەویش(ﷺ)، دوعای بۆ کـرد و، ئـیتر دوای ئـەوە لەشـی دەرنەکـەوت. ئـەو ئافرەتـە بـەرێزە لـەو ئاستەدا نەدەژیا، کە خوا لەسەری فەرز کردبوو، بەڵام بەرز بوونـەوەی بـۆ ئاسۆ بەرزەکان هەڵبـژارد، تـەنها بـۆ ڕازیکردنـی پـەروەردگار، ئـیتر لەسـەر نەخۆشـیەکەی ئـارامی گـرت و، لەبەرانبـەردا بەهەشـتی وەدەسـتهێنا و، هەموو خۆشیەکانی دونیای بە بەراوورد لەگەڵ ئاخیرەتدا بەکەم زانی.

سـەدان و هـەزاران نموونـەی لـەم جـۆرە، لـەو سـەردەمە نموونەییـەدا هەبوون، کە گەیاندی بەم پلە بەرزە نموونەییە.

ئێمـە بـەو نموونانـە هـیچ شـت لەسـەر هـیچ کـەس پێویست ناکـەین-هەرچـەندە کـە ڕاسـتییەکی مێژوویـیە-چـونکە ئەوانـە نموونـەی چـەند کارێکی چاکن، کە خوا فەرزی نەکردوون، ئەگەرچی لەلاشی خۆشەویستن، بەڵام هیچ کەس لەسەر نەگەیشتن بـەو ئاسـۆیە سـزا نـادات، بـەڵکو تـەنها پاداشتی چەند بەرانبەر بەو کەسانە دەبەخشێت، کە توانای گەیشتن بـەم ئاستە بەرزەیان هەیە. موسوڵمانی ئاسایی ئەگەر ئەو کارانە ئەنجام بـدات، ئەوا پاداشتی خۆی لە چوونەبەهەشت و تام و چێژ وەرگرتن وەردەگرێت.

ئیسلام-بـە شـێوە ئاسـاییەکەیەتی-کـە ئوممـەت لەسـەری موحاسـەبە دەکرێت، جا ئەگـەر بەباشـی پـەیڕەوی بکـات، ئـەوا پاداشـت وەردەگرێـت، ئەگەر لێشی لابدات، لەسەری سزا دەدرێت.

هـەر ئـەو ئیسلامە ئاسـاییە بـوو، کـە چـەند سـەدەیەك لەسـەر زەویـدا بەردەوام بوو، سەرەڕای ئەو هەموو لاڕێییەی، کە موسـوڵمانان لـە هەنـدێ

لایەنـدا تێـی کـەوتبوون، کـە ئێمـە تکـای گەڕانـەوەی دەکـەین، تـا توانـا و متمانـــەو جێنشـــینێتی زەوی بـــۆ بگەڕێتـــەوە، هـــەروەکو پـــەروەردگار لەبارەیـــەوە فەرموویـــەتی: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْـًٔا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾ النور: ٥٥. واتە: خـوا بەڵێنی دڵنیا بەخش و تەواوی داوە بەوانـەی باوەڕیـان هێنـاوە لـە ئێـوە و کـارو کـردەوە چـاکەکانیان ئەنجامـداوە بەڕاسـتی لـە ئایندەیـەکی نزیکـدا جێنیشین و پایەداریان دەکـات لەوڵاتـدا هـەروەك چۆن ئیمانـدارانی پـێش ئەمانی جێنیشن کردووە و ئەو دین و ئاینەیان بۆ دەچەسپێنێت، کە خـوا خۆی پێی ڕازیە، هەروەها ترس و بیمیان بۆ دەگۆڕێت بە ئارامی هـێمنی، ئەو کاتە ئیتر بەتەواوی هەر من دەپەرستن و هەرگیز هـیچ جۆرە هـاوەڵ و شەریکێکم بۆ بڕیار نـادەن، ئەوسـا ئـەوەی دوای ئـەو پایەداریـە بێبـاوەڕ بێت، ئا ئەو جۆرە کەسانە هەر تاوانبارو لە سنوور دەرچوون .

ئەوەی ئێمە دەمانەوێ لەم نەوە تاقانە چاوی لێبکەین، هەر ئەوە نییە، کە سەرەڕای فەرزەکان چاکەی خۆبەخشانەی دی دەکەن، هەرچەندە هـیچ نەوەیەکی موسوڵمانان لـەم تاکانـەی، کـە گەیشتونەتە ئـەم ئاسـتە بـەرزە بەدور نـەبوە، بەڵام ئێمە چاو لە پابەند بونیـان دەکـەین بـەوەی، کـە خـوا لەسەری فەرز کردون، چونکە لەسەر هەموو نەوەکان پێویست کراوە، نەك تەنها لەسەر نەوەی یەکەم، ئائەمەیە کەئێمە بانگەوازی بۆ دەکـەین و، بـە درێـژایی مێـژوو تەحـەددای هـەموو بەرنامـەکانی مرۆڤـی پێدەکـەین، ج

لەلایەنی دادگەری سیاسی ئابوری، یان دادگەری کۆمەڵایەتی، یان پەیوەندی نێوان هەردوو ڕەگەز، یاخوود ئەوەی، کە پەیوەندی بەتاوان و سزاوە هەیە، چونکە ئەمانە هەموویان فەڕزن، کە خوا لەئایینەکەی خۆیدا پێویستی کردوون و، ئەمری بەجێبەجێ کردن و بەرپاکردنیان کردووە لەسەر زەویدا.

****

بابگەڕێینەوە سەر خستنە ڕووی ئەو هۆکارانەی، کە بوونەتە هۆی لادانی ئوممەت لەسەر ڕێگای ڕاست و، هەڵکەندنی ئیسلام لە دەروونی موسوڵمانان، لەو شێوازەی کە هەموو لایەنەکانی ژیانی لەخۆدەگرت، بۆ ئەو شێوازەی کە ئێستا لەزۆربەی وڵاتە ئیسلامیەکاندا بڵاوە، ئێمە دەگەڕێینەوە سەری بۆئەوە نییە، کە بیانووبێننەوە بۆ ئەو بارودۆخە خراپەی، کە ئوممەت تێی کەوتووە، بەڵکو بۆ لێکدانەوەو خستنە ڕووی ئەو ڕاستییەیە، لێکۆڵینەوەش جیاوازە لە پاساو هێنانەوە. چونکە هیچ شتێك ناتوانێت ببێتە پاساو بۆ ئوممەت، کە لەو ڕێیە لابدات، کە خوا بۆیٰ داناوە، ڕۆژێ لە ڕۆژان، کە پێوەی پەیوەست بووە، تواناو دەسەلاتی پێ بەخشیوە، هەروەها هەر خۆی‌ئوممەت‌بەرپرسە لە بەرانبەر خوادا لەسەر هەر لاڕێ بوونێك، کە تێی کەوتووە﴿ بَلِ ٱلۡإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦ بَصِيرَةٞ ﴿١٤﴾ وَلَوۡ أَلۡقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴾ القيامة: ١٤ - ١٥. واتە: بەڵکو ئینسان خۆی شایەتە بەسەر خۆیەوە، ئەندامەکان شایەتن بەسەریەوە) . هەرچەندە چەندەها پاکانە بکات و بیانوو بهێنێتەوە (بێ سوود و بێ کەڵکە) .
یەکەمشەکشەی ئوممەت لە بەرانبەر ئەو ئەرکانەی، کە خوای پەروەردگار

لەسەری پێویست کردبوون، ئەو کاتە بوو، کە چاودێری کاروباری فەرمانڕەواو دەسەڵاتداران نەکرد،، بەو جۆرەی، کە پێشتر لەسەردەمی خەلیفەکاندا دەیکرد.

قسەوباسی زۆر دەکرێن دەربارەی ئەو فیتنەیەی، کەلە سەردەمی عوسمانی کوڕی عەففان(ڕەزای خوای لەسەر بێت)ڕویداو ئەو ڕوداوانەی، کە بەدوایدا هاتن و، ئوممەتی لەهەندێ لەو کارانە کردبو، کە لەسەری پێویست کرابوون، بووە هۆی دەرکەوتنی چەند توندو تیژییەك لەسەرەتای دەرکەوتنی دەوڵەتی ئەمەویدا، کە لێرەدا باسییان ناکەین، بەڵام دەڵێین ئەو بزووتنەوە چاکسازییەی، کە عومەر کوڕی عەبدولعەزیز(ڕەزای خوای لەسەر بێت)دروستی کرد، توانای گێڕانەوەی ئوممەتی هەبوو بۆ دۆخە سروشتییەکەی خۆی، کە پەروەردگار بۆی دانابو و، ئیسلام بەو جۆرە جێ بەجێ بکات، کە لەسەردەمی چوار خەلیفەکاندا جێبەجێ دەکرا، بەڵام ئەم کارە بەوجۆرەی کە پێویست بوو ئەنجام نەدرا، بەهۆی ئەو ستەمە سیاسییەی، کە شانبەشانی ئوممەت دەڕۆیشت تەنها لەچەند کاتێکی کەمدا نەبێت، کاتێك پیاوێکی چاك کاری مسوڵمانانی گرتە دەست، کە خۆی چاك بوو، نەك ئوممەت پابەندی کردبێت چاك بێت (هەرچەندە بەگشتی کارەکە بەو جۆرە خراپ نەبوو، بەو وێنەیەی کە ڕۆژهەڵات ناسەکان لە کتێبەکانیادا خستویانەتە ڕوو بەهۆی ڕق و کینەیەك، کە لەدەروونیاندا هەیانەو، دەیانەوێ موسوڵمانان لەمێژوویان دور بخەنەوە و، واز لە ئیسلام بێنن).

پاشان لەڕێ لادان یەك بەدوای یەك داهات..

بـیری(ارجـائی)دەرکـەوت، کـە ککـردەوە لـە چوارچـێوەی ئیمـان وەدەردەنێت و، دەڵێت ئیمان واتە بەڕاست دانان، یان بەڕاست دانان و دان نانـە و، کـارکردن لـە چوارچـێوەی ئیمـان دا نیـەو، دەڵێـت:هەرکەسـێك بڵێت(لا اله الا الله)، بڕوادارە، هەتا ئەگەر هیـچ لـە درووشمـەکانی ئیسلام ئەنجام نەدات.

هـەروەها بـیری(سـۆفیگەری)دەرکـەوت، کـە گرنگـی تـەنها بەلایـەنی پەرسـتن(درووشمـەکانی خواپەرسـتی) دەدەن و، لەگۆشـەیەك گۆشـەگیر دەبن و، ئەمر کردن بە چاکەو نەهی کردن لە خراپە پشت گوێ دەخەن و دەڵێن: خـەڵك بـۆ خـوای بەدیهێنـەر (الخالق)لێگـەڕێ!ئەگـەر خـوا بیـەوێ هیدایەتیان دەدات[1]!!

هـەروەها خۆشـگوزەرانی بـە هیلاکەتبـەر لـە کۆشـکی دەوڵەمەنـدان و دەسەڵاتداراندا دەرکەوت و، لە بەرانبەریشدا هەژاری لەلای هەنـدێ کەسـی کۆمەڵگە، کە نابێ هەژار بن.

ئیتر بەرە بەرە لایەنە کۆمەڵایەتییەکانی ئەم ئایینە پشت گوێ خـران و بوونە کاری تاکەکەسی، کـە هەرکەسـێ بۆخـۆی بەتـەنها پێـی هەڵبسـتێ، بەمەش ئەو پەیوەندییەی، کە ئوممەتی بەیەکەوە دەبەستەوە بـرەو کـزی

---

[1]) ئەم وەسفە هەموو کۆمەڵە سۆفیگەریەکان ناگرێتـەوە، چونکە هەنـدێ کۆمـەڵی وایـان هەبوون، کە بەشداریان لە جیهاد و بڵاوکردنەوەی زانست و پەروەردەی باوەڕداری ڕاسـت و دروست و بانگەوازخوازی کردووە، ئەم جۆرە کەسـانە سۆفی نـەبوون، بـەڵکو ئەمانـە زاهیـد بوون و بەرگی سۆفیگەرییان پۆشیبوو!

و لاوازی چو، کە لە ڕاستیدا شادەماری ئەم دینەیە و، سەرچاوەی هێزی ئوممەتە لە خۆشی و ناخۆشیدا.

هەروەها کاری فێرکردن و گەڕان بە زەویدا پشت گوێ خران و، پشت بە (خۆ) بەستن شوێنی پشت بە (خوا)و، گرتنەبەری هۆکارەکانی گرتەوە.. ئیتر نەزانی و دواکەوتوویی هەموو لایەکی گرتەوە!

دیارە ئەم کارانە هەموویان بەیەکەوەو، بەیەکجار ڕوویان نەداوە، چونکە ئێمە لێرەدا ڕووداوەکانی نزیکەی بیست سەدەمان لەچەند دێڕێکدا کورت کردۆتەوە!!

سەرەڕای ئەم هەموو لاڕێ بوونە، کۆمەڵگەی ئیسلامی پارێزگاری لە زۆر لە ڕەووشت و بەها بەرزەکانی کردووە و، ماوەی چەند سەدەیەك لەسەر دوو بەربەستی گەورە وەستابوو: کە نوێژ کردن و حوکم کردنی شەرعی خوایە. چونکە موسوڵمان-لەدیدەنی کۆمەڵگەدا- دەبێ نوێژ بکات و حوکم بە شەرعی خوا دەکات... هەتا ئەو کاتەی دوژمنان هاتن و ئەو ئیسلامەی لای خەڵك مابوو، ڕوخاندیان، یاخود بەلایەنی کەمەوە هەوڵی ڕوخانیان دا!!

****

لێرەدا ڕۆڵی هۆکارە دەرەکییەکان دێ

کاتێك دوژمنان ئەو بارودۆخەیان دیت، کە ئوممەت لەهەموو لایەنەکاندا تێی کەوتبوو، زانیان کە هەلیان بۆ ڕەخساوە، تا بەیەکجاری ئیسلام لەناو ببەن، بۆیە لەهەموو لایەك هەڵیان کوتایە سەر. بەمەش

ئـەوەی کـە پێغەمبـەر(ﷺ) پـێش چـواردە سـەدە ئوممەتەکـەی لـێ ئاگادارکردبووەوە هاتەدی، کە دەفەرموێ: ((یوشك ان یتداعی علیکم الامم کما تـداعی الأکلة علـی قصـتها. قـالوا:أمـن قلـة نحـن یومئـذ یـا رسـول الله؟قـال:بـل أنـتم یومئـذ کـثیر، ولکـنکم غثـاء کغثـاء السیل، ولینـزعنّ الله المهابة من صدور أعدائکم، ولیقذفنّ في قلوبکم الوهن. قـالوا ومـا الـوهن یـا رسول الله؟قال:حبّ الدّنیا وکراهیة الموت))رواه أحمد و أبو داود.

واتە:نزیکە ئوممەتەکان هێرش بکەنە سەرتان، هـەروەك چۆن هێـرش دەکرێتە سەر قاپـە خـواردن، بـۆ ئـەوەی خواردنەکە بخۆن، گوتیـان: ئـەی پێغەمبـەری خـوا ئـەمڕۆژە، کـە هێـرش دەکرێتـە سـەرمان لەبـەر ئەومیـە ئێمـە کەمین؟پێغەمبـەر فـەرموی: نـا، ئێـوە زۆرن، بـەلاّم وەك پـوش و پەلاّشی لافاون، ئەو کاتە خـوا تـرس و سـامی ئێـوە لـە دڵـی دوژمنـەکانتان هەڵدەکـەنێ و، وەهـن دەخاتـە دڵتانـەوە. گوتیـان:ئـەی پێغەمبـەری خـوا (وەهن) چییە؟ فەرموی: خۆشویستنی دونیاو حەزنەکردن بە مردن.

بێگومان لە دوژمنان چاوەڕوان نەدەکرا-کاتێك کە دەیان بینی ئوممـەت دەنوێ و، واز لە ئـەرك و داواکانی ئایینەکـەی دێنـێ و، بێهێـز و بـێ توانـا دەبێـت-کە ڕێگا نەدەن زیاتر بێهێز بێت و یارمەتی بدەن تا هەڵسێتەوە!

بەلاّم پێویستە پـێش ئـەوە بـزانین، کە بۆچی ئـەوان دوژمنن؟یاخود بزانین ئەوان دوژمنی چین؟

بـە دڵنیاییـەوە ئـەوان دوژمنـی ئیسـلامن.. لەبەرئـەوە دوژمنـی ئیسلامن، چـونکە (ئیسلام)ە!هـەروەها دوژمنـی موسوڵمانانیشـن چونکە (موسوڵمانـن)! ﴿ وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ﴾ البقـرة:

١٢٠. واتــه: هــهرگيز جولهكـه و گاورهكـان لـه تـۆ (ئـهى محمـد ﷺ، ئـهى ئيمانــدار) ڕازى نــابن، هــهتا بهتــهواوى شــوێن نــاين و بهنامهكــهيان نهكــهويت. ﴿ وَلَا يَزَالُونَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمۡ عَن دِينِكُمۡ إِنِ ٱسۡتَطَٰعُواْ ﴾ البقـرة: ٢١٧. واتـه: (بێگومـان بـێ بـاوهڕان) بـهردهوام دژتـان دهجـهنگن، هەتا واتان لێبكەن له دين و ئاينتان پاشگەز ببنەوه، ئەگەر بۆيان بكرێت.

ئەوانـەى كـه-لـه سـادهييان-وا بـير دهكهنـهوه، كـه ئـهو جهنگـهى دژى ئيسلام دهكرێ، هۆكارهكەى ڕووداوهكانى (١١ى سێپتێمبەرى سالّى ٢٠٠١)ه، پێويسـته بگەڕێنـهوه بـۆ مێـژوو. چـونكه كاتێـك فێرديناند زولّمـى لـه موسولّمانانى ئەندەلوس كرد، دواى ئەوهى كه بەلّێنى پاراستنى پێدابوون و، له سەدهى پازدەهەمى زايينى دەيان هەزار كەسى كوشت، خۆ ئەو كاته ڕووداوهكانى ١١ى سێپتێمبەر ڕوويـان نـهدابوو!هـهروهها ئەوكاتـەى دوايـين دهولّەتۆچكەى ئيسلامى له ئەنـدەلووس-كـه غەرناتـه-بـوو، لـه سـالّى ١٤٩٢از ڕوخاو، پاپا زەوى و زارى موسـولّمانانى-كـه بـه زەوى و زارى كـافران نـاوى نابوو-له نێوان ئيسپانيا و پورتوگالدا[٢] دابەشكرد، پێى گوتن، كـه بـه تـەنها وەدەرنانيان له ئەندەلوس بەس نيه، بەلّكو لەدەرەوەش بەدوايان كەون، تا لـەناويان دەبـەن. خـۆ ئـەو كاتـه ڕووداوەكـانى ١١ى سـێپتێمبەر ڕوويـان نەدابوو!هەروەها كاتێـك ڤاسـكۆ دێگامـا بـەدەنگ بانگـەوازى پاپاوەچـوو و، چـووه دەرەوه و وولاّتــه ئيسـلاميەكان گـەڕا، تـا گەيشـتە دوورگـەكانى ڕۆژهەلاّتى هينـد-بـه هاوكـارى دەريـاوانى موسـولّمان ئـيبن ماجـه(!)-پاشـان

---

[٢]) پرتوگال.. زەوى(پرتەقالّ)ى ئيسلاميه.. كه موسولّمانان بەهۆى زەوييه پرتەقالّەكان ناويان لێنابوو.

گووتی:ئیتر ملی ئیسلاممان گرتووەو، تەنها ئەوە ماوە پەتەکە توند کەین و بخنکێت!خۆ لەم کاتەدا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو!هەروەها کاتێك (ماجەلان)هەستا بەگەشتەکەی بۆ ڕۆژهەلاتی ئاسیا، تا وولاتی (فلیپین)ی موسوڵمان بخاتەوە پاڵ خاچپەرستی (پرسیشی بەپاپا کرد تارێگای پێبدات)، خۆ هێشتا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو و، دەوڵەتی ئیسلامی لە ئەندەلوس بە ڕۆڵێکی شارستانی زۆر بەرز هەڵدەستا، تا خەڵکی ئەوروپا لە تاریکی سەدەکانی ناوەڕاستیان دەربێنن و بەرەو ڕووناکی ڕێنموونییان بکەن!!

هەروەها کاتێك(ئەللەنبی)ئینگلیزی، لەساڵی١٩١٧دەستی بەسەر قودسدا گرت، گووتی:ئێستا شەڕی خاچپەرستان کۆتایی هات[٣]. هەروەها کاتێك جەنەراڵ(گۆرۆ)ی فەرەنسی لە ساڵی١٩٢٠ز لەسەر گۆڕی(سەلاحەددینی ئەییوبی)وەستا گووتی: سەلاحەددین وا گەڕاینەوە! ئێمە نەوەی خاچپەرستانین، جاهەر کەسێك حوکمی ئێمەی بەدڵە بابمێنێتەوە، هەر کەسێکیش حوکمی ئێمەی ناوێت باوڵات بەجێ بێڵێت، خۆ هێشتا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتەمبەر ڕوویان نەدابوو!

لەبەرئەوەی ئێمە لێرەدا باسەکەمان لەسەر هێرشی خاچپەرستان بۆسەر ئیسلام نییە، جائەو جەنگ و هێرشە سەربازی بێت، یان سیاسی، یان ئابوری، یان فیکری، بەڵکو ئێمە باسی دوو شت دەکەین: ڕونکردنەوەی ڕاستیی ئیسلام بەو شێوەیەی، کە خواناردوویەتییە خوارێ و،

---

[٣]) شەڕەکە تەواو نەبوو بوو، بەڵکو دەستەواژەکە ڕق و کینەی خاچپەرستان بەسەرکردایەتی(ئەللەنبی)دەردەخات)!

بەوشێوەیەی، کە لەسەرەتای ئیسلامدا پەیڕەو کرا، هەروەها دەرخستنی جووڵەی ئوممەت بەم ئایین و بەهەڵکشان و داکشان لەمێژوودا.

****

ئیسلام بەوشێوەیەی، کەخوا ناردوویەتییە خوارێ لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا لەسەر زەوی نیە، لەبەر ئەوە نا، کە جێبەجێکردنی لەتوانای مرۆڤدا نیە، چونکە ڕۆژێ لە ڕۆژان پەیڕەو کراوە، چ بەو ئاستە نمونەییەی، کە لەڕۆژکاری خەلافەتدا پەیڕەو دەکرا، یاخود بەوشێوە ئاساییەی، کە چەند سەدەیەك بەردەوام بوو و، شارستانیەتێکی جیاوازو نمونەیی سودبەخشی لەجیهاندا درووست کرد، کە(لا الە الا اللە)بوو، ڕەگ وڕیشەکەی لق و پۆپەکەشی(هەمووچالاکیەکانی ژیان بوو.. هەروەها نا لەبەر ئەوەی، کە ڕۆژگار تێی پەڕاندووە و پێویستی پێ نەماوە، چونکە هیچ شتێك ناتوانێت بەرنامەی خوایی بۆ بەڕێوەبردنی ژیان دایبەزاندوە، تێ بپەڕێنێت و پێویستی پێ نەمێنێ، هەرلەسەرەتاکانی ناردنی پێغەمبەری پێشەوا(محمدﷺ)، تا ئەو کاتەی خوا زەوی و هەرچی لەسەریەتی بۆ خۆی دەباتەوە، دوای ئەوەی خوا ئایین و بەرنامەکەی تەواوکردو نیعمەتەکەی بەکۆتا هێنا، دوای ئەوەش کەپەیامەکان بەهاتنی پێغەمبەری پێشەوا(ﷺ)کۆتاییان پێهات: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا﴾ المائدة: ٣ واتە:. ئەمڕۆ ئاین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاندو نازو نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو کردن، ڕازیم بەوەی، کە ئیسلام ببێتە بەرنامەو دین ئاینتان .

﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴾ الأحزاب: ٤٠ واته: محمد باوکی هیچ کەس لە پیاوانی ئێوە نیە، بەڵکو پێغەمبەری خوایەو دواهەمینی پێغەمبەرانە، هەمیشەو بەردەوامیش خوا بە هەموو شتێك زانایە .

بەڵام بۆ ئەو هۆكارانەی، كە پێشتر ئاماژەمان پێدان، چ ئەو لارێبوونەی تووشی ئوممەت بووە، یان ئەو هەوڵانەی كە دوژمنان دەیدەن بۆلەناوبردنی ئەم دینە، ئەو بارودۆخەی، كە فەرموودەی پێغەمبەر(صلی الله علی وسلم) بەوپەڕی بەلاغەتەوە دەریدەخات(یوشك ان تتداعی علیكم الامم)ئەمەیە پیلانگێڕانی دوژمنان (ولكنكم غثاء كغثاءالسیل) ئەمەشە حاڵی ئوممەت لەناوەوەدا. هەردوو هۆكارەكە لەهەمان كاتدا بوونیان هەیە، بۆیە پێویست بەوە ناكات، كە نەرێ لە یەكێكیان بكەین، تا ئەوی تر بسەلمێنین. پێویست ناكات نەرێ لە پیلانگێڕان بكەین، تا حاڵی خراپی ئوممەت بسەلمێنین، هەروەكو(عەلمانیەكان دەیكەن)، هەروەها پێویستیمان بەوە نیە، كە تەنها لە پیلانگێڕان بڕوانین و حاڵی خراپی ئوممەت پەراوێز بكەین، هەروەكو هەندێ نووسەری ئیسلامی دەیكەن، بەڵكو پێویستە هەردووكیان پێكەوە باس بكەین و پێكەوە جەختیان لەسەر بكەینەوە، چونكە هەردووكیان پێكەوە واقیعی ئەمڕۆمان نیشان دەدەن.

****

ئـەم هۆکـارە هەرچـی بێـت، ئـەوە حـاڵی ئێسـتامانە، نـەوەك حـاڵی داهاتوومان!

داهاتوو هەر بۆ ئیسلامە.

یەکـەم:چـونکە پـەروەردگار بـەڵێنی داوە، کـە بەڵێنەکەیشی ناشـکێنێ: ﴿ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ﴾ الفتح: ٢٨ واتە: خـوا ئـەو زاتەیـە کـە پێغەمبـەری خـۆی ڕەوانـە کردووە، هاوڕێ لەگەڵ ڕێنمـوویی و پـەیامی ڕاسـت و درووسـت، بـۆ ئـەوەی زاڵـی بکـات بەسـەر هـەموو پـەیام و بەرنامەیـەکی تـردا، خـوا خۆیشی بەسە بۆ شایەتیدان و ئاشکرا کردنی ئـەو ڕاسـتییە . ﴿ وَعۡدَ ٱللَّهِۖ لَا يُخۡلِفُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴾ الـروم: ٦. واتـە: بێگومـان ئەوە بـەڵێنی خـوا خۆیـەتی، خـوا بـەڵێنی خـۆی ناشـکێنێ، بـەڵام زۆربـەی خەڵکی تەنها ڕواڵەت لە دونیا دەزانن (عـەقڵیان لـە چاویانـدایە) ئەوانـە بێ ئاگا و بێ خەبەرن لە ڕۆژی دوایـی و قیامـەت .... دووەم: بـەهۆی ئـەو ڕەگـەزە چاکسـازییانەی، کـە لەلایـەن خـوای کارزانـەوە بەبـەر ئیسـلامدا کـراون، ئـەو پـەروەردگارەی کـە مرۆڤـی درووسـت کـردووە و، هەرچـی خوتخوتەش، کە لەدڵیدا درووست دەبێت دەزانێت چ چاکی دەکات و، چ بـۆی چاکە، جـا چ لەلایـەنی دادگـەری سیاسـی بێـت، یـان ئـابووری، یـان کۆمەڵایەتی، یان پەیوەندی نێوان نێر و مێ، یان ئەوەی، کە پەیوەندی بە تاوان و سزاوە هەیە، کـە ئەمانـە چـەند بنچینەیەکن، ئەگـەر مرۆڤایـەتی

پـەیڕەویان بکـات، لـە باشـترین بارودۆخـدا دەبێـت و، هـەرکاتێك لێیـان دووربێت، توشی شپرزەیی و سەرلێ تێکچون دەبێت!

سێیەم:چونکە ئوممەتی ئیسلام خەریکە بەخەبەر دێتەوەو، بەرەو ئیسلام دەگەڕێتەوە، ئێمە لەچەند کتێبێکدا گوتوومانە، کە گەڕانەوەی ئوممەت بۆ بارودۆخی سرووشتی خۆی، کە چەند سەردەمێك تێیدا ژیاوە، دوور نیە و، ئەوەی پێویستیەتی ئەوەیە، کە ئوممەت بەرەو ئەو ئایینە ڕاست و درووستە بێت، کە چەند سەدەیەك بەهۆیەوە ژیاوەو، چەند سەدەیەك لە نیعمەتەکانی ئەم دینە بەهرەمەند بووەو خوا بەهۆی ئەم ئایینەوە لەسەر زەویدا دەسەڵاتداری کرد.

ڕاستە ئەم ڕابونە هێشتا هەر لە سەرەتایدایە و، لەوانەیە ماوەیەکی پێبچێت، تا پشتێنەی ئوممەت ئەوەندە بەهێز بێت، کە بەشی هەڵسانەوە بکات.

بەڵام ئەم دیاردەیە ڕوون و ئاشکرایەو، لە بیری زۆربەی دانیشتووانی زەوی دایە، چ دۆستان، چ دوژمنان. دۆستان هیوای گەشەکردنی زیاتر بۆ ڕابونەکە دەخوازن و دەیانەوێ زیاتر پێشبکەوێت، دوژمنانیش هەوڵی کوژاندنەوەی ئەم مەشخەڵە دەدەن و، دەیانەوێت لەناوی ببەن.

چوارەم: بەهۆی ئەو گەوجێتیانەی، کە دوژمنان دەیکەن.

گەورەترین گەوجێتی، کە ئێستا دوژمنان دەیکەن و، نیشانەیە لەسەر کەم و کوڕی هۆشیاری مێژووییان، گوشار خستنەسەر تەوژم و لایەنی بەرز و دیارکەوتوو، بەوهیوایەی لەناوی ببات!

ئەزموونی مێژوو-کە دوژمنان لێی بێ ئاگان، بەهۆی ئەو ڕق و کینەیەی، کە لەدژی ئیسلام لە دڵیاندایە-بۆمان دەردەخات، کە گوشار

خستنەسـەر تـەوژم و لايـەنى بـەرز و دەسـەلآتدار، هەميشـە بـە گەشەسـەندنى ئـەو تـەوژم و لايەنـەو، لەناوچـوونى ئـەو لايەنانـەى دوژمنايەتى دەكەن و، نەمانى ناويان لە مێژوودا كۆتايى دێت[٤]!

هـەروەها شـوێنەوارى خراپـى ئـەو گەوجێتيانـەى دوژمنـان دەيكـەن، ئەوەيـە، كـە موسـوڵمانان هۆشـيارتر بوونەتـەوەو، باشـتر دەزانـن ئـەوەى ئـەمڕۆ لەسـەر زەويـدا دوژمنايـەتى دەكرێـت، ئيسـلامە-لـەژێر پـەردەى جـەنگى دژە ئيرهـاب-كـە يـەكێك لـە ئەنجامـەكانى لادانـى پـەردەبوو لەسەرچـاوى زۆر خـەڵك، كـە بەشارسـتانييەتى ڕۆژئـاوا خەڵـەتابوون و، گەڕانەوەيان بەرەو ئيسلام، يـەكێكى تـر بـوو لـە هۆكارەكـانى زيـاد بـوونى ژمارەى ئەو كەسانەى كە دێنە ناو ئيسلام، لە سەرانسەرى جيهاندا!!

****

داهاتوو هەر بۆ ئيسلامە.

ئەمـە بەرپرسـياريەتيەكى گـەورە دەخاتـە سەرشـانى موسـوڵمانان، بەتايبەتيش ڕابونى ئيسلامى.

هـەر ئوممـەتێك لـە نـاخى خۆيـدا هەسـت بـە بـەزين بكـات، ئەمـە واى

---

[٤] لەوانەيە ئەوە بەبيرى خوێنەردا بێت، كـە شـيوعييەت، ڕۆژێ لـە ڕۆژان لايـەنێكى بـەرز و دەسەلآتدار بوو، كەچى لەم ياسايە بەدەرە، چونكە ڕۆژئـاوا تـوانى لـەناوى ببـات و، خۆشـى لەناو نەچێ. بەلآم لەڕاستيدا لێكترازان و هەڵوەشانى بنچينەكانى شيوعييەت، لەناوەخۆيـدا بوو، لەسەرەتادا لەسەر دەسـتى (خرۆشـۆف)و، پاشـان لەسـەر دەسـتى(بـريجينيف)ى خـاوەنى بزوتنەوەى(چاكسازى)، كە بە(بريستۆيكان)ناسـرابوو، لەكۆتايشـدا لەسـەر دەسـتى(يلتسـن)، كۆتايى پێهات و شيوعييەت لەناوچوو.

لێدەکات کە هەوڵ نەدات دووبارە هەڵبستێتەوە.

کاتێك کە موسوڵمانان لە جەنگی ئوحود دا تێکشکان، بەهۆی بێ ئەمری کردن لە فەرمانی پێغەمبەری پێشەوا(ﷺ)، ئاراستەکردنی خوایی ئەوەبوو: ﴿ وَلَا تَهِنُوا۟ وَلَا تَحْزَنُوا۟ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ آل عمران: ١٣٩. واتە: (ئەی ئیمانداران) کۆڵ مەدەن و ساردمەبنەوە و خەفەت مەخۆن، چونکە هەر ئێوە سەربەرزو سەرفرازو سەرکەوتووترن، ئەگەر ئیمانداری چاك ڕاست و دروست بن . مەرهەمی شیفا بەخشی زامەکانی ئەم تێکشکانەبوو، ئیتر دوای ئەوە دڵ و دەروونەکان کەوتنەوە جووڵەو، لەدوای دۆڕان و تێکشکان، سەرکەوتن و سەرفرازی هات: ﴿ ٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعْدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلْقَرْحُ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ مِنْهُمْ وَٱتَّقَوْا۟ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدْ جَمَعُوا۟ لَكُمْ فَٱخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَـٰنًا وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ وَنِعْمَ ٱلْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَٱنقَلَبُوا۟ بِنِعْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَٱتَّبَعُوا۟ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴾ آل عمران: ١٧٢ - ١٧٤. واتە: ئەوانەی، کە بەدەم بانگەوازی خوا پێغەمبەرەﷺ چوون، دوای ئەوەی کە تووشی ناخۆشی و زام و ئێش بوون، بۆ ئەوانەیان، کە چاکەیان کردو پارێزگار بوون، پاداشتی زۆر گەورە و بێ سنوور ئامادەیە . ئەوانەی، کە خەڵکی (ئیمان کز) پێیان دەڵێن : بەڕاستی خەڵکی بێباوەڕ و خوانەناس خۆیان بۆ ئێوە کۆکردۆتەوە و خۆیان بۆ ئێوە مەڵاس داوە، لێیان بترسن، (خۆتان تووشی بەڵا مەکەن) بەڵام ئەوان (واتە ئیمانداران بەو پڕو پاگەندەیە) باوەڕیان زیاترو دامەزراو،

وتیان : خوامان بەسە، کە یاریدەدەرو یارمەتیدەرێکی چاکە . ئەوسا ئیتر موسوڵمانان گەڕانەوە هاوڕێ لەگەڵ فەزڵ و ناز و نیعمەتی خوایی دا، هیچ ناخۆشیەکیشیان بۆ پێش نەهات، چونکە شوێنی ڕەزامەندی خوا کەوتبوون و (هەر ئەوەشیان مەبەست بوون)، کە خوای گەورەش هەر خۆی خاوەنی فەزڵ و ڕێزێکی زۆر گەورەیە .

هەر دەبێ هەستی بەزین و تێکشکان لە دڵەکان بێتە دەرەوە، تا دڵ و دەروونەکان ئامادەسازبن بۆ کارکردن. هەربۆیە لەسەر بانگخوازان پێویستە جەخت لەسەر ئەم خاڵە بکەنەوە:کە بەزین بەرانبەر دوژمن-بەهۆی هەر هۆکارێك بێت-مانای ئەوە نییە، کە دوژمنان لە ئیمانداران بەرزترن، بەڵکو ئیمانداران، بە ئیمانەکەیان، هەر خۆیان بەرز و بەڕێزن. بەڵام -بۆئەوەی بەم ئیمانە بەرز ببنەوە-لەسەریان پێویستە لەسەرەتادا، ڕاست و درووستی ئەم ئایینە بزانن، کە ئیمانیان پێی هەیە، پاشان لە واقیعدا جێبەجێی بکەن و مەبەستەکانی وەدی بێنن. ئەگەرنا ئیمان بەبێ زانینی ڕاستی ئەم دینە، هیچ شتێك لە واقیعدا ناگۆڕێت و، وەدیهێنانی مەبەستەکانی تەنها خەو و خەیاڵێکە!﴿ لَّيۡسَ بِأَمَانِيِّكُمۡ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدۡ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴾ النساء: ١٢٣. واتە: (پاداشت و ڕێز و نرخ) نە بە ئارەزووی ئێوەیە، نە بە ئارەزووی خاوەن کتێبە، ئەوەی خراپەو گوناهێك بکات، ئەوە بەو هۆیەوە سزا دەدرێت و هیچ کەس و هیچ هێزێکی تری دەست ناکەوێت، جگە لە خوا پشتگیری بکات و یارمەتی بدات. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا

﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ۝٢ كَبُرَ مَقۡتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُواْ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ﴾ الصف: ٢ - ٣. واته: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، بۆچی شتێك دەڵێن و ئەنجامی نادەن ؟ بۆچی گوفتارتان دژی کردارتانە ؟ئەوە لای خوا زۆر ناپەسەندە بەدەم شتێ بڵێن، کە بە کردەوە نەیکەن.

ئەمە تەنها ڕێگایە بۆ نەهێشتنی غوربەتی دووەم، کە تووشی ئیسلام بووە، هەر ئەمەش بوو، کە غوربەتی یەکەمی لادا:ئیمانێکی هۆشیار بە حەقیقەتی ئەم دینە و، پابەندبوون بە ئەمر و ئاراستەکانی و، بەجێهێنانی ئەو ئەرکانەی داوای دەکات، ئینجا سەرکەوتن لەلای خواوە دێت :﴿ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ ﴾ الأنفال: ١٠ واتە : سەرکەوتن تەنها لەلایەن خواوەیە. لەسەر بانگخوازان پێویستە خەڵکی دڵنیا بکەنەوە، کە ئیسلام تاکە بەرنامەی نموونەییە، چونکە لەلای خواوەیە.

هەروەها پابەند بون پێی لە داخوازیەکانی (لا اله الا الله)و، بڕوا بوونە بەوەی، کە هەر ئیسلام داهاتووە [٥].

هەروەها دەبێ بانگخوازان ئەوەش بزانن، کە ئەو ڕێگایەی لەبەردەمیاندایە، بەگوڵ نەڕازاوەتەوە، بەڵکو گەشتێکی سەخت و دژوارەو، لەهەردوو لایدا دڕندەی ترسناك لەسەردا وەستاون، کە دەیانەوێ پەلاماری

---

[٥] جێی سەرنج ئەوەیە کە لە ڕاپۆرتی دامەزراوەی (ڕاند)ی ساڵی ٢٠٠٧ دا-دەردەکەوێ، کە ئەم دامەزراوەیە نەخشەی ئەمریکا بەرانبەر بە ئیسلام دەکێشێت، ئەو دەستەواژەیە کە دەڵێت:لەسەر ئەمریکا پێویستە دژایەتی ئەو کەسانە بکات، کە دەڵێن:ئیسلام نیزامی نموونەییە، هەوڵی لەناوبردنیان بدات!

هەرکەسێك بدەن، کە پێیدا تێپەڕێ.

نەفامییـەتی یەکـەم، نەفامییـەتێکی سـادەبوو، کـە چـەند بتێکـی بەرهەستی بەرجەستە و، چەند نـەریتێکی دەپەرست، کە خـوا بڕیـاری لەسەرنەداوە، سەرەڕای ئـەوەش بەربـەرەکانێی ڕێبـازی ڕاسـت و درووسـتی خوایی دەکرد، تا ئەوکاتەی پەروەردگار سەرکەوتنی دینەکەی لە کۆتاییـدا وەدیهێنا.

بـەلاَم هەرچـی نەفامییـەتی نوێیـە، بـەهێزترین و دڕنـدەترین نەفامییەتـە، کـە مێـژوو ناسـیبێتی، چـونکە پشـت ئەسـتوورە بـە ئەندازەیەکی گەورەی زانست و زانیاری، کە پێشتر مرۆڤ پێی نەگەیشتبوو: ﴿ يَعْلَمُونَ ظَـٰهِرًا مِّنَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ ٱلْـَٔاخِرَةِ هُمْ غَـٰفِلُونَ ﴾ الـروم: ٧. واتـە: ئەوانـە هـەر ڕواڵـەت لـە ژیـانی دونیـادا بـەدی دەکـەن، لـە بەرانبـەر قیامەتیشدا بێئاگان.

هـەروەها پشـت بـە فەلسـەفەو بیروبۆچـونێك دەبەسـتێت، کـە ڕاسـت و هەڵە و، سوودبەخش و زیانبەخشی تێدا تێکەڵ بـووە، بـەلاَم هەرهـەموی هەڵـە نییـە، بۆیـە شـەڕەکە لەگـەڵ ئەمـدا ئەسـتەم تـر و درێژخایـەن تـر دەبێت.. تا خوا بیەوێ.

هەروەها لەسەر بانگخوازان پێویستە، گوێ بەو قسە درۆیانە نەدەن، کە پێیـان دەڵێن-تـا لارێیـان بکـەن و سـەریان لـێ بشـێوێنن-کـەوا دیموکراسـی چارەسەری ئامادەو شیاوی پێن بۆ چارەسەر کردنی کێشە سـەردەمییەکان، بـەلاَم هەرچـی ئیسلامە-تـا بتوانێـت لەگـەڵ ڕۆژگـاری ئـەمڕۆمان بـڕوات-پێویستی بە کۆشش و نوێکاری هەیە، لە هەموو بوارەکانی ژیاندا.

گریمان دیموکراسی- هەمووی خێر و چاکەیە، کەواش نیە-خۆ ئامێرێك نیـە، کـە بتوانرێـت بکرڕێـت، یـان لـە شـوێنێك بهێنرێـت و، بـە تـەزووی کارەبـاوە بلکێنرێـت، ئـیتر لەخۆیـەوە مـافی خـەڵك بـدات، بۆیـان مسـۆگەر بکات!بەڵکو کارەکە پێویستی بە پەروەردەکردنی خـەڵك هەیـە، تـا بتـوانن پارێزگاری لە مافەکانیان بکەن و ڕێ بـە هـیچ کـەس نـەدەن، دەسـتدرێژی بکاتە سەریان و، تێبکۆشـن بـۆ وەدەسـتهێنانی پێویستییەکانی ژیانیـان و، ڕێ بە هیچ کەس نەدەن یاری بە مافەکانیان بکەن. ئایا پەروەردەکردنیان لەسەر ئەم کارانـە، بـەو ئاسـانییە دەکـرێ، کـە بـە ووتارێـك، یـان کتێبێـك وەدی بێ؟!یاخودئەم کارە هەوڵدان و قوربانی دەوێـت و، کـارێکی قـوڕس و گرانە، تا خەڵك دەگەنە ئەم ئاستە؟!

بێگومـان دەسـەڵاتدارە ستەمکارەکان هـەرگیز بەخۆشـی خۆیـان واز لـە دەسەڵاتەکانیان ناهێنن، بە گەلەکانیان نـاڵێن:فـەرموون مافـەکانتان ببـەن و، لەسەر هەر گەورە و گچکەیەك لێپرسینەوەمان لەگـەڵ بکـەن و، ئەگـەر باش بووین لێپرسینەوەمان لەگەڵ بکەن ئەگەر خراپیش بووین ڕاستمان بکەنـەوە، هـەروەکو خەلیفـەکانی ڕاشـیدین دەیـانگووت (کـە گـەورە پیـاوە بەڕێزەکانن، دوای پێغەمبەران(سەلامی خوایان لەسـەربێت))، ئـەمیش بـۆ تەنها جارێك لـە مێـژووی مرۆڤایەتیـدا ڕوویـدا، کاتێـك ئیمانیـان بـە خـواو پێغەمبەرەکـەی هێنـاو، ئیسـلامیان وەکـو خـۆی لـە واقیعـدا جێبـەجێکرد ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴾ النساء: ٥٨. واتە: بێگومان خــوا فــەرمانتان پێــدەدات، کــە هــەموو ئەمانەتــەکان (ســپاردەکان)

بگەڕێننەوە دەست خاوەنەكانیان، هەر كاتێكیش داوەریتان كرد لەنێوان خەڵكیدا، دادپەروەرانە فەرمانڕەوایی بكەن، چونكە بەڕاستی خوا بەجوانی بە چاكی و تەواوی ئامۆژگاری و فەرمانتان پێدەدات، بەڕاستی خوا هەمیشە و بەردەوام بیسەر و بینایە .

ئیتر ئەگەر پەروەردەكردن و هەوڵ و ماندووبوون و پشوو درێژی لە كاردا بۆ هەردوو ڕێگاكە پێویست بێت:ئیسلام و دیموكراسی، كەسی ئیماندار بە خواو پێغەمبەرەكەی(ﷺ)، دەبێ كام ڕێگا بگرێتە بەر؟ ئەو ڕێگایەی كە حاكمیەتی شەرعی خوا ڕەتدەكاتەوەو، دەبێتە هۆی خێر و بەرەكەت لە دونیاداو، لە دوارۆژیشدا پاداشتی لەسەر وەردەگرێت:﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَـٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَـٰكِن كَذَّبُوا۟ فَأَخَذْنَـٰهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴾ الأعراف: ٩٦ - ٩٨. واتە: خۆ ئەگەر خەڵكی شارەكان بەڕاستی باوەڕیان بهێنایە و خۆیان بپاراستایە، ئەوا بێگومان ئێمە دەرگای فەڕو بەرەكەتی ئاسمان و زەوییان لەسەر دەكردنەوە، بەڵام ئەوان كە پەیام و پێغەمبەرانی ئێمەیان بەدرۆ زانی، جا ئێمەش بەهۆی ئەو كاروكردەوانەی دەیانكرد گرتمانن و لەناومان بردن.

﴿ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴾ النساء: ١٣. واتە: ئەوانەی باسكران (دەربارەی هەتیوان و چۆنیەتی دابەشكردنی میراتی) ئەو سنورانەن خوا دیاریكردوون، جا ئەو كەسەی فەرمانبەرداری خواو پێغەمبەرەكەی بكات (لەم بوارەداو لە

هەموو بوارەكانى تردا)، ئەوا خوا دەيخاتە ناو باخەكانى بەهەشتەوە : كە چەندەها ڕووبار بە ژێر درەختەكانيدا دەڕوات، هاوڕێ لەگەڵ ژيانى نەبڕاوە تيايدا، بێگومان هەر ئەوەشە سەرفرازيى گەورە و دەستكەوتى بێ سنوور .

ئەو بەرنامەيەى، كە خوا ناردوويەتى و، ئەمرى بە شوێنكەوتنى كردووە، ئيسلامە، نەك ديموكڕاسى، ئەوەش كە لێپرسينەوەمان لەسەر دەكات لە ڕۆژى دواييدا، ئيسلامە، نەك ديموكراسى، ئيتر ئايا هەڵبژاردنى جگە لە ئيسلام لەبەردەم كەسى ئيمانداردا هەيە؟! ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا﴾ الأحزاب: ٣٦. واتە: بۆ هيچ پياو و ئافرەتێكى ئيماندار دروست نيە، كاتێك خواو پێغەمبەرەكەى بڕيارى شتێك بدەن، ئەوان سەر پشك بن لە ئەنجامدانى ئەو كارەدا، چونكە ئەوەى سەرپێچى بكات لە فەرمانى خواو پێغەمبەرەكەى، ئەوە ئاشكرا، گومڕاو سەرلێشێواوە .

هەروەها دەبێ بانگخوازان لەبيريان بێت، ئەو ڕێگايەى پێويست بيگرنەبەر بۆ ڕووبەڕووبوونەوەى نەفامييەتى نوێ، ئەوا ڕێگاشيانە بۆ چوونە بەهەشت: ﴿وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ﴾ العنكبوت: ٦٩ واتە: ئەوانەش لە پێناوى ئێمەدا و بۆ بەدەستهێنانى ڕەزامەندى ئێمە هەوڵ و كۆششيان كردووە و خۆيان ماندوو كردووە، بەڕاستى ئەوانە ڕێنموويى دەكەين بۆ هەموو ڕێگەيەكى

چاك و دروستی خۆمان (كە بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئێمەی لەدوایە)، بێگومان خوای پەروەدگار هەمیشە لەگەڵ چاكەكارانە . ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴾ آل عمران: ١٤٢. واتە: یان وا گومانتان دەبرد (هەروا بە ئاسانی) دەچنە بەهەشتەوە ؟ كە هێشتا خوا (لە جیهانی واقیعدا) دەریشی نەخستووە كامتان هەوڵ و كۆشش و جیهادی كردووەو كامتان خۆڕاگرو ئارامگربووە...

هەروەها با ئەوەشیان لەبیربێت، كە ئەو هەوڵ و ماندووبوونەی دەیدەن، بەرهەمەكەی-بە پشتیوانی خوا –تەنها ڕزگاركردنی جیهان ئیسلامی نابێت، لەو زەلیلی دوواكەوتوویی و بێهێزی و كەم و كوورتییەی تووشی بووە، بەڵكو بەو زانست و زانیارییەیان ڕێگای ڕزگاربوون بۆ مرۆڤایەتی خۆش دەكەن و لەو گومڕایی و فەسادی و خراپەكارییەی تێی كەوتوونی، دەریان دێنێ، چونكە پەروەردگار، كۆتا پێغەمبەرەكەی(ﷺ) بۆ مرۆڤایەتی ناردووە، تا لە تاریكی ڕزگاریان بكات و بەرەو ڕووناكی ڕێنموونیان بكات:﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ الأعراف: ١٥٨. واتە: (ئەی محمد ﷺ) بڵێ: ئەی خەڵكینە بەڕاستی من پێغەمبەرو فروستادەی خوام بۆ ئێوە بەگشتی، ئەو خوایەی كەهەر بۆ ئەوە خاوەنداریێتی ئاسمانەكان و زەوی .

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴾ الأنبياء: ١٠٧. واتە: ئەی محمد(ﷺ) ئێوە تۆمان ڕوانە كردووە تەنها بۆ ئەوە كە ببیتە ڕەحمەت و بەرەكەت

بۆ هەموو جیهانـەکان (جیهـانی ئـادەمیزاد و گیانـدارو ڕووەك و پـەری ... هتد).

هەروەها لە کۆتاییشدا با ئاگاداری فەرموودەی پیرۆزی خـوابن: ﴿ وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُم ﴾ محمـــد: ٣٨. واتـــە: جـــا ئەگەر ئێوە پشت هەڵکەن لەم دیـن و بەرنامەیـە، خـوا کەسانی چاکتر لـە ئێوە دەهێنێتە مەیدان، کە بەهیـچ شـێوەیەك لـە ئێـوە ناچـن و وەك ئێـوە نابن .

ناوەرۆك